Téma: Vývoj nových zbraní krize nezastavila

LITERÁRNÍ NOVINY

17

35 Kč
1,90 €
57,20 Sk
www.literarky.cz

KULTURNĚ-POLITICKÝ TÝDENÍK ROČNÍK XX 20. DUBNA 2009

V ČÍSLE:

3/ Svět se zvětšuje
4/ Putin s lidskou tváří?
7/ Vzpomínka na Evžena Plocka
10/ Andělé Jiřího Pehe
11/ O básnické Magnesii Liteře
13/ České drama dostává křídlo
NOVÉ KNIHY

ALEŠ BLUMA, ŠTĚPÁN KOTRBA

Zbraně s lidskou tváří?

Německý Spiegel upozornil, kam směřuje vývoj nových ochromujících, pacifikujících a často i zabíjejících zbraní. Věda nabízí také nové příležitosti k superničení.

Role armády v moderním světě se mění a tomu odpovídá i charakter zbraní, jež armádní výzkumná střediska vyvíjejí. Nad některými z nich se pozastavuje v časopise Der Spiegel (14/2009, strana 132) jednatel společnosti Medico-International Thomas Gebauer. Jde o dlouholetého humanitárního pracovníka, který se výrazně zasloužil o Smlouvu k zákazu nášlapných min, prošel snad všemi konflikty posledních třiceti let a může tak hodnotit celkový vývoj.

Využili jsme jeho informací a rozhlédli se i po dalších zdrojích. Je z nich zřejmé, že ozbrojené síly reagují pružně na změnu poptávky. Chápou, že ty tam jsou doby, kdy armáda měla dobýt nepřátelské území, obsadit ho a eventuálně tam zajistit vůli svého vrchního velitele. Globální válka vedená moderními zbraněmi by byla sebevraždou lidstva a lokální konflikty jsou téměř vždy guerillového typu, kdy proti sobě stojí pravidelná armáda a povstalci, s nimiž si pravidelná armáda většinou neví příliš rady. Strategie se omezuje na snahu co nejvíce omezit vliv protistrany a taktika spočívá v omezených výpadech na jedné i druhé straně. Pro takovou strategii jsou mezikontinentální rakety bezcenné a použití jaderných zbraní nesmyslné. Ani tanky v podobných případech nejsou moc platné.

Proto ve všech armádních výzkumných střediscích se plnou parou pracuje na vývoji nových zbraní, které budou moci být použity proti teroristům. Je však zřejmé, že zcela jistě poslouží i při armádních policejních akcích proti protestujícím. To je totiž další novum při užití armády. Stále častěji je nasazována tam, kde policie není schopna situaci zvládnout. V současnosti jsme toho svědky v Thajsku, a jak už to tak bývá, armáda si neví rady stejně jako policejní síly.

K pacifikaci teroristů i k rozehnání manifestací už nestačí samopal v ruce a tanky v ulicích. Generálům je jasné, že potřebují zbraně úplně nového typu. Jejich vývoj činí v současné době největší podíl ve výzkumu a vývoji, financovaných armádou. Krize, která postihla svět, se ve financování takového výzkumu neprojevila. Pentagon platí každý čtvrtý projekt amerického výzkumu, britské ministerstvo obrany dokonce každý třetí. Ještě vyšší podíl má izraelské ministerstvo obrany. A výzkumníci se činí.

Vojenský výzkum tedy vyvíjí neletální zbraně, které by měly lidi zadržet a zpacifikovat, aniž by je usmrtily. Mohlo by se

Pokračování na straně 8

JAN ŠÍCHA

Poslední ministrův přešlap

Kulturní politika v uplynulých letech vyvolala několik slušně navštívených demonstrací. Ministra Václava Jehličku i pravicový tisk při bilancování přeběhlické vlády označil jako nejhoršího ve svém resortu od roku 1989. Na apríla ministr ještě stihl jmenovat nového ředitele Památníku národního písemnictví – bez výběrového řízení, bez komunikace se Společností přátel PNP, občanským sdružením, kde své služby nabízí řada odborníků. Organizace existuje více než rok a ministr o ní ví. Přesto jeho krátká odpověď na věcné připomínky Společnosti přátel PNP a na žádost o výběrové řízení obsahuje pouze několik frází a konstatování, že ředitele už jmenoval. K věcným připomínkám přitom patřily i věci těžšího kalibru. Odborníci ze Společnosti jsou přesvědčeni, že záměr odstěhovat sbírky do zátopové oblasti v Terezíně odporuje zákonům a předpisům, jež vymezují možné způsoby nakládání s archivními materiály.

Pan ministr ve svém dopise píše, že je potěšen snahou Společnosti přátel PNP. V klíčových otázkách s ní ale zachází, jako by neexistovala. Dalo by se tedy dedukovat, že je potěšen tím, že Společnost svou snahu vyvíjí někde v ústraní a neškodně. Asi jako kdyby hrála na Letné kuličky, klidně tam, co měla stát nová Národní knihovna. Nabízí se otázka, zda takové chování je jen projevem unaveného člověka v demisi, nebo projevem něčeho, co je dáno profilem politické strany, která ministra nominovala.

KDU-ČSL se možná nedostane do parlamentu, čímž se celá věc vyřeší. Hledejme ale v působení jednoho ministra přeběhlické vlády prvky, které se dají zobecnit. Byl to ministr, který působil dojmem nemoderního člověka, který se necítí dobře ani v Praze, ani v ministerském křesle. Měl odstoupit: nejpozději, když bylo zřejmé, že se mu nepodaří prosadit církevní restituce, za které lidovci prodali prezidentskou volbu. Truchlivé dokumenty o Památníku národního písemnictví jsou v tomto kontextu jen dobře čitelným a doložitelným důkazem dlouhodobé krize v resortu kultury. Tuto krizi musí řešit ministerstvo, které bude komunikovat s odborníky a občanskou společností. Návrh Strany zelených, aby se v letní vládě stala ministryní kultury Marta Smolíková, jde správným směrem. Jen by člověka stejného typu nebo přímo Martu Smolíkovou měla navrhnout strana s vyšším volebním výsledkem. Zatímco ředitelé a ředitelky institucí svou váhu získávají průhledným výběrovým řízením, ministři a ministryně ji získají volebním výsledkem strany, která je nominovala, a schopností mít svou politickou stranu skutečně za sebou.

Vzpomeňme si, že KDU-ČSL vyslala a možná i obětovala Václava Jehličku poté, co se ministryně nominovaná touto stranou v křesle ani neohřála, protože natvrdo zjistila, že to, co ji nominovalo, byla opravdu politická strana. Režisérka Helena Třeštíková tak alespoň pro lidovce získala rekord v soutěži o ministryni s nejkratší dobou ve službě.

Dvacet let po revoluci je třeba posuzovat kompetence jednotlivých politických stran. KDU-ČSL se projevila jako útvar, který nedokáže v oblasti kultury rozeznat základní problémy a reagovat na ně. Můžeme vyslovit podezření, že je hluchá jaksi z podstaty věci, protože je do sebe zahleděná, nekomunikativní, nemoderní a provinční. Blížící se volební kampaně mohou této straně posloužit k tomu, aby taková podezření rozptylovala. Ta tu ale jsou, i vinou ministra Jehličky.

V personální politice může udělat chybu každý, některé chyby ale vyplývají jaksi z podstaty věci. Voliči vnitřní smrt stran cítí a chovají se podle toho.

Marta Smolíková je pro post ministryně kultury osobně i typově dobrá volba. Takováto osobnost by jednala a jednala by kompetentně, nepředpokládala by dál a tiše, že nás nakonec zachrání nějaké nové národní obrození. Nezachrání. I obrození je dnes komunikačním a manažerským výkonem: čím později začne, tím víc se prodraží a některé ztráty nebude možné nahradit. Na kulturu se šrotovné zavést nedá, ale šrot se z ní produkuje snadno. Obrození se dle vlastenecké legendy spouští po temnu. Už je na ně čas.

LIDOVÉ PRÁVO DNES

Mladá fronta skoro Nej

Minulý týden byl v prostředí našich deníků výjimečný hned ve dvou ohledech: jednak se většina autorských textů nedala ani dočíst, jak byly nudné, jednak ve srovnání všech tří titulů Lidového Práva Dnes dopadla nejlépe Mladá fronta Dnes, obvykle poslední. Nešlo tu přitom o nudu stylem, výrazy či politickou korektností. Komentátoři z deníků jsou zdatní robotníci. Když je řeč o nudě, míní se nepodnětnost. A tato nepodnětnost se v týdnu koncentrovala do psaní o velké politice, tedy „o Praze".

Tématem předních stran byla pochopitelně vznikající vláda. Lidové noviny navrhované ministry v první řadě lustrovaly: kdo vyjížděl za hranice, kdo byl v KSČ, kdo kde studoval a kdo má blízko k Jiřímu Paroubkovi. Věcnější i obsáhlejší životopisy však bylo lze najít už o pár dní dříve na internetu. Lidovkám tak zbyl jen primát v typickém moralizování.

V druhé polovině týdne se ještě Martin Weiss a Zbyněk Petráček pustili do Davida Ratha. Články o Rathovi dnes v Lidových novinách plní úlohu výplně, která kritizující sebeuspokojuje, čtenáře upoutá a kritizovanému nevadí – jakási win win strategy.

V zahraničních rubrikách se takto kritizovával turkmenský vládce-podivín Saparmurat Nijazov zvaný Turkmenbaši. Jeho stoupenci to nečetli, odpůrci papouškovali a Nijazovův režim využíval k propagandě i obhajobě neobhajitelného.

Také komentáře v Právu byly spíše provozní. Ví se, že Alexandr Mitrofanovov rád poukazuje na nebezpečí zániku malých stran. V pátek se o tom opět rozepsal a ejhle: na nic nového nepřišel, jenom na to, že hrozba dvoustranictví s komunistickým outěžkem zase vzrostla. Jiří Hanák se zase hotovil k obhajobě pevného charakteru nového premiéra Fischera. Což o to: hájit člověka proti salonnímu předsudku je vždycky sympatické a autor je navíc skutečný mistr. Také Hanák však nepsal o antikomunistickém kádrováctví poprvé. A použitým jazykem ani po desáté.

Občas se zdá, jako by Lidovky a Právo vedly nepřímou světonázorovou debatu. Člověk ty rozdíly sem tam zachytí; všimne si skladby argumentů, naznačených reakcí i odkazů na texty konkurence mezi řádky. Posléze musí však naznat, že se o žádnou debatu nejedná. Lidovky mají dál svou nadřazenost morální, Právo rozumovou. Jen pár dní po naznačené výměně se v obou titulech píše zas stejně.

V Mladé frontě Dnes, které jsou jakékoliv debaty ukradené, se v minulém týdnu objevil zaznamenání hodný komentář Bohumila Pečinky. Odhaluje v dosud nominovaných odbornících především lobbisty, a činí tak nehledě na ideologickou zaměřenost. Takových článků by slušelo našim novinám více. Hospodářské noviny užily podobný přístup, když v potenciálním ministru spravedlnosti Aleši Pejchalovi objevily zarytějšího kritika Lisabonské smlouvy, než je Václav Klaus, a v navrhovaném ministru obrany Martinu Bartákovi bývalého obchodníka se zbraněmi.

Učebnicově dobrou práci pak odvedli ještě reportéři MF Dnes, když vyrazili pátrat po záhadném nárůstu členské základny ODS na Děčínsku. Místní primátor Vladislav Raška tu s úspěchem použil metodu Martina Bursíka: nahnal do strany zaměstnance spřátelených podniků a organizací, čímž posílil svůj vliv. Mladofrontovní reportéři se jali čerstvé straníky zpovídat a v rozhovoru se skupinou z nich, která si zrovna dávala pauzu u bagru a jež si nemohla vybavit jméno ani jediného místopředsedy svojí strany, se čtenář i zasmál. Škoda, že MF Dnes současně otiskla pseudoinvestigativní stať o nadaci Zuzany Paroubkové, která prý dostává peníze od známých svého bývalého manžela (kupodivu) a navíc nemá doposud webové stránky. Člověk by po tom velenudném závalu o šrotovném, poplatcích a neúspěších Petra Čecha už už vzal Čásenského deník na milost.

PETR JEDLIČKA

TOMÁŠ TOŽIČKA

Jiná energetika je možná

Deset let po vzniku mezinárodní soutěže Energy Globe se udílení cen odehrálo v Praze a nominována byla i česká vesnice Měňany. Vítězem se stal elektrifikační projekt z Barmy.

V roce 1999 byla z popudu rakouského fyzika a environmentalisty Wolfganga Neumanna založena cena Energy Globe, která byla poprvé udělena v jubilejním roce 2000. Nadace stejného jména ve spolupráci s experty z Organizace spojených národů pro průmyslový rozvoj, Světové banky a Evropské rady pro obnovitelnou energii vybírá nejlepší aplikace obnovitelných zdrojů energie z celého světa. Soutěž o pěti kategoriích – Země, Oheň, Voda, Vzduch a Mládež – probíhá ve dvou kolech. Nejprve z nominací vzejdou vítězové národních kol a z těch se pak vybírají ocenění na mezinárodní úrovni. Letos se v rámci českého předsednictví Evropské unie podařilo zajistit, aby závěrečný ceremoniál proběhl 13. a 14. dubna v Praze.

Vítězný oheň

Vítězný projekt si odnesl hlavní cenu celé soutěže jednak proto, že dokázal elektrifikovat nemocnice v barmském pohraničí, nepochybně však také díky odvaze a nasazení realizátorů. Již od roku 2003 školí v Thajsku tamní Pohraniční zelený energetický tým barmský zdravotnický personál ve využívání a údržbě solárních energetických systémů. Barmští zdravotníci jsou pak vybaveni vším potřebným a po přechodu hranice mohou své nemocnice elektrifikovat a instalovat potřebná chladící i zdravotnická zařízení. Tomu samozřejmě mohl jen těžko konkurovat (byť unikátní) český projekt z Měňan, kde napojili celou vesnici na dálkové vytápění z biomasy.

Země

V kategorii Země vyhrál projekt ze Santiaga de Chile. Jedná se o první recyklační místo pro nebezpečný elektronický odpad v Latinské Americe. V roce 2007 se v jeho rámci zlikvidovala tři procenta chilského elektronického odpadu a kapacita by měla ještě růst. Navíc je zaměřen i na rekvalifikaci dlouhodobě nezaměstnaných a sociálně vyloučených. Samozřejmě i další projekty této kategorie byly zajímavé. Například první stoprocentně solárně vyhřívaný činžovní dům ve švýcarském Oberbugu. Jeho nájemníci platí průměrné nájemné, ale díky izolacím a solárnímu ohřevu neplatí ani za topení, ani za teplou vodu. Na Kubě, kde mají starosti s obnovou domů po ničivých uragánech, vyvinuli recyklační techniky, které umožňují levnou produkci kvalitních stavebních materiálů, čímž zajišťují nejen novou výstavbu, ale také pracovní místa na lokální úrovni.

Voda

Tuto kategorii vyhrál projekt ze severu Tanzanie, dlouhodobě věnovaný zajištění pitné vody. V rámci spolupráce nevládní organizace Oikos Východní Afrika s místními úřady byl připraven plán rozvoje regionu a vybudována bezpečná infrastruktura zajišťující pitnou vodu. Ruku v ruce s tím probíhala školení, jejichž cílem byla prevence negativních dopadů, především znečištění nebo šíření nákazy. V době krize je ovšem inspirující i rakouský projekt zaměřený na „tuning" starých praček. Z desetileté pračky jsou montéři firmy ARGE R.U.S.Z. schopni udělat ekologický a úsporný spotřebič. Ten si pak mohou dovolit i lidé toužící po šetrnosti a ekologičnosti, byť jim jejich domácí rozpočty nedovolují nakupovat nové přístroje.

Vzduch

Porota neměla lehkou práci v žádné skupině; v té předposlední nakonec vybrala projekt ze španělského Burgosu. Městská rada se zde rozhodla pro radikální snížení emisí a dopravy v centru. Burgoští vytvořili pěší zónu, systém bezplatného půjčování kol, zavedli ekologickou městkou dopravu. Emise oxidu uhličitého se snížily o třetinu a lidé si mohou užívat centrum města bez aut, znečištění a hluku. Nominována byla také ekologizace firmy Brandix, největšího exportéra sportovního oblečení ze Srí Lanky. Firma se rozhodla své továrny neutralizovat z hlediska výskytu oxidu uhličitého. To by mělo být přínosem nejen pro lokální klima, ale především pro zaměstnance, jichž zde pracuje na dvacet pět tisíc. Brandix je známa také svou fair trade produkcí a výrobky z biobavlny. Nominace se dočkal i systém větrného pohonu SkySails pro lodní dopravu. Tento doplňkový pohon pro nákladní lodě využívá tažného draka a silou větru tak snižuje nejen náklady na dopravu, ale také vypouštěné emise.

Mládež

Cenu si odnesl popularizační projekt Rock in Rio z Portugalska, který motivoval portugalské studenty formou soutěže, aby plánovali projekty propojující sociální a ekologické výhody. Autoři dvaceti nejlepších návrhů ze soutěže získali pro svou školu fotovoltaická zařízení.

Úžasný byl ale také projekt z vyšší učňovské školy v rakouském Braunau, kde tři studenti vyvinuli nový zásobník pro uchovávání solární energie. Jejich jednoduchá myšlenka je založena na využití principu „kapesních ohřívačů". Nezávadný a levný zásobník již existuje ve formě průmyslového prototypu a mělo by se začít s jeho výrobou.

Čerpadlo poháněné sluncem. Voda z nádrže je rozváděna do domků zdravotnického personálu. Foto archiv LtN

Inspirace nakonec

Wolfgang Neumann jako zapřisáhlý odpůrce fosilně jaderné energetiky může být spokojen. V Praze, za přítomnosti propagátorů jaderné energie a odpůrců obnovitelných zdrojů z Česka, defilovaly před světovou veřejností udržitelné projekty. Jasně ukazovaly, že decentralizované, občansky přátelské, udržitelné a participativní zásobovaní energiemi i vodou není fikce, ale realita. Širší uplatnění těchto technologií vázne ovšem na jednom zásadním bodě. Vydělávají na nich občané, nikoli jen státem dosazený management a vybraní politici.

JIŘÍ HAVEL

Dluhový rekordman Kalousek

Rozpuštěný a vypuštěný rozpočtový schodek toho moc neřekne. Nesmí.

To bylo slávy, že prý rozpočet skončil nejlépe od dob božského Václava Klause. Schodek činil pouhých 19,4 miliardy a hlavní cifršpión Miroslav Kalousek byl adorován ekonomickými prosťáčky. Když byla později publikována oficiální informace o vývoji státního dluhu, vyšla najevo úplně jiná čísla, takže nastala snaha tiše pominout jejich konkrétní souvislost se schodkem rozpočtu. Nicméně ostuda byla venku. A Kalouskovo ministerstvo není bez viny.

Oč jde? Zatímco údajný schodek státního rozpočtu činil těch necelých dvacet miliard, státní dluh „nelogicky" narostl o sto sedm miliard. Zveřejňovaný rozpočtový schodek je však zatížen takovým metodickým balastem, že státní dluh je lepší ukazatel pravdy. Je to informace o tom, kolik skutečně dlužíme věřitelům. Jistě, mohou tam být i peníze vypůjčené a dosud neutracené, ale sotva to může dělat nějakých devadesát miliard navíc.

Pátráním zjistíme, že schodek rozpočtu klesl hlavně proto, že se resortům zakázalo převádět peníze do rezerv. Příspěvky do rezerv se dříve vykazovaly jako výdaje, proto také byly Sobotkovy schodky podle národní metodiky zhruba o třicet miliard vyšší než skutečnost. V mezinárodní metodice to bylo jinak, takže doma nám vycházely schodky větší než ve skutečnosti. Padesát miliard, které byly v minulých letech uloženy do rezerv, se nyní utratilo, ale ani to z vykazovaného „schodku" nezjistíte! V reálu tedy byl loňský schodek zřejmě větší než ten předloňský a přesáhl sedmdesát miliard korun.

Neserióznost Ministerstva financí spočívá v tom, že jak o této metodické změně, tak o užití rezerv náležitě neinformovalo. Pochybuji, že jde o chybu ministerského aparátu; úředníci vědí velice dobře, že se jedná o vážný přestupek vůči standardní finanční etice.

Stejnou „chybu" učinili ministerští analytici také při prognózování růstu, takže je těžké uvěřit, že jde o náhody. Analytici Ministerstva financí byli v minulosti vždy konzervativnější než všichni ostatní a standardně prognózovali o procento nižší růst než konzervativní analytici z ČNB. Jenže loni zcela nesmyslně nasadili číslo pomalu o dvě procenta vyšší! Nelze si to vysvětlit jinak, než že to učinili pod hrubým nátlakem ministra, který potřeboval argumenty pro pěkný rozpočet. V každém případě si touto nejméně reálnou prognózou uřízli evropskou ostudu.

Kdybychom byli v Británii, novináři by donutili ministra financí s hanbou odstoupit. Za dluhy a manipulace. Avšak v Čechách je to přípustný folklor. Zatímco bratr Kalousek tak vzletně kázal o rozpočtové odpovědnosti, loňský nárůst státního dluhu o sto sedm miliard byl druhý nejvyšší v novodobé historii. Pravda, byl i jeden vyšší, když jsme se zpožděním platili dluhy bankovního socialismu v režii ODS. Avšak i u toho rekordního nárůstu dluhu věrně stál náš starý známý Miroslav Kalousek jako slovutný předseda koaliční strany. A předtím byl také u vzniku oněch dluhů. Stihl toho v dluzích opravdu hodně a nemá jistě smysl vypočítávat jeho další zásluhy. Nemá konkurenci: rekordně zadlužil zemi.

Autor učí ekonomii na Univerzitě Karlově a je lídrem ČSSD pro evropské volby.

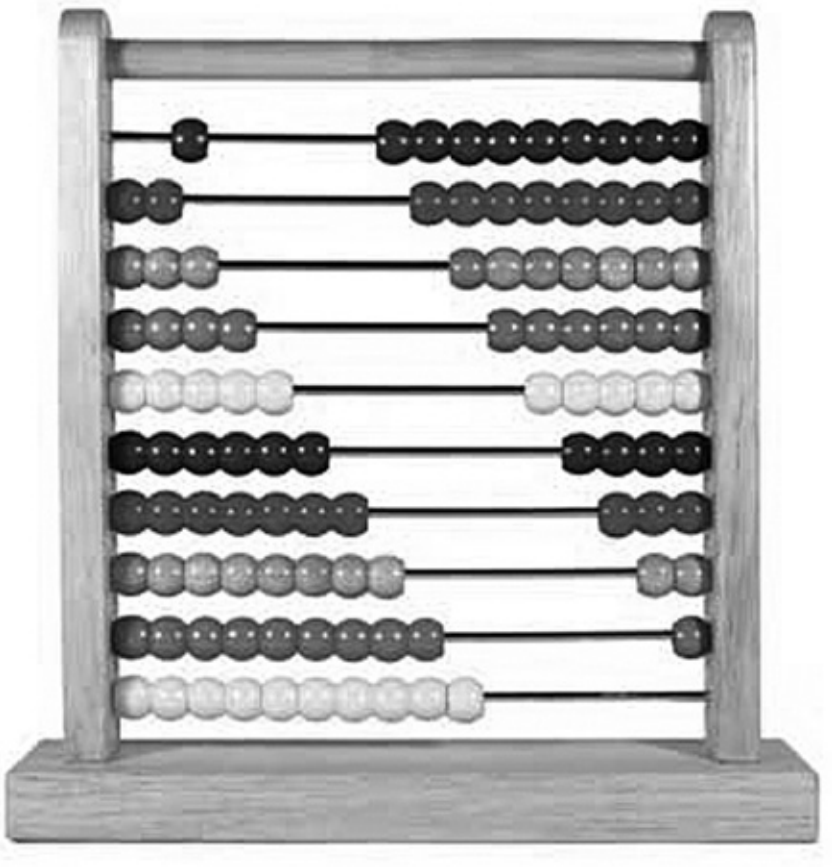

Počty odstupujícího ministra financí jsou pěkně vypečené. Foto archiv LtN

IVAN VESELÝ

Romští lídři v měnícím se světě

Deset milionů Romů žijících v Evropské unii nemá dostatečné zastoupení v pracovních skupinách a konzultativních orgánech.

Připustíme-li, že úlohou romského hnutí je nabízet a prosazovat strategie, které romskému národu zajistí co nejlepší podmínky k životu, shledáme, že romské hnutí je v krizi. Projevuje se neschopností kvalifikovaně analyzovat měnící se podmínky v Evropské unii i na úrovni národních států, anticipovat vývojové trendy, vypracovat efektivní strategii obrany vlastních zájmů a důsledně ji prosazovat. Situace je vážná. Romská občanská společnost skomírá na úbytě a také významný filantrop George Soros, který v uplynulých patnácti letech podporoval vznik romské občanské společnosti v nových členských zemích Evropské unie, pomalu, ale jistě ztrácí svůj dlouholetý vliv na formování přijatelné politiky vůči romské menšině.

Stagnace romského hnutí vytváří prostor pro existenci nejen „bílých" mužů a žen, kteří v institucích s romskou agendou zkoušejí řešit naše romské problémy podle svých – často pomýlených – představ. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že toto suplování role romských lídrů ve většině případů není vedeno snahou pomoci Romům ke statusu rovnocenného národa v Evropské unii. Stojí za ním snaha různých mocenských skupin využít Romy jako nástroj k uskutečňování svých zájmů. Rada Evropy v rámci konkurenčního boje agend mezinárodních institucí zabývající se mimo jiné menšinami podepsala Memorandum o spolupráci s Evropskou unií. Umělým vytvořením Evropského fóra Romů a Travellerů si v rámci budování Spojených států evropských zabezpečila svoji další existenci v oblasti menšinových práv. Nepochopený politický proces Dekáda romské inkluze nastartovaný Georgem Sorosem a Světovou bankou nepřímo nabourává rozmělňování romské agendy v institucích Unie. Jeho jasně definovaný program a strategie se dodneška chápe některými členskými státy a čelnými představiteli Evropské komise jako americké vměšování do evropských problémů. Některé romské skupiny jsou vnímány jako americký trojský kůň v Evropě.

Státy Evropské unie, které z morálních důvodů potřebují alespoň formálně vykazovat, že se romskými tématy zabývají v součinnosti s Romy, pak místo autentických romských lídrů jednají s představiteli těchto aktivit, i když jim chybí legitimita. Kromě nedostatku legitimity provází tato jednání také nedostatek politické i veřejné vůle a prostředků na financování navrhovaných řešení. V důsledku toho nejsou výsledky přijímaných opatření nijak přesvědčivé. Nevedou k integraci, ale pouze zmírňují dopady nesnášenlivosti vůči Romům. Xenofobie se transformuje do nových podob. Čím dál častěji jsme svědky segregačních nálad v nejrůznějších oblastech, od bydlení až po vzdělávání.

Ivan Veselý na vídeňském shromáždění proti diskriminaci Romů v Itálii. Foto www.advocacynet.org

Kdo bude hovořit jménem Romů? Foto Peter Kováč

Přibývá politických sil, kterým Romové slouží jako snadný terč pro frustrované voliče. Naštěstí se politici zemí Evropské unie zatím od segregačních praktik ve svých zemích většinou distancují. Nevystupují však dostatečně rozhodně, zřejmě proto, aby nepřišli o hlasy většinových voličů, kterým segregace Romů vyhovuje. Navíc ve svých vystoupeních nemluví o segregaci, ale používají různé zavádějící termíny. A tak místo o boji proti segregaci Romů slýcháme z úst neromských politiků o potřebě řešit „problémy sociálně vyloučených skupin obyvatel".

Romové potřebují skutečnou romskou reprezentaci

Tváří v tvář těmto skutečnostem je na místě otázka, zda kulturně a fyziognomicky tolik odlišní Romové vůbec mohou být integrováni do většinové společnosti. Lze tomu jen těžko věřit, když vezmeme v úvahu, že Evropa Romy tradičně vnímá jako cizí živel a přinejmenším celé dvacáté století se neslo ve znamení neúspěšných integračních snah. Neúspěchů integrační politiky nemusíme nijak zvlášť litovat. Vždyť většina Neromů si integraci Romů představuje tak, že přestanou být Romy a splynou s majoritou. Hrozba ztráty vlastní identity může posílit pocit sounáležitosti a potřebu spolupráce mezi Romy.

Dojde k oživení touhy po romské národní emancipaci, jak jsme ji zažili v postkomunistických zemích počátkem devadesátých let minulého století. Již dnes existují podmínky pro ustavení romské samosprávy schopné řešit vnitřní problémy i hájit zájmy jejich etnika navenek. Početnější romské komunity si mohou v lokálních volbách vydobýt silnější pozici vůči majoritě a jejím institucím. Fungující romská samospráva na lokální úrovni posléze poslouží jako podpůrný argument při pozdějším požadavku větší autonomie na úrovni státních nebo dokonce unijních orgánů.

Krize současného romského hnutí tedy může vyústit v budování skutečně legitimní reprezentace. Ta bude budována zdola od úrovně místní přes úroveň regionální na úroveň státu a nadnárodních celků. Pokud romská reprezentace vzniká jinak, nemá potřebnou legitimitu a nebude uznávána ani Romy samotnými, ani institucemi, v jejichž rámci mají ambice působit. Je morální povinností stávajících lídrů podporovat vznik legitimní volené romské reprezentace. K naplnění této povinnosti můžeme přispět mimo jiné i tím, že se nebudeme vydávat za legitimní romskou reprezentaci a spíše než samozvanými vůdci se staneme pokornými služebníky svého národa.

Autor je předseda Sdružení Dženo.

IVO ODEHNAL

Honoráře nebo…?

Evropský rok kreativity oživil diskuse o financování české kultury. Spisovatelé si stěžují poměrně málo – už si zvykli…

I jako nevýznamný autor jsem hrdý, že mohu být drobnou součástí onoho velkolepého tvůrčího procesu, který představují knihy, literární časopisy a noviny, současná literatura a současní slovotvůrci, festivaly, velká a malá čtení, kritiky, recenze, konference, obšírné i skromné reference a hodnocení; tedy celého toho kolotoče činností jako projevu bohatého literárního a kulturního života. A ono se to tak skutečně jeví. Denně se vydává nespočet nových knih, vycházejí stovky nových básnických sbírek, nové romány, nové knížky pro děti. Je to všechno jakoby úžasný tvůrčí kvas a žádoucí kulturní var a klokot.

Jenže co je pod povrchem, už tak optimistické není. Jako správný závistivý spisovatel bych mohl poukázat na to, že zatímco manažeři jistých podniků a organizací berou za svoji práci statisíce měsíčně (někteří i milion), většina spisovatelů hodných toho jména (kromě pár vyvolených), ačkoli spisují, vydávají knížky a píší příspěvky, neberou nic. A většina z nich nejen že nebere nic, ale dokonce si financuje vydání vlastního díla. Informátorské rubriky jsou pak zahlceny referencemi o kvantech vydané literatury, což v našich končinách dělá dojem obrovského literárního boomu. Jde ovšem o zvláštní formu dotování kultury. A mnozí literární donkichoti plní i stránky literárních periodik svými výtvory pouze za to, že jejich dílka jsou zveřejněna, publikována, a i když nezaplacena, alespoň nezatracena. Podobají se tak emeritním profesorům, kteří opruzují bývalé kolegy na svých bývalých katedrách a snaží se zdarma obohatit současné studenty o své nesoučasné náhledy na skutečnost. Ostatně vysokoškolští studenti humanitních oborů jsou dalšími častými zaplňovateli vyprázdněných neplacených literárních stránek.

Dotující spisovatelé se tak podílejí na tom, že knih se vydává skutečně více než kdy dříve a časopisy jsou plné příspěvků. Horší je, že se mezi nehonorované publikující autory mohou vetřít i autoři pochybné úrovně, literární elévové, ale třeba i movití grafomani, protože nehonorovaní kritici se přece tímto problémem nebudou zabývat. Kde se za duševní práci neplatí, odtud lidé odcházejí jinam. Nemohu se ubránit dojmu, že se ocitáme v zajetí jistého paradoxu, jenž je důsledkem obecné situace, kterou v jejím původním, předválečném stavu charakterizoval levicový intelektuál Bedřich Václavek (popravený Němci v roce 1943) zhruba takto: v tržním systému je umění zbožím, pro něž platí zákon nabídky a poptávky. Umělec, který se chce uživit vlastní prací, musí se snažit o to, aby se jeho dílo hodilo pro co nejširší obec konzumnetů. Abstraktní moc trhu působí, že vůle publika je formována kulturním obchodničením, v jehož rámci dostávají největší šanci kulturní škváry. Na druhé straně se prohlubuje propast mezi umělcem a publikem, neboť vzhledem k panující konkurenci musí si umělec udržet a nadále rozvíjet svoji virtuozitu. (Virtuozitou se však umělec vzdaluje nejširšímu publiku, a tak má hodnotné dílo menší šanci dostat se na veřejnost.)

Zdá se mi, že proklamovaná konkurence trhu a trhem je v literárně-publikační rovině narušována možnostmi nekorigovaných a nekorigovatelných soukromých dotací, absencí skutečné literární konkurence a kritiky, což ve svém důsledku vede k falešné atmosféře, k sebeklamům, předstírání, ke zbytečné ideologizaci až k literárnímu „potěmkinismu", tedy ke znehodnocování hodnot tím, že nejsou oceněny. Cena bývá obvykle vyjádřena penězi, přičemž by se tak nemělo dít pouze vybraným. Nejlegračnější pro naši dobu z toho všeho je, že dost velká část našeho literárně knižního kvasu je dotována samotnými tvůrci, kteří si nechali vyměnit honoráře za ho(v)noráře.

Autor je básník a nakladatelský redaktor.

MILOŠ BALABÁN

V jiném světě

Krize jasně ukazuje neudržitelnost dosavadní světové mocenské a bezpečnostní architektury. Pochopí to i čeští politici?

Nejdůležitějším výsledkem londýnského summitu nejvyspělejších světových ekonomik nemusí být míra dohodnutých kroků a jakkoliv důležitých opatření k tomu, jak zvládnout důsledky celosvětové finanční a ekonomické krize. Mnohem podstatnější může být něco jiného: summit jako symbol počátku nového rozložení globální odpovědnosti, moci a vlivu. Krize zde ukazuje patrnou nerovnováhu. Těžko je například do budoucna udržitelné, aby při hlasování v Mezinárodním měnovém fondu měla Evropská unie devětkrát větší váhu než Čína. Její ekonomickou sílu přitom nejlépe ilustruje fakt, že podle expertních odhadů činí čínské investice do amerických cenných papírů téměř bilion dolarů. Z tohoto pohledu se jeví jako zcela pochopitelná slova německé kancléřky Angely Merkelové o potřebě nové finanční architektury.

Londýnský summit může být i počátkem reformy G8, tedy seskupení osmi nejrozvinutějších západních zemí a Ruska. To je podle amerického politologa Jamese Fultona Hogeho klubem, který primárně reprezentuje západní kulturu, ale nerespektuje globální realitu. Fakta jsou opět přesvědčivá: ekonomika Číny, která v této skupině není zastoupena, je mnohem větší než ekonomiky Kanady a Itálie. Čína a Indie mají téměř třikrát více obyvatel než všechny země osmičky dohromady.

Změny v globální ekonomice se prolínají s otázkami globální bezpečnosti. Zřetelný důkaz o tom podává zpráva bývalých vlivných amerických politiků o rusko-amerických vztazích, vypracovaná pro amerického prezidenta Baracka Obamu. Za priority považuje upevňování spolupráce s Ruskem při řešení problémů světové ekonomiky, íránské otázky a konfliktu v Afghánistánu. V případě protiraketové obrany doporučuje „výstavbu společného systému s využitím ruské infrastruktury a zařízení". Ve světle všech zmíněných závěrů se nezdá jako příliš překvapivé ani vyjádření polského ministra zahraničí Radoslawa Sikorského, že by bylo dobré, aby Rusko vstoupilo do NATO. Takový krok by ostatně mohl být kompatibilní s ruským návrhem, který se dosud setkal s poměrně pozitivním ohlasem v Německu, Francii, Itálii a Španělsku, vytvořit nový rámec evropské bezpečnostní architektury.

Česká zahraniční a bezpečnostní politika by měla všechny zmíněné trendy vnímat mnohem pozorněji než dosud. Nemůže se tomu vyhnout ve světě, kde bude existovat více pólů odpovědnosti, moci a vlivu. Prvním předpokladem je, aby se vyhnula excesům posledních dvou let odstupující koalice, kdy byli za nepřátele nebo země na scestí označováni i spojenci jako Evropská unie, Německo či naposledy Spojené státy. Nový styl politiky v jiném světě se tak jeví jako naléhavý úkol pro novou vládu, která vzejde z letošních předčasných parlamentních voleb.

Autor vede Středisko bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK.

OSTRÝM PEREM

Není vůle, není místo

Americký vyslanec pro Blízký východ George Mitchell při jednáních s představiteli nové izraelské vlády zdůraznil podporu Obamovy administrativy pro vznik palestinského státu, ale nepochodil. Jak konstatoval, nepodařilo se mu od izraelské strany získat záruky, že by takový proces podpořila také. „Izrael si musí být jistý, že tento politický proces nevyústí ve vznik druhého Hamastánu," prohlásil v kontextu jednání izraelský premiér Netanjahu. Zdůraznil dále, že jako podmínku k jakémukoli mírovému procesu požaduje, aby Palestinci akceptovali, že Izrael zůstane státem Židů. Tato podmínka ve skutečnosti žádá, aby se palestinská samospráva zřekla požadavku na právo návratu Palestinců vyhnaných z území, které je nyní považováno za izraelské. Zmínka o Hamásu je pak nejspíše výzvou pro sekulární hnutí Fatah, nicméně postup, kdy Izrael dopředu vymezuje, s kým by za nějakých okolností případně o čemsi jednat mohl a s kým ne, k žádnému míru, natož vzniku palestinského státu, nevede. Ostatně, palestinský stát už je dnes beztak jen chimérickou záležitostí. Expanze židovských osad na Západním břehu pro něj nenechala prakticky žádné místo.

TEREZA SPENCEROVÁ

Konec torrentových pirátů?

Stockholmský soud vynesl v závěru minulého týdne přelomový a dlouho očekávaný rozsudek: Peter Sunde, Fredrik Neij, Carl Lundström a Gottfrid Svartholm – spoluzakladatelé známého torrentového portálu Pirátská zátoka (The Pirate Bay) – musejí na rok do vězení. Účel torrent systému je stejný jako u běžného softwarového pirátství – stahování filmů, hudby či počítačových programů zdarma z internetu. Torrent však neumožňuje stahovat materiál přímo. Zájemci poskytne pouze síť stop, které stahující počítač spojují s těmi, na nichž je příslušný materiál uložen. Zakladatelé Pirátské zátoky musí zaplatit také sedmdesáti milionovou pokutu korporacím Warner Bros, Sony Music, EMI a Columbia Pictures, které za postižení torrentových legend dlouho lobbovaly, což dojem nestrannosti procesu poněkud nahlodává. Podle odsouzených však bude Zátoka fungovat dál. A kdyby ne, prý se objeví jiná.

PETR JEDLIČKA

Od nadějí k činům

Soudě podle nafoukaných reakcí českého komentátoriátu na Obamovu pražskou návštěvu u nás prozatím postačí odezírat Obamovi ze rtů, aby se člověk držel v úplné špičce tuzemské politické debaty. Ve Spojených státech ovšem lze na vtipnou a případnou kritiku Obamy z pozic, na něž se sám během své kampaně stavěl, narazit stále častěji. V sloupku v časopise The Nation těží Naomi Kleinová ze slova „naděje", které bylo ústředním motivem Obamovy cesty do Bílého domu. Vytváří jakýsi slovník druhů zklamaných nadějí a každé heslo ilustruje typickou větou rozčarovaných obamaniaků – Hopesick například říká: „Strašně mě dožírá nesmyslný plán poslat víc vojáků do Afghánistánu, ale pak si na YouTube přehraju Michelle v organické zahrádce a hned se zase cítím jako v den inaugurace." Kleinová soudí, že pokud si lidé uvědomí, čím v nich takové naděje Obama probudil a začnou nejen doufat, ale také požadovat a prosazovat, nemuselo by se nakonec jednat o naděje planě zmařené.

JAKUB PATOČKA

NIKOLAJ ŠIRJÁJEV, PETR JEDLIČKA

Nové Rusko, nový Medveděv

Konec čečenské války, příslib revize protiobčanského zákona, rozhovor s prezidentem v Nové Gazetě – jde o promyšlený klam, nebo o začátek konce putinovského zřízení?

Prezident Ruské federace Dmitrij Medveděv učinil v minulém týdnu tři opatření, jež přišla světovému tisku zásadní a netypická zároveň: poskytl rozhovor známému, ke Kremlu často kritickému listu Novaja Gazeta, sešel se a s relativní otevřeností promluvil s ruskými občanskými aktivisty a formálně ukončil druhou čečenskou válku. Význam triády byl novináři vyhodnocen dvojím způsobem: jednak že Medveděv účtuje s odkazem Vladimira Putina, se kterým v současnosti mocensky zápolí, a jednak že Putin i Medveděv hrají společnou hru, v níž je Putin loutkářem a kde jsou řečená opatření jen posledním, dobře promyšleným tahem.

U obou výkladů se patří zastavit.

V Dmitriji Medveděvovi se stále nikdo úplně nevyzná.
Foto archiv LtN

Vše už tu bylo

Samotné události, které zavdaly příčinu ke sporu nad posunem ruského politického klimatu skrze proměnu prezidenta Medveděva, lze přiblížit následovně: ukončení druhé čečenské války (z právního hlediska zrušení bezpečnostního režimu) je paradoxně významné nejméně. Formálně se mění řada věcí, v praxi však dojde pouze na stažení přibližně dvaceti tisíc ruských vojáků z oblasti.

V Čečensku se již několik let žádná válka nevede. Pevnou rukou zemi ovládá Ramzan Kadyrov, jenž dostal Čečensko přiděleno od Putina a může si dělat takřka, co chce, jen když je pod horami klid. Města v Čečensku, zejména Groznyj, byla z federálních peněz opravena, lidé mají práci, staví se silnice. V médiích, v politice i na veřejnosti platí jen slovo kadyrovců, případně důstojníků federální rozvědky FSB, kterým v Čečensku zvláštní pravomoci zůstanou.

Také setkání Dmitrije Medveděva s ruskými občanskými aktivisty nebylo podstatné samo o sobě. Prezident se nesešel s demonstranty z ulice či opozičně laděnými skupinami. Setkal se se zástupci oficiálního, Putinem založeného výboru, kteří věří, že v Rusku stále panuje demokracie a dialog s mocí je možný.

Ani tentokrát ze schůzky nic revolučního nevzešlo. Důležité bylo, o čem se mluvilo a jak. Staronová předsedkyně Rady Ella Pamfilovová připomněla Medveděvovi Putinův protiobčanský zákon z roku 2005, nutící občanská sdružení každoročně obhajovat činnost před zvláštní komisí, který stále platí. Prezident jí kupodivu dal v mnohém za pravdu: zákon prý „rozhodně není ideální", jeho „změny jsou možné, dokonce nezbytné". Něco takového z oficiálních struktur dosud nezaznělo. Medveděv dále přiznal, že o fungování občanské společnosti v Rusku panuje řada mýtů, a konečně Radu ujistil, že jeho stát potřebuje občanskou společnost i k tomu, aby kontrolovala vládní a správní orgány.

Jako největší překvapení nicméně působil rozhovor s prezidentem v Nové Gazetě. Z listu vyšli nejznámější kritikové putinovských metod vládnutí mezi ruskými novináři a celkem čtyři členové redakce byli od Putinova nástupu k moci zabiti – Anna Politkovská v říjnu 2006 nejzáhadněji, Nasťa Baburovová v lednu 2009 naposledy.

Vlastní rozhovor byl domluven již v lednu, právě po smrti Baburovové. I proto byl důsledně plánován. Gazeta se Medveděva zeptala téměř na vše, o čem se v Rusku moc debatovat nesluší: na cenzuru a občanské svobody, na vztah opozice a moci, na Vladislava Surkova i Michaila Chodorkovského. Prezident odpověděl: demokracii máme stále, ale musíme ji po marasmu devadesátých let ještě rehabilitovat, občanské společnosti si vážíme, ale musíme si více vzájemně porozumět, opozici respektujeme a budeme ještě víc, pokud potáhne za jeden provaz s námi, Chodorkovkij bude dál souzen, ale po právu, a svoboda nemůže být obětována kusu žvance – ergo hlavní Putinův ideolog Surkov neměl s myšlenkou řízené demokracie tak úplně pravdu.

Opět se nejedná o nic převratného. Vše řečené už z Medveděvových úst vyšlo, vždyť právě proto získal pověst liberála. Poprvé byl ovšem donucen říct všechno dohromady a otevřeně. Anebo to tak říci chtěl?

Čas proměn

Výklady „Medveděv jako Putinův soupeř" a „Medveděv jako Putinův slabší spojenec" se zdají být protikladné. Tak o nich hovoří komentátoři a tak je uvádějí i agentury. Z jistého pohledu však může jít o falešný rozpor: je skutečností, že v ruské politické elitě se dlouho vedl mocenský boj mezi patrony velkopodnikatelů a patrony silových složek. Před posledními volbami zastupoval Medveděv první skupinu, ministr obrany Sergej Ivanov druhou. Pře trvá v jiné podobě i dnes. Hlavním patronem podnikatelů je ministr financí Alexej Kudrin, patronem siloviků premiérův náměstek Igor Sečin. Ani Medveděv, ani Putin však konflikt nerozdmýchávají. Hájí spíše jen svoje názory a své nejbližší spolupracovníky. Zůstávají ve sporu, a tím svým způsobem situaci vyvažují.

Rusko Dmitrije Medveděva není stejné jako Rusko Vladimira Putina. Nové je už proto, že za krize stejné být nemůže. Na nic nejsou peníze. Šetří se, aby rozpočtový deficit dosáhl alespoň jen pěti procent HDP, ministr Kudrin dokonce navrhuje žádat zahraniční půjčku. To není čas na rozvíjení minulých úspěchů. Je to čas proměn.

Je možné, že sérií popsaných kroků, která měla víc symbolickou než faktickou důležitost, si chtěl Medveděv naklonit někoho v zahraničí. Je možné, že šlo o součást vnitřního sporu, a také je možné, že prezident prostě řekl, co si myslí, protože za krize se nad otázkami svobody a demokracie tolik nepřemítá. O začátek konce putinovského režimu se ale na každý pád nejedná. I kdyby se za rok či za dva přece změnil, stane se tak spíš kvůli sociálním než ideologickým rozporům.

NIKOLAJ ŠIRJÁJEV je ruský ekonom a občanský aktivista.

TEREZA SPENCEROVÁ

V Bangkoku skončila bitva, nikoli válka

Thajsku hrozí zdlouhavý střet, který může vyústit v rozpad státu i zánik monarchie.

Thajská policie pozatýkala čtrnáct hlavních organizátorů protestních akcí, kterých se jen v hlavním městě Bangkoku účastnilo na čtyřicet tisíc lidí. Ukončila tak – alespoň formálně – rozsáhlé nepokoje, jejichž dopad ale zatím nelze ani předvídat. Prozatím je jasné jen tolik: stoupenci Jednotné fronty za demokracii proti diktatuře (UDD) v rudých košilích na pár dní ochromili hlavní město, zablokovali jeho ulice a luxusní nákupní střediska. V nedalekém letovisku Pattaya zrušili summit Sdružení zemí Jihovýchodní Asie a zaútočili na konvoj premiéra Apchisita Vádždedžívy, který vyhlásil v zemi výjimečný stav a poslal do ulic armádu, čímž ale demonstranty rozdráždil ještě víc.

Mnozí z oněch rudokošiláčů do metropole přijeli na nákladních autech z odlehlých oblastí Thajska. Chtěli vyjádřit podporu expremiérovi Thaksinu Šinawatrovi, který byl během zahraniční cesty v roce 2006 zbaven funkce a v nepřítomnosti obviněn z rozsáhlé korupce. Zatímco Šinawatra v zahraničí zůstává, nynější demonstrace vylekaly investory a politická nestabilita ohrozila výnosný turistický průmysl. Thajská ekonomika tak během oněch několika dní vzpoury dostala těžkou ránu.

Ještě před šesti měsíci přitom ulice Bangkoku naopak patřily žlutokošiláčům, členům Lidové aliance pro demokracii, kteří nosí žlutou na znamení úcty ke králi Pchúmipchónu Adundétovi (a neúcty ke Šinawatrovi). Dokázali tehdy také hodně, například zablokovat mezinárodní letiště a na dva dny v zemi uvěznit na dvě stě padesát tisíc zahraničních turistů.

Mnozí pozorovatelé přitom předpokládají, že pokud by se Šinawatra vrátil do země, ve spravedlivých volbách by s převahou zvítězil. Populistický premiér si totiž dokázal získat oblibu u venkovského obyvatelstva, kterému poskytl možnost vzdělání, práce a mnohé svými reformami vytáhl z naprosté chudoby.

Jeho popularita mezi prostými lidmi se tak v mnoha ohledech začíná blížit oblibě uctívaného krále. To by ale mohlo znamenat, že se Thajsko vydalo směrem k občanské válce, nebo alespoň k něčemu válce podobnému. Od roku 1932, kdy se stalo konstituční monarchií, zažilo už mnoho pučů a protipučů, nicméně královský trůn dokázal vždy udržet svou moc a zajistit zemi tolik potřebnou rovnováhu. Když například v roce 1992 Thajsko po vlně prodemokratických protestů zabředlo do hluboké krize, povolal k sobě král předáky dvou proti sobě stojících stran a celý národ v televizi uviděl, jak před ním oba klečí – a brzy následovaly klidné volby.

Tak to ale nemusí fungovat donekonečna. Králi Pchúmipchónovi, známému také jako Ráma IX., je jednaosmdesát a jeho nástupce, princ Maha Vadžiralongkorn, nemá ani špetku charismatu svého otce. Jestli pod jeho vedením dokáže monarchie dál hrát stabilizující roli, je ve hvězdách. A co hůř, Šinawatra ze zahraničí svým stoupencům vzkazuje, že „nadešel čas, aby lid povstal k revoluci". Jakou formu by taková revoluce mohla mít, není zatím jasné, nicméně list Asia Times konstatuje, že v projevech předáků UDD lze vystopovat hesla Komunistické strany Thajska ještě z dob, kdy v šedesátých a sedmdesátých letech vedla proti monarchii ozbrojený boj. Hlavní organizátor nynějších protestů, někdejší mluvčí Šinawatrovy vlády Džakrapop Pinkajr, se prý staví do role pokračovatele Pridiho Panomjonga, revolucionáře, který v roce 1932 zorganizoval pád thajské absolutistické monarchie: o omezení moci aristokracie a o demokracii mluví přesně v intencích svého vzoru. A armáda k tomu všemu viní UDD z toho, že s pomocí bývalých komunistických předáků pašuje do země přes Kambodžu zbraně…

Thajsku tak hrozí, že se ponoří do zdlouhavého střetu rudých se žlutými, který ochromí krá-

Je to komplikovanější

O doplněk k obrazu thajského dění jsme požádali naši dopisovatelku Adélu Cvačkovou.

Z Thajska do Evropy přicházejí už řadu měsíců jen záběry demonstrací, protestů a pouličních bojů. Mluví se dokonce o možné občanské válce. Je situace v zemi skutečně tak vyhrocená?
Ano i ne. Většina velkých protestů probíhá v metropoli Bangkoku, kam se nespokojenci sjíždějí. V regionálních centrech se konají spíše symbolické akce nebo manifestační akce, obvykle ve prospěch jednoho tábora a bez konfliktů. Situace však opravdu vyhrocená je, a to proto, že by ji nevyřešily ani předčasné volby, ani vojenský puč, a každý to ví. O občanské válce bych ale nemluvila. Už třeba z toho důvodu, že takzvaní rudí nemají téměř žádné zbraně, zatímco thajská armáda je jednou z nejlépe vyzbrojených v oblasti.

Čím se poslední, tedy dubnová vlna protestů lišila od té loňské, listopadové?
Komplikovaností. Vloni protestovali žlutí, tedy středostavovská opozice, proti Samakově a posléze Somčajově vládě červených, tedy vládě thaksinovské elity s velkou podporou chudých. Teď protestovali červení vůči nástupnické vládě žlutých. To ale není všechno. Daleko otevřenější je dnes spor o výklad ústavy a optimální podobu demokracie: zda by měla být rovná, jak se dožadují červení, protože vědí, že venkov je za nimi a že by vyhráli volby, anebo zda má být stavovská, v níž je posílena role akademiků, odborníků a důležitých podnikatelů, kteří by zemi vyvedli z krize. Poslední protesty měly též sociální rozměr, stejně jako prostě občanský. K častým potyčkám docházelo i z nepolitických důvodů, třeba když obyvatelé několika ulic napadli červené, protože kvůli jejich demonstracím nemohli spát.

JAN PETEREK

TEREZA SPENCEROVÁ

Neklid ve stínu pyramid

Ve skutečném, totiž v zchudlém, osmdesátimilionovém a krizí těžce postiženém Egyptě nastává sociální pohyb, jaký země nezažila za posledních sto let.

Egypt bude podle všeho i letos patřit mezi nejčastější destinace našich letních dovolených, byť je dopředu jasné, že při nich prakticky nikdo skutečnou tvář země nepozná. Ta totiž nemá nic společného s majestátní krásou pyramid, záhadnou sfingou nebo hotely s all inclusive. V reálném Egyptě, který leží mimo turistické trasy, totiž prakticky nemine den bez demonstrací, stávek či srážek dělníků s policií. Předvojem jsou v tomto směru jednoznačně textiláci, kteří se ze všech sil brání snižování mezd a propouštění. Předloni, při prvních velkých střetech s policií, zahynuly desítky dělníků, letos byla zatím asi nejvýznamnější březnová stávka dělníků textilky v Mahálle, průmyslovém a zemědělském centru nilské delty. Zoufalí lidé tam protestovali proti snižování mezd v době, kdy ceny všeho, zejména potravin, už třetím rokem rostou. Tři z nich policie zastřelila, na osmdesát jich zranila a asi čtyři stovky lidí skončily ve vězení.

Egypt patří k zemím, kde sociální neklid propukl ještě před současnou krizí. Protestní vlnu lze vystopovat až k jaru 2008. Foto archiv Wn.com

V uplynulých týdnech se ale stávkovalo také v textilkách v Manufíji, Alexandrii nebo Dakahlíji, kde zaměstnavatelé snižují mzdy až o třicet procent, zatímco jejich zaměstnanci už beztak nemají z čeho žít. „Situace začíná být opravdu výbušná," konstatuje pro Literární noviny Ibrahim, dvaačtyřicetiletý manažer káhirské pobočky jisté americké firmy. „Jako by si vláda neuvědomovala, že lidé jsou opravdu na dně. Nesnaží se ani hospodářskou krizi řešit, neboť často udělá nějaký krok, který jedněm sice uleví, ale odnesou to jiní. Jako by jen otáčela přesýpací hodiny plné problémů, a přitom využívá možností vyplývajících z výjimečného stavu, který platí už od atentátu na prezidenta Sadata v roce 1981, a nespokojenost prostě potlačuje silou. Takhle to ale přece nemůže jít donekonečna."

K protestním akcím tradičně militantních textiláků se přidali i řidiči kamionů, kterým se nelíbí, že vláda od roku 2011 zakáže kloubové návěsy, a tak na mnoha egyptských silnicích vznikají zátarasy z nákladních vozidel. Policie zatýká. Do stávky dále vstoupila tisícovka zaměstnanců Národního výzkumního střediska, k nimž se připojili univerzitní studenti, dělníci z továren na výrobu hnojiv nebo lékárníci, pro něž nové daňové předpisy znamenají prakticky bankrot. A policie zatýká zase.

Už loni bylo přitom v Egyptě v průmyslové sféře evidováno celkem 609 protestních akcí, přičemž se jich podle Egyptské organizace pro lidská práva účastnily snad všechny sociální vrstvy: dělníci, zemědělci, beduíni, zdravotní sestry, důchodci, živnostníci i bezdomovci. Skutečné množství protestů bude ale mnohem vyšší, protože ne všechny se do statistiky vešly a o mnohých média pomlčela. Pokud by se započítaly opravdu všechny, jejich počet by jen za první čtvrtletí loňského roku překonal celý rok 2007, soudí Amr Čubákí ze Střediska pro politické a strategické studie Al-Ahrám. „Podobný nárůst intenzity demonstrací jsme naposledy zaznamenali v době těsně před revolucí v roce 1919."

Světová ekonomická krize dopadla na Egypt tvrdě. Největší zdroj příjmů, přímé zahraniční investice, klesly za poslední čtvrtletí oproti loňsku o třicet procent, ze tří miliard dolarů na 2,1 miliardy. Mizí také příjmy z poplatků za využívání Suezského průplavu, neboť snížení přepravy o skoro devět procent ubralo z rozpočtu jen za letošní první čtvrtletí dvě stě milionů dolarů. A nedaří se ani turistice, která je druhým nejvýznamnějším zdrojem státních příjmů. Nejenže vysychá příval turistů hlavně z Ruska, Británie, Německa a Itálie, ale i ti, kteří přijíždějí, utrácejí méně než dřív. Letos se proto čeká propad příjmů z cestovního ruchu o dvacet procent, což je malá katastrofa, protože tato sféra zaměstnává naplno nebo částečně skoro třináct procent egyptské pracovní síly. Přičteme li k tomu propad stavebního průmyslu v ropných státech Perského zálivu, kde pracovalo osm milionů Egypťanů, vypadá situace zoufale. Světová banka už loni konstatovala, že patnáct procent Egypťanů žije pod hranicí chudoby – a tato hranice byla beztak nastavena opravdu nízko – a vše nasvědčuje tomu, že bude hůř.

Na náladě většině z osmdesáti milionů Egypťanů nepřidá ani zahraniční politika prezidenta Husního Mubaraka, který je svou podporou americké války v Iráku a izraelského postupu vůči Palestincům pro mnohé synonymem zrady a zaprodanosti. Egypt každý rok dostává z USA vojenskou pomoc ve výši 1,3 miliardy dolarů a výměnou za to mimo jiné neotevírá hranice s pásmem Gazy. Mubarakův postoj v tomto směru se stal ještě čitelnějším, když se ukázalo, že ho někdejší izraelská ministryně zahraničí Cipi Livniová přijela pár dní před zahájením posledního úderu o izraelských plánech informovat. Výsledkem schůzky bylo jen to, že egyptská státní média z války vinila Hamás, nikoli Izrael.

Svým způsobem je to pochopitelné – Hamás, který svérázným způsobem bojuje za nastolení jakés takés očisty od korupce, za nominální spravedlnost a návrat k islámským tradicím, musí být v očích egyptské elity vnímán jako hrozba jejímu postavení. Skutečnou opozici mocenskému establishmentu totiž v Egyptě představuje jen Muslimské bratrstvo, organizace, která díky své početnosti na rozdíl od sekulárních opozičních sil ustojí takřka každou vlnu zatýkání. A Hamás je ve skutečnosti jen jedním z jejích ideových výhonků.

Pro nepočetnou skupinku lidí kolem prezidenta, která vlastní takřka veškeré bohatství země, nyní nastává těžké období. Mocenskou elitu proti davu sice chrání bezpečnostní složky o síle 1,4 milionu mužů, stávky a srážky s policií ale ukazují, že se lidé přestávají hrubé síly bát.

Napětí ve společnosti a praskající nervy se už navíc začínají projevovat nejen střelbou do stávkujících dělníků, ale i střety uvnitř státního systému. Před pár týdny například skupina armádních kadetů zaútočila na policejní stanici na milionovém káhirském předměstí Heluán. Chtěla vysvobodit jednoho ze svých kolegů, který se odmítl policii legitimovat, za což byl zatčen a v cele brutálně zmlácen. Výsledkem přestřelky bylo pět zraněných policistů a tři kadeti.

Před pár lety kolovala Káhirou zvěst, že na letišti kousek za městem stojí letadla s neustále nahozenými motory, aby mohly v případě nouze rychle odvézt elitu do bezpečí, blíž k zahraničním kontům. Pokud takové letiště opravdu existuje, pak je dnes v pohotovosti o to víc.

PETR JEDLIČKA

Tuňáci a hlupáci

Blokáda Lamanšského průlivu francouzskými rybáři patří k těm několika málo sociálním protestům, které lze pochopit, ale ne hájit.

Dne 16. dubna začala v šesti státech Evropské unie sezóna lovu tuňáka. Den předtím zablokovaly lodě francouzských rybářů přístavy Calais, Dunkerque a Boulogne. Téměř úplně tak znemožnily přepravu zboží přes kanál La Manche.

Důvodem protestu nebyl přímo začátek tuňákové sezóny. Protestovali především lovci tresek. V principu však obě události úzce souvisí: rybám jako je mečoun, platýz, mořská štika či právě tuňák a treska hrozí konečné vylovení a francouzští rybáři se chovají, jako by se jich to netýkalo.

Vylovení je čistě technický termín. Vpravdě jde o ekologickou katastrofu. Na život člověka sice nebude mít takový dopad jako klimatická změna či úbytek pitné vody, na rozdíl od nich je ale spolehlivě předpovězena a konsensuálně přijata. Podle Organizace pro výživu a zemědělství při OSN, Evropské komise i vědeckého panelu, který organizoval časopis Science v roce 2007, vymizí při současné kvantitě rybolovu řečené druhy do roku 2048.

I přes zjevnou hrozbu, již zřejmě urychlí také globální oteplování, se kterým se v rozborech nepočítalo, se dosud mezinárodní společenství nedohodlo na společném postupu. Proto si rozvinutější státy a nadstátní útvary regulují rybolov samy.

To je případ i Evropské unie: již dříve přijaté kvóty byly v minulém roce razantně sníženy a lovná sezóna dále omezena, u tuňáka dokonce na šedesát dní. Rybáři, kteří se řemeslem živili po generace, tak zůstávají bez práce.

Je jistě možné pochopit situaci protestujících, zvláště za krize. Hájit je ale nelze. Jen dospělých tuňáků bylo za posledních dvanáct let vyloveno přes osmdesát procent. Celkový počet velkých mořských ryb přitom poklesl ve srovnání s rokem 1975 na pětinu. Bruselská opatření mají udržet stav ohrožených druhů alespoň v evropských vodách – přesto jsou podle všech ekologických skupin, které se problémem zabývají, pořád nedostatečná.

Francouzští rybáři samozřejmě nejsou hlupáci. Vědí, že ryb ubývá. Současně je jim však známo, že jejich vláda snížila dobrovolně bruselskou kvótu o další pětinu (před krizí), na rozdíl třeba od španělské. A tak tlačí na Paříž, respektive Brusel: „Umožněte nám práci, nebo nás vyplaťte". Z hlediska současnosti to zní logicky. Z hlediska budoucích let nerozumně. Jako stávkovat za levnější ropu.

V čase, kdy tento článek vyjde, by měla být blokáda už odvolána. V noci ze čtvrtka na pátek nabídli Sarkozyho lidé rybářům kompenzace, jednalo se pouze o jejich výši. Obecná potíž nicméně zůstává. A bohužel, stále kypí.

Oblíbené sendviče s tuňákem zmizí z běžného prodeje už na konci příštího desetiletí. Foto archiv LtN

Navzdory napsanému nemusí být dnešní novorozenci poslední generací, která si pochutná na mořském mase. Ne všechny druhy ryb jsou ohrožené. Štítníka, makrelu, merlana či kambalu lze například jíst bez výčitek. Více o tom, které ryby a z kterých oblastí „ano" a které „ne", lze najít v anglickém interaktivním poradci pro spotřebitele na adrese www.guardian.co.uk / environment / page/2007/dec/17/1.

STRUČNĚ ZE SVĚTA

Začaly největší volby světa a dějin. *Sedm set milionů voličů, osmadvacet dní, čtvrt milionu policistů – těmito čísly lze charakterizovat právě zahájené volby v Indii, nejpočetnější demokratické hlasování na světě a také v dějinách. Od posledních voleb v roce 2004 přibylo na voličských seznamech třiačtyřicet milionů jmen. Pro nynější volby bylo po celé zemi rozmístěno více než milion elektronických hlasovacích přístrojů, a to v celkem osmi set dvaceti osmi tisících volebních místnostech ležících tak, aby to k nim žádný indický volič neměl dále než dva kilometry. Počítá se i s tím, že by bezmála měsíc trvající proces hlasování mohl být doprovázen násilnostmi – jen v prvních dnech posledních voleb zahynulo asi dvacet lidí – a tak je armáda čtvrt milionu policistů a vojáků v pohotovosti, přičemž si hledí hlavně hrozeb ze strany maoistů a různých džihádistů. Za favorita je obecně považována vládní strana Indický národní kongres, v jejímž čele stojí pokračovatelka rodu Gándhiů Sonia. Vítězství však bude podle všeho těsné, a tak už se nyní roztáčejí kola koaličních rozhovorů.*

V USA roste hrozba pravicového extremismu. *Obamova vláda vydala upozornění policejním složkám před nebezpečím nárůstu pravicového extremismu v USA. Za tímto trendem se skrývá obava populace z ekonomické recese, návrat nespokojených veteránů z Iráku a Afghánistánu a samozřejmě také nesouhlas s tím, že byl do čela USA zvolen míšenec. „Ekonomická recese a zvolení prvního Afroameričana prezidentem vytvářejí jedinečné podněty k pravicovému radikalismu a náboru nových členů," konstatuje zpráva amerického ministerstva vnitra, která unikla do médií. „Pravicoví extremisté se budou pokoušet verbovat do svých řad vracející se veterány a využít tak jejich schopností získaných vojenským výcvikem a účastí v bojích." Dokument rovněž mimo jiné zdůrazňuje, že se oproti předchozím letům zvyšuje hrozba takzvaných osamělých vlků a malých teroristických buněk. Republikánská strana a sdružení válečných veteránů zprávu odmítly jako „nefér" vůči vracejícím se vojákům a celkově za „politicky motivovanou".*

Zamotaná cesta tulipánového revolucionáře.

Opoziční Sjednocené národní hnutí Kyrgyzstánu, v němž se spojily hlavní opoziční strany, zvolilo za svého kandidáta do prezidentských voleb bývalého premiéra, předáka Sociálně demokratické strany Almazbeka Atambajeva (na snímku). Atambajev se v roce 2005 účastnil takzvané tulipánové revoluce, která svrhla tehdejšího prezidenta Askara Akajeva, nějakou dobu pak působil ve funkci ministra průmyslu, odkud nicméně zakrátko odešel do opozice. V roce 2007 se však krátce před plánovanými opozičními protestními akcemi vrátil do vlády, v níž mu prezident Kurmanbek Bakijev nabídl post premiéra. Už na podzim téhož roku ale o funkci přišel v souvislosti s rozpuštěním kyrgyzského parlamentu, zatímco jeho strana se do nově složeného parlamentu dostala spolu s komunisty a vládní stranou Ak Žol, čili Světlá cesta. Prezidentské volby se v Kyrgyzii mají konat letos v červenci. Současná a středoasijsky nezpochybnitelná hlava země Kurmanbek Bakijev v poslední době proslula hlavně snahou uzavřít na svém území americkou leteckou základnu Manas, která slouží k přepravě zásob jednotkám do Afghánistánu.

Jak pokračuje… moldavský povolební neklid? *Po několika dnech relativního klidu v zemi moldavská opozice odmítla návrh komunistického prezidenta Vladimira Voronina na přepočítání hlasů v parlamentních volbách, které předtím sama označila za zfalšované. Nyní ale tři opoziční strany dospěly k závěru, že samotné přepočítávání nemá smysl, neboť falšování výsledků se zcela jistě neodehrávalo v této fázi voleb, ale už před odevzdáním hlasů. Konkrétně se mluví o tom, že například na volebních seznamech měla být jména nebožtíků nebo lidí, kteří pracují v zahraničí. Opozice proto začala rovnou požadovat nové volby s tím, že celé přepočítávání hlasů je jen pokusem o další podvod s cílem legitimizovat výsledky parlamentních voleb. Zdá se tedy, že jaro v Moldově bude ještě zajímavé. Zahraniční pozorovatelé bezprostředně po skončení voleb sice upozornili na omezený přístup opozice do sdělovacích prostředků v době volební kampaně, proti průběhu samotných voleb ale nic nenamítali.*

Rubriku Stručně ze světa připravila TEREZA SPENCEROVÁ.

JOHANN HARI

O pirátech vám lžou

Při pohledu na velké imperiální flotily u somálských břehů se znovu nabízí otázka – kdo je tu zloděj?

Kdo by si kdy dokázal představit, že vlády světa v roce 2009 vyhlásí válku pirátům? Když čtete tyto řádky, flotily mnoha zemí od USA až po Čínu vplouvají do somálských vod, aby se postavily mužům, které si stále ještě představujeme jako zloduchy s páskou přes oko a s papouškem na rameni. V pozadí za tímto lehce barvitým příběhem je ale utajovaný skandál. Lidé, které naše vlády označují za jednu z největších hrozeb současnosti, nám toho mají hodně co vyprávět, možná by se tím mohli i částečně ospravedlnit.

Piráti nikdy nebyli přesně tím, za co je považujeme. Ve zlaté éře pirátství mezi lety 1650 až 1730 vznikla v rámci propagandy britské vlády představa piráta coby smyslů zbaveného divocha. Mnozí obyčejní lidé tomu ale nevěřili: sympatizující dav piráty nejednou osvobodil zpod šibenice. Proč? Věděl totiž, že pokud se člověk stal námořníkem, skončil v plovoucím dřevěném pekle. Celé hodiny a dny dřel a hladověl na těsné lodi, a když se na vteřinu zastavil, všemocný kapitán ho zbičoval devítiocasou kočkou. Když dělal potíže soustavně, mohl jít přes palubu. A po měsících či dokonce letech takového zacházení mu pak ještě ani nebyla vyplacena příslušná mzda.

Piráti tak byli první, kteří se vzbouřili proti světu. Povstali proti svým tyranským kapitánům a vytvořili novou formu práce na moři. Když měli svou loď, kapitána si volili a všechna rozhodnutí přijímali kolektivně. Dělili si kořist způsobem, který historik Marcus Rediker označil za „jeden z nejrovnostářštějších principů dělení zdrojů, který lze v osmnáctém století najít“. Přijímali dokonce uprchlé africké otroky a považovali je za sobě rovné. Piráti „názorně – a podvratně – ukázali, že lodě nemusejí být řízeny brutálně jako v obchodním či válečném loďstvu“. Právě proto byli oblíbení, i když to ve skutečnosti byli jen neproduktivní zloději.

Somálští piráti (nahoře) pózují spřátelenému fotografovi spolu s posádkou obsazeného tankeru.
Foto archiv lizismile.com

Slova jednoho mladého piráta tehdejší doby, Angličana Williama Scotta, který byl oběšen v Jižní Karolíně, mohou znít dnešní érou pirátství jako ozvěna: „Dělal jsem to, abych unikl smrti. Byl jsem přinucen stát se pirátem, abych přežil.“

V roce 1991 se vláda Somálska zhroutila, devět milionů tamních obyvatel se ocitlo na pokraji smrti hladem – a mnohé z těch nejošklivějších sil, které na Západě máme, v tom spatřily příležitost ukrást potravinové zdroje země a vyhodit jaderný odpad do jejích vod.

Ano: jaderný odpad. Jakmile byla totiž vláda z dohledu, začaly se u somálských břehů objevovat tajemné evropské lodě, z jejichž palub se do oceánu řítily barely s odpadem. Obyvatelstvo pobřeží brzy na to začalo pociťovat zdravotní potíže – nejprve to byla podivná vyrážka, pak zvracení a nakonec přišlo v roce 2005 tsunami, které na břeh vyplavilo stovky děravých barelů. Lidé začali trpět chorobou z ozáření a více než tři stovky jich zemřely. Mnohé z tohoto odpadu lze vystopovat zpět do evropských továren a nemocnic, které je podle všeho prodávají italské mafii k levnému zpracování.

Ve stejné době začaly jiné evropské lodě drancovat somálské vody v honbě za jejich hlavním bohatstvím: plody moře. Nadměrným rybolovem jsme vyrabovali svá vlastní loviště, a tak jsme zamířili do jejich. Rybářské lodě tu každý rok ilegálně vyloví tuňáků, krevetek, langust a dalších ceněných lahůdek za více než tři sta milionů dolarů. Rybář Mohammed Hussein z Marky ležící asi sto kilometrů jižně od hlavního města Mogadiša pro agenturu Reuters konstatoval: „Pokud to nepřestane, brzy už v našich vodách nebude ani rybička.“

To je prostředí, ze kterého vzešli muži, kterým říkáme piráti. Všichni se shodnou, že většina z nich byla kdysi obyčejnými somálskými rybáři, kteří do rychlých člunů nejdříve usedli ve snaze zahnat lodě vyhazující odpad a vykrádající jejich vody nebo alespoň vybrat „daň“. Říkali si Dobrovolná pobřežní stráž Somálska. V surrealistickém telefonním rozhovoru Sugule Ali, jeden z vůdců pirátů, uvedl, že jejich motivem bylo „zastavit ilegální rybolov a vyhazování odpadu do našich vod… Nepovažujeme se za námořní bandity. Za ty považujeme lodě, které ilegálně rybaří, vozí k nám odpad a vplouvají do našich vod se zbraněmi.“ William Scott by mu určitě rozuměl.

Ne, nic z toho neospravedlňuje braní rukojmích, a ano, někteří z nich jsou skutečně jen obyčejní gangsteři, zvláště ti, kteří zabavují dodávky potravin OSN. Piráti ale mají mezi místním obyvatelstvem ohromnou podporu. Nezávislý somálský web WardherNews provedl asi nejlepší průzkum o smýšlení Somálců, který máme k dispozici – a zjistil, že sedmdesát procent jich „rozhodně podporuje pirátství jako formu národní obrany somálských teritoriálních vod“. Během americké války za nezávislost George Washington a další otcové zakladatelé najímali piráty, protože sami neměli žádné válečné loďstvo. Většina Američanů s tím souhlasila. Je to opravdu natolik jiný případ?

Opravdu jsme čekali, že hladovějící Somálci budou pasivně postávat na břehu moře, pádlovat v našem jaderném odpadu a pozorovat, jak z jejich vod mizí ryby do restaurací v Londýně, Paříži či Římě? Na tyto zločiny jsme nereagovali, jakmile ale nějací rybáři narušili koridor, kterým putuje dvacet procent světových dodávek ropy, dali jsme se do křiku. Pokud se ale opravdu chceme vypořádat s pirátstvím, musíme nejdříve zarazit jeho příčiny – naše zločiny – a teprve pak vysílat bitevní lodě k Somálsku.

Příběh pirátství v roce 2009 nejlépe shrnul jiný pirát, který ovšem žil ve čtvrtém století před naším letopočtem. Chytili ho a předvedli před Alexandra Velikého, který chtěl vědět, co myslel tím, když mluvil o „vlastnictví moře“. Pirát se usmál a odpověděl: „Co myslíš tím, že obsadíš celou Zemi? Jen proto, že já to činím s malou lodí, považuješ mě za zloděje, zatímco ty, který to děláš s velkou flotilou, jsi označován za vládce.“ Při pohledu na naše velké imperiální flotily se znovu nabízí otázka – kdo je tu zloděj?

Autor je britský novinář a dramatik. Text byl publikován v Huffington Post.

PEPE ESCOBAR

Je libo Globocopa nebo raději TermiNATOra?

V kriticky zaměřené diskusi nad úlohou NATO v dnešním světě, vedené při příležitosti šedesátého výročí jeho vzniku, pokračuje známý brazilský novinář.

Obyvatelé Štrasburku dali svůj názor na nedávnou německo-francouzskou koprodukci politické show při příležitosti šedesátého výročí Severoatlantické aliance jasně najevo. Na balkonech se objevily tisíce transparentů s nápisy „Stop NATO“ či „Mír“ a visely tam až do chvíle, než je policie zkonfiskovala. Liberálně-demokratická bezpečnostní mašinérie byla opět v nejvyšší pohotovosti. Demonstranti dostali obligátní dávku slzného plynu, střed města byl neprodyšně uzavřen, místní obdrželi identifikační odznaky a protesty byly vykázány na předměstí.

NATO mělo nepochybně důvody k oslavám. Francie se pod vedením Nicolase Sarkozyho opětovně vrací lůna jeho vojenských struktur. Barack Obama představil svou novou komplexní strategii vůči Afghánistánu a Pákistánu. NATO „udržuje mír“ v mafiánském kosovském státu (který není uznáván dokonce ani některými jeho členskými zeměmi). Aliance, jež vede nesmiřitelnou „válku proti terorismu“, se ve Středozemí těší postavení superpolicisty. Její plavidla hlídkují kolem Afrického rohu a pronásledují piráty. NATO cvičí irácké bezpečnostní složky. S šedesátkou na krku se vojenský pakt těší znamenitému zdraví.

NATO mělo přitom vzít za své hned po zániku nepřítele, před nímž nás mělo chránit, tedy po rozpadu Sovětského svazu. Místo toho se z něj během devadesátých let, kdy bylo Rusko na kolenou a prezident Jelcin se spíše než o geopolitické otázky staral o to, jestli má plnou sklenici, stal globální policista.

V roce 1999 k nemalému uspokojení zbrojních firem a celého vojensko-průmyslového komplexu NATO intervenovalo na Balkáně, když bombardovalo Srbsko, což tehdejší prezident Bill Clinton ospravedlňoval humanitárními pohnutkami, ačkoliv to byl spíše projev humanitárního imperialismu.

Desítky let po neúspěšném pokusu britského impéria se „Evropa“ opětovně pokouší ovládnout Hindúkuš. Afghánistán je první válkou NATO vedenou mimo evropské území a jeho vůbec prvním pozemním konfliktem.

V rozčarování z veřejného tajemství, že tuto válku nelze vyhrát, a z obav před převážně pacifisticky smýšlejícím domácím obyvatelstvem se většina evropských vlád bude zuby nehty bránit Obamově žádosti o posílení své vojenské přítomnosti v Afghánistánu. Například v Německu je proti vojenské účasti v Afghánistánu už sedmdesát procent obyvatel.

Od počátku okupace Afghánistánu v prosinci 2001 se veškeré západní vojenské operace odehrávaly pod záštitou akronymu ISAF (Mezinárodní bezpečnostní asistenční síly), aby posléze nepozorovaně přešly v rozsáhlou protipovstaleckou operaci (COIN) sahající až k hranicím západního Pákistánu. Vzhledem k tomu, že tato operace naprosto obchází komplikované mechanismy vojenského velení NATO, spadá beze zbytku pod americké velení, v čele s čtyřhvězdičkovým generálem Davidem McKiernanem. Jeho velkým úkolem má být řízení Obamovy afghánské operace, která se má odehrávat opět v režii amerických sil, nikoliv jednotek NATO. Koneckonců nelítostná vyhlazovací válka nemá nic společného s původním mírotvorným mandátem ISAF. A zde je podle všeho zakopaný pes. Z operace ISAF/NATO se totiž mezitím stala operace TermiNATO poplatná téže predátorské logice, jakou vyznávají Američané. Provizorně tomu říkejme koalice neochotných. Není divu, že je evropská veřejnost zděšená.

Čas pro PATO?

Evropské velmoci jako Německo a Francie si nemohou dovolit znepřátelit si Rusko. Německo je energetickým rukojmím Gazpromu. Na rozdíl od Východoevropanů by žádná francouzská ani německá vláda neriskovala roli pěšáků v nové studené válce mezi Ruskem a Spojenými státy (jeden z hlavních důvodů, proč jsou aspirace Gruzie a Ukrajiny na členství v NATO předem odmávnuté). Paříž a Berlín dobře vědí, že Moskva může snadno umístit své rakety do Kaliningradu nebo spřáteleného Běloruska a namířit je na ně.

Stálý velvyslanec Ruska při NATO Dimitrij Rogozin trefil hřebík na hlavičku: NATO mělo být „moderní politickou a vojenskou aliancí“, nikoliv „globálním policistou“. Rusko očekává partnerství a nikoliv obléhání. Také na adresu ruské pozice vůči Afghánistánu se nemohl vyjádřit jasněji: „Chceme zabránit tomu, aby virus extremismu přeskočil přes hranice Afghánistánu a uchytil se v jiných zemích regionu, například v Pákistánu. Kdyby NATO neuspělo, muselo by proti extremistům v Afghánistánu nastoupit Rusko a jeho partneři.“

Zanedlouho se má opětovně sejít rada NATO-Rusko. Oficiální vizí Moskvy je bezpečnostní systém sahající od Vancouveru až po Vladivostok, tedy ještě ambicióznější projekt, než jaký představuje NATO. „NATO by se mohlo časem proměnit v PATO, v Pacificko-atlantickou alianci.“

Americká vojenská přítomnost ve střední Asii prošla několikerými proměnami: od honu na Usámu bin Ládina přes válku proti Talibánu až po boj s drogovými kartely. A v pozadí toho všeho se nenápadně rýsuje sotva patrná ropná stopa v podobě projektu ropovodu vedoucího z Turkmenistánu přes Afghánistán a Pákistán až do Indie, který chtěla administrativa Billa Clintona vybudovat na základě smluv uzavřených v devadesátých letech s Talibánem.

V červnu 2001 byla založena Šanghajská organizace pro spolupráci (SCO) sdružující Rusko, Čínu a několik dalších asijských zemí, která si zprvu kladla za cíl boj s mezinárodními drogovými dealery, s islámskými fundamentalisty, posléze začala usilovat o všestrannou kooperaci v energetice, dopravě, obchodu a infrastruktuře.

Jak Spojené státy, tak NATO naprosto ignorovaly jeden z hlavních cílů, které si SCO vytkla: dospět k regionálnímu, mírovému řešení afghánské tragédie. Neústupná pozice Spojených států za Bushovy éry má lví podíl na pozvolné proměně SCO v regionální obdobu NATO. V asijských a ruských očích nemá Severoatlantická aliance nic společného s rekonstrukcí, s mírotvorným úsilím ani s humanitární pomocí. Případ Afghánistánu je toho jasným důkazem. Asie nepotřebuje žádného Globocopa. A ještě méně potřebuje TermiNATOra.

Spojené státy podporované NATO stály u zrodu nové inkarnace islámského fundamentalismu, který se měl zbavit (a také se zbavil) sovětské přítomnosti v Afghánistánu a v bývalých středoasijských sovětských republikách oplývajících bohatými energetickými zásobami. Skutečnost, že se NATO nyní obrací o pomoc k Rusku, aby stejně jako ono neuvízlo v Afghánistánu v bezvýchodné situaci, je jen dalším (určitě ne posledním) ironickým zvratem tohoto konfliktu.

Autor je korespondent internetové televize The Real News Network a komentátor internetového deníku Asia Times Online, kde vyšel i tento text.

Stránku připravila TEREZA SPENCEROVÁ.

ZBYNĚK FIALA

Chvíle pro Deus ex machina

Pokud v současné kombinaci krizí všichni reagují stejně, byť by reagovali správně, bude ještě hůř. Klíč je ve zlepšení koordinace, v zásazích státu.

Ekonomové nevědí. Co horšího, nevědí, že nevědí. Tak lze zhruba interpretovat pozoruhodný článek nizozemského profesora ekonomie Paula de Grauwea v internetovém deníku Eurointelligence.com, který je volně propojen s Financial Times. Jistě, výklad se soustřeďuje na problémy eurozóny a odvozuje hlavní zdroj krize od vývoje ve Spojených státech. U nás jsme na tom (možná, zatím) líp. Přesto text stojí za zvýšenou pozornost, protože nám nemusí být vždycky platné, že jsme (trochu) jiní.

U nás na příspěvek profesora de Grauwea krátce upozornil spolehlivý Jan Macháček ve svém Auditu v internetovém vydání Respektu, ale všiml si jen první části sdělení. V té je charakterizována zvláštnost současné situace, kdy svět je v kleštích hned čtyř deflačních spirál. Teze, že „trh zvládne vše" a že „občan ví nejlépe", najednou neplatí.

Ekonomové nevědí, ale dělají, jako by věděli. Proč jsou tak nedůvěřiví k protikrizovým opatřením? Protože jejich ekonomické modely tvrdí, že efekt nestojí za vynaložené peníze. Avšak nejen mapy, jak věřil Švejk, se mohou mýlit. Také modely, jimiž se ekonomové pokoušejí nahlédnout do budoucnosti, mohou být vedle jak ta jedle. Byly odvozeny z racionálního chování průměrných jednotlivců v podmínkách všeobecné rovnováhy, ale to nám teď nepomůže. Rovnováha je pryč, a protože to všichni vědí, běží vyvažovat – všichni stejně. Všichni se hrnou na stejnou stranu přetížené lodi. Někdo je musí zastavit. Deus ex machina? Všemohoucí, který přisviští na kšírech shůry? Skvělý nápad. A kde není, ať zaskočí stát.

Selhání koordinace

Jak už jsme uvedli, stávající ekonomické modely vycházely z toho, že si polepší ten, kdo se bude chovat rozumně. Co má udělat člověk, kterému hrozí pokles příjmů? Omezí výdaje a snaží se šetřit na horší časy. Co udělá banka, když firmy začnou mít problémy se splácením? Zvýší ostražitost, žádá splácení hned a půjčuje méně. Ohrožené firmy propouštějí zaměstnance, aby snížily náklady, a prodávají aktiva, aby měly peníze na zaplacení dluhů. Pomohou si? Když to dělá jen část firem, mají šanci. Ale když tohle všechno udělají všichni? Když budou všechny firmy šetřit a propouštět, protože chtějí předejít bankrotu, když všechny banky přestanou půjčovat, ochromí to ekonomiku, srazí poptávku, nebude za co nakupovat a bankroty budou mnohem pravděpodobnější. Nezachrání nás ani pokusy prodávat majetek na zaplacení dluhů, protože majetek na padajícím trhu ztrácí cenu a prohloubení krize dluhy ještě zvýší.

Prožíváme selhání koordinace a to není úkol pro jednotlivce, varuje de Grauwe. Zasáhnou-li vás hned čtyři deflační spirály současně, přestanou fungovat automatické stabilizátory, které při běžném poklesu – kdy se padá jen ve dvou vývrtkách – pomáhají nabrat dech. Nápravy se musí ujmout stát.

Deflace je stav, kdy ceny míří dolů. Nikdo nechce stavět, protože ceny domů jen klesají, cenné papíry jsou skoro zadarmo a nikdo je nekoupí, zboží marně láká slevami, protože příště bude ještě levnější. V minulých krizích nás drtila jen deflace toků – snižovala se spotřeba a omezovaly náklady, ale byl na to dostupný lék. Centrální banka snížila úrokové sazby a komerční banky musely začít půjčovat, aby měly na chleba. Lidi pak řešili výpadek příjmů levnějším úvěrem. To bylo. Teď jsou úroky centrální banky skoro na nule, ale obchodní banky jako by to neviděly: nepůjčují skoro vůbec, a když, tak draho. Bojí se, mají zásobu špatných půjček. A lidé si půjčovat nemohou, protože se řítí do dluhové pasti, z níž je nezachrání prodej zastavené nemovitosti (bylo by to za tak málo, že už by to nestačilo). Ke dvěma deflacím toků se přidaly ještě dvě deflace zásob.

Čtyři deflační spirály mají krásné vědecké názvy. Tvoří je Keynesův paradox úspor, Fisherova dluhová deflace, deflace snižování nákladů a deflace bankovních úvěrů. Jména velikánů u prvních dvou naznačují, že uvedené jevy jsou známy dlouho, novinkou je pouze přítomnost kompletní série. A také to, že si s tím moderní makroekonomie neumí poradit, tvrdí de Grauwe.

Když se nemožné stane skutečným

Moderní makroekonomická teorie se opírá o dynamický stochastický model všeobecné rovnováhy (DSGE), který umí sledovat vývoj ekonomiky (dynamický) a reagovat na náhodné výkyvy (stochastický). Zakládá představu, že trh zvládne vše (všeobecná rovnováha). Jeho motorem je jednotlivec, který maximalizuje užitek, je plně informovaný a je schopen porozumět složitým vztahům ve svém okolí. Spotřebitel si dovede odvodit, jak jeho chování ovlivní výrobce a výrobci zase anticipují chování spotřebitelů. Je to idylka na cestě k lepšímu příštímu. V tomto modelu nemůže vzniknout selhání koordinace. Reprezentativní jednotlivec si vždy plně uvědomí dopady své aktivity na ostatní. Deflační spirály v tomto růžovém světě nevznikají. A když vznikají, tento model je nevidí.

Svět DSGE je „světem stabilní rovnováhy," konstatuje Paul de Grauwe. „Nelze se tedy divit, že modely DSEG nám nenabídly užitečná vysvětlení, která by nám pomohla pochopit povahu současné ekonomické krize. Přesto se nadále plýtvá obrovským množstvím intelektuální energie na další zdokonalování těchto modelů."

Věnujme se selhání koordinace. „Trh selhává při koordinaci individuálních akcí ve prospěch žádoucího kolektivního výsledku," formuluje de Grauwe poučení ze současné krize. „Toto tržní selhání může být napraveno pouze kolektivní akcí. A tuto kolektivní akci může organizovat jen vláda."

Jak se dostat z maelstromu deflace? Foto http://wh1ne.com

Za klíčovou považuje stabilizaci bankovního sektoru. Špatné úvěry se vydělí do „špatné banky" (u nás jsme na to měli Konsolidační banku) a budou léčeny specializovaným managementem za přispění peněz daňových poplatníků, tedy v režii státu. Dobré úvěry zůstanou v „dobré bance". To už bude očištěna od toxických aktiv, takže se snad přestane bát, co s ní bude, a začne znovu půjčovat. Autor v této souvislosti klade otázku, zda by nebylo žádoucí tuto dobrou banku (dočasně) znárodnit. Pomohlo by to odstranit obavy, které paralyzovaly její aktivitu, že nové úvěry banku a její akcionáře existenčně ohrozí. Ale je tu ještě další důvod k dočasnému znárodnění dobré banky. Rozdělení na špatnou a dobrou banku může znamenat nemravné řešení, kdy ztráty jsou socializovány a zisky privatizovány. Ztráty špatné banky přece uhradí daňoví poplatníci. A co bude se zisky očištěné dobré banky? Ty už mají patřit jen jejím vlastníkům (aniž by se o ně v tomto rozsahu zasloužili)?

Nasypte tam peníze

Selhání kolektivní akce, kdy všichni spoří, aby jim bylo hůř (Keynesův paradox úspor), nutí vládu, aby dělala pravý opak, to znamená, zbavovala se vlastních peněz a doplňovala příjmy domácností. Kdyby normálně fungoval bankovní sektor, vládu k takové akci nepotřebujeme. Banky by prostě snížily úrokové sazby a tím by to přehnaným spořivcům rozmluvily. Jenže když jsou sazby na nule, snižovat není kam.

Fisherova dluhová deflace popisuje případ, kdy znehodnocené zástavy už dluh neřeší a čím větší je snaha snižovat zadlužení, tím je dluh tíživější. Není jiná cesta, než aby stát převzal dluh firem a vyměnil jej za vládní dluh. Čili znovu: nasypal peníze. Firmy tak přestanou s (neúspěšnými) pokusy snižovat svoji zadluženost a budou schopny obnovit svoji běžnou aktivitu.

Nekopeme si tím jinou past v podobě neudržitelného státního zadlužení? Profesor de Grauwe upozorňuje na dvě stránky věci. Především poukazuje na rozdílnou úroveň zadlužení vládního a privátního sektoru v eurozóně. Vládní dluh přitom v posledních deseti letech klesal v poměru k HDP (nyní asi na sedmdesáti procentech), zatímco privátní dluh rostl a dosáhl už třikrát vyšší úrovně, než je zadluženost vlád (v roce 2008 měl privátní dluh úroveň dvou set padesáti procent HDP). Takže nikoliv veřejný dluh, ale privátní dluh má podle profesora de Grauwe neudržitelnou úroveň. Druhou stránku věci pak vyjadřuje úvaha, co by se stalo, kdyby stát nepomohl odrazit nápor čtyř deflačních spirál a nechal ekonomiku, ať si nějak poradí sama. Pochopitelně by se připravil o daňové příjmy, takže dluh by vzrostl tak jako tak, jen by to trvalo mnohem déle.

Závěr stati Paula de Grauwea na internetových stránkách Eurointelligence.com je jednoznačný – fiskální stimuly jsou jediným nástrojem pro obnovu stability, která by jinak nenastala. A jak rovněž připomíná, tohle z makroekonomických modelů vycházejících ze stability nevyčtete.

VÁCLAV RYCHNOVSKÝ

Chápeme smysl smrti hrdinů Pražského jara?

Na 4. duben 2009 připadlo čtyřicáté výročí smrti Evžena Plocka. Po Janech Palachovi a Zajícovi byl třetím, kdo se upálil na protest proti počínající normalizaci. Ač nejméně známý, jeho příběh nejlépe ukazuje, o co tehdy také šlo.

Že ze sebe Evžen Plocek na Velký pátek roku 1969 před jihlavskou radnicí učinil živou pochodeň, byla pro jeho okolí událost naprosto neočekávaná a šokující. Někteří lidé tehdy ani dnes nepochopili, proč zdánlivě běžný člověk, úspěšný technik s uspořádaným rodinným životem, si zvolil tak dramatické zakončení své životní pouti. Bylo mu téměř čtyřicet let, byl rozvážný a po smrti Jana Palacha i Jana Zajíce věděl, že jej čeká jistý a bolestivý konec. Jenže Plockův čin je daleko více než v případě obou Janů pochopitelný právě na pozadí jeho zralosti.

Evžen Plocek se narodil 29. října 1929. Jeho otec byl dělník. Evžen po vyučení začal pracovat v jihlavském Motorpalu, kam se po vojně vrátil a kde se stal členem odborového závodního výboru. Roku 1955 odešel z nářaďovny, stal se placeným předsedou závodního výboru ROH a tehdy také vstoupil do komunistické strany. Funkcionářem odborů byl jen krátce, vystudoval střední školu a stal se vedoucím oddělení. Jeho odborná kariéra byla rychlá a dle jeho spolupracovníků zasloužená. Na jaře 1968 byl zvolen místopředsedou celozávodního výboru KSČ a členem okresního výboru v Jihlavě, kde patřil k takzvanému progresivnímu křídlu. Byl zvolen delegátem XIV. sjezdu KSČ a po vstupu vojsk Varšavské smlouvy jel na vysočanský sjezd. Zde se choval statečně a trval na tom, že politika Alexandra Dubčeka a jeho nejbližších spolupracovníků je správná.

3. dubna uctili obyvatelé Jihlavy památku Evžena Plocka. Foto www.jihlava.cz

Svému příteli Františku Bělkovi v květnu 1968 řekl, že nechce zemřít jako dobře situovaný penzista. Dalšímu příteli, Jaroslavu Šebestovi, krátce před svou smrtí na otázku: „Evžene, bylo to tak nutné?" odpověděl: „Já neměl jinou možnost protestu."

Před zapálením oděvu politého hořlavinou odhodil dva lístky s větami: „Pravda je revoluční, napsal Antonio Gramsci" a „Jsem pro lidskou tvář – nesnáším necit – Evžen".

Tehdejší náčelník Veřejné bezpečnosti s Plockem hovořil o motivu jeho činu. Odpovídal s naprostou rozvahou. Nikdo jej k činu nenutil, nevyvíjel žádný nátlak. V nemocnici byl s Plockem pořízen zápis, že šlo o jeho osobní rozhodnutí. Uvedl, že byl zoufalý z toho, jak byli v oněch dnech doslova smeteni a zlikvidováni vedoucí představitelé země včetně Dubčeka. Nemohl se s tím vyrovnat, měl to v sobě.

Obamova připomínka

Prezident USA Barack Obama ve svém projevu v Praze 5. dubna řekl: „Jsme zde díky Pražskému jaru, protože jednoduchý a principiální boj za svobodu a příležitost zostudil ty, kteří mohli jen vlivem síly tanků a zbraní potlačit vůli lidu. (…) Jsme zde dnes proto, že Američané a Češi věřili proti všemu rozumu, že dnešek může nastat." Prohlásil, že máme závazek vůči naší společné prosperitě a společné lidskosti, abychom nabídli ruku těm na nových trzích a těm nejchudším, kteří trpí nejvíce, ačkoliv měli málo společného s finanční krizí.

Slova amerického prezidenta, avšak i jeho protikrizová opatření, obsahují u nás většinou přeslechnuté varování. Obsahuje poučení z doby, která určila ráz dvacátého století a razantně ovlivnila i život Evžena Plocka. Velká ekonomická krize třicátých let, Mnichov, nacistická okupace a druhá světová válka oslabily důvěru Čechoslováků v demokracii natolik, že ve strachu z opakování těchto hrůz v podstatě dobrovolně vklouzli do nové, tentokrát komunistické totality. Když se i díky lidem, jako byl Evžen Plocek, podařilo zbavit společnost jejích nejhorších rysů a dovést ji až k otevřenosti, svobodě a demokracii Pražského jara 1968, přišla srpnová okupace a po ní normalizace.

Smysl Plockovy oběti je nejen v připomenutí, že návrat a udržení demokracie se neobejdou bez velkého osobního nasazení a obětí. Je i ve varování, že v dobách velkých společenských krizí je bezpodmínečně nutné udržet sociální smír, jako se to podařilo Franklinu Rooseveltovi v sociálních programech Nového údělu a jak dobře ví Barack Obama.

Autor je předseda KP MDA Vysočiny.

Zásah tímto taserem bude hodně bolestivý. Foto http://cache.gizmodo.com

Dokončení ze strany 1

Zbraně...

říci – je to snad i pokrok. Po udělení Nobelovy ceny míru Kampani proti nášlapným minám byl dokonce Gebauer kontaktován Pentagonem, aby se na vývoji podobných zbraní podílel.

Nápad, aby se bojovník za mír a pacifista podílel na vývoji zbraní, by snad nevymyslel ani Kafka. Generálové jsou asi skutečně přesvědčeni, že vývoj podobných zbraní je vlastně humanitární záležitost. Tomu odpovídá i plánování jejich nasazení. Přitom jejich zneužití je velice snadné.

Jednotky amerických „marines" jsou vybavovány spreji, které obsahují anestetika nebo sedativa v aerosolové formě. Jejich rozprášení protivníka spolehlivě uspí. Možná by vybavení námořníků, plujících u somálských břehů, podobným aerosolem mohlo snížit počet lodí unesených piráty. Jenže v rukou armády je to nevypočitatelná zbraň. Hlavní problém je především v dávkování. Předávkování je snadné, stačí o něco více stlačit knoflík od spreje. Rovněž nervově paralytická látka CS je v nízké koncentraci spolehlivým prostředkem osobní ochrany, ve vysoké koncentraci a velkém množství spolehlivě ničí živou sílu. Stejně tak kapsaicin.

Britská lékařská asociace vypracovala studii o používání farmaceutických substancí pro bojové účely a jasně ukázala, že žádná z podobných zbraní nemůže být hodnocena jako nezabíjející. Tak jako má skoro každý lék vedlejší účinky, má je i použití substancí v bojových prostředcích. Jed od léku odlišuje množství, tvrdil už Paracelsus. Bohužel, vedlejším účinkem vojenského použití s cílem zneškodnit je smrt. Proto se britští lékaři ohrazují proti tomu, aby podobné prostředky byly označovány jako neusmrcující. Nicméně odborný armádní newspeak dělí tyto zbraně na „neletální" a „se sníženou letalitou".

Neusmrtit má třeba lepící pěna, použitá při stažení jednotek OSN ze Somálska. Vypadá jako stavební pěna ve spreji, kterou všichni známe. Zdání klame. Jedná se o velmi rychle tuhnoucí lepidlo, kterým lze protivníka doslova přilepit k zemi. Jenže přesně zamířit sprejem nelze. Pokud pěna zasáhne dýchací cesty, dojde k udušení. Pokud se nepodaří zafixovat protivníkovy ruce, bude mít možnost se bránit, a v tom případě bude k zemi přilepeným terčem.

Do policejních arsenálů se dostaly vystřelovací sítě a klouzací emulze, na kterých spolehlivě uklouznete, i kdybyste nechtěli. Kombinace vodního děla se solným roztokem s elektrošoky je známá jako „electrified water canon". Účinek není nepodobný mučení vězňů esesmany.

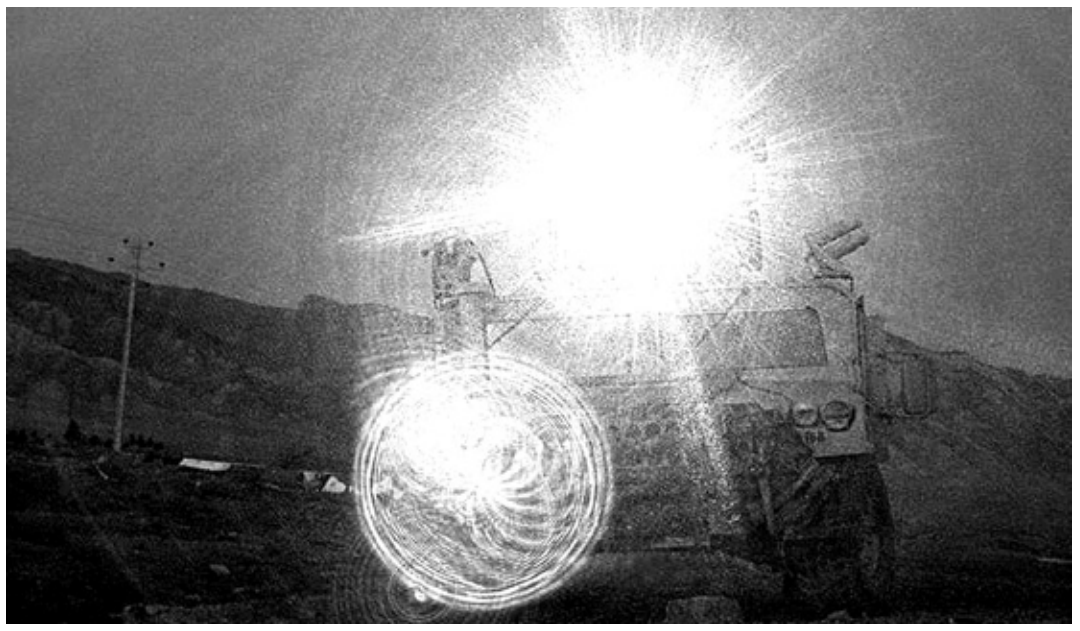

Bude budoucnost slepá? Foto http://blog.hunsonhunsonhunson.com

Zvukové dělo vypadá docela mírumilovně, ale ten rachot!
Foto www.monstersandcritics.com

Slepice a hlušice

Ve výzbroji policie jsou už dlouho zbraně světelné – zejména oslepující granáty, ke kterým v poslední době přibylo i pomalu blýskající stroboskopické světlo. Výsledkem jsou dezorientace, závratě, zmatenost, zvracení, ztráta rovnováhy, epileptické záchvaty. Zbraň s názvem „dazzler weapon" je laserový emitor viditelného světla, použitý britskou armádou během falklandské války v roce 1982. Oslepující zbraně byly pak zakázány roku 1995 Protokolem OSN o oslepujících laserových zbraních.

Generátory infrazvuku mohou být použity motorizovanými jednotkami pěchoty jako speciální reproduktory, které jsou shazovány z letadel jako pumy se zvukovým účinkem nebo posílány dělostřeleckou municí jako zvukové granáty. Infrazvuk rezonuje tělními dutinami, napadá centrum rovnováhy i mozek a může vyvolat deprese až smrt. Zkoušen byl už během druhé světové války. Ale i slyšitelný zvuk se stává zbraní. Dva vědci vyvinuli v USA nezávisle na sobě speciální směrový reproduktor. Zatímco Joe Pompei z MIT ho použil pro reklamu a diskrétní ozvučení galerií, druhý vynálezce Carl Gruenler jej prodal americkému námořnictvu. Výsledkem je pěchotní sonická zbraň testovaná v oblasti Bagdádu a Fallúdže. Vydává soustředěný ohlušující zvuk na vzdálenost až tří set metrů. Kolem dokola je ticho, jen v ohnisku zásahu zní zdraví ohrožující řev, silnější než stíhačka při startu. Zařízení bylo použito i v Gruzii proti protestující opozici v listopadu 2007. Testy provedené na myších ukazují, že síla použitého zvuku je na dosah prahu poškození plic a jater.

Proti civilistům k potlačení nepokojů či proti námořním pirátům je americkými jednotkami používáno zařízení burácející na dolním okraji slyšitelného kmitočtu. Prý účinkuje jen na teenagery… Možné účinky sonických zbraní jsou přitom předmětem mnoha spekulací. Ultrazvukový paprsek je schopen zkapalnit živé tkáně. Studie zjistily, že vystavení vysokým intenzitám ultrazvuku může způsobit poškození plic a střev. Prozatím u myší.

Paprsky inženýra Garina

Energetické zbraně (directed-energy weapons – DEW) patří k projektům, které jsou silně podporovány po desítky let nejen Rusy, ale i Pentagonem. Lasery THEL či MIRACL se dočkaly v rámci Reaganova projektu Hvězdných válek (SDI) prototypů a ověřovacích zkoušek. Stejně tak v Rusku, kde je chemický laser už operačně instalován na kolovém automobilu. Američané zkoušeli silný laser na letounu Boeing 747. Projekt zastavuje nyní prezident Obama. Statické

Paprsky bolesti v divadle Nord-Ost

Paprsky bolesti předvedli veřejnosti Američané a Rusové společně. V Moskvě, v divadle Nord-Ost v roce 2002, při zásahu proti čečenským teroristům. Princip použití mikrovln na lidský organismus vychází z patentu Ulricha Zimmermana a jmenuje se elektroporace. Výzkum byl nakonec podpořen granty amerického ministerstva obrany a armády. Takové technologie, použité jako zbraně, se však velmi obtížně zkoušejí v reálném prostředí. Aby byly plnohodnotné, musejí se vyzkoušet také na lidech…

To se stalo v Rusku. Jedním z cílů elektroporace je i otevření buněčných membrán tak, aby tělo přijímalo léčivo přímo. Principem je dostatečně výkonný zářič, směrovaný na povrch živého organismu. Když je paprsek pulsního elektromagnetického pole úzce směrován, dá se zvýšit vstřebatelnost látky kůží desettisíckrát. Jeden paprsek se díval přes zeď jako zaměřovač, druhý pomáhal zabíjet. V tomto případě se vstřebával jed a proto osoby, kterých se svazek záření dotkl, byly zasaženy plynem daleko více než ostatní, ochromeny a zabity, pokud nezemřely na místě samy. Případně byly odvezeny z místa činu a propuštěny, jakmile pominuly akutní příznaky.

Mrtví civilisté byli „vedlejšími ztrátami". Pozitivním vedlejším účinkem zásahu mikrovlnným dělem bylo ochromení dálkových spínačů náloží. Snad proto neexplodovalo celé divadlo poté, co plyn začal na jednotlivé teroristy působit. Oficiálně to byla bojová otravná látka Kolokol-1, utlumující centrální nervovou soustavu a respirační funkce. Patří k nejsilnějším známým opioidům, tisíckrát silnějším než heroin.

Pokus v reálném prostředí divadla Dubrovka se povedl. Mrtví byli všichni teroristé, hospitalizováno bylo šest set padesát pět zajatců. Kdo přežil a s jakými následky, o tom už ruská média mnoho nemluvila.

Vladimir Putin se v televizi omluvil národu: „Odpusťte nám. Nemohli jsme zachránit všechny." Nejhorší je, že o to tu vůbec nešlo. Šlo totiž o potvrzení důvěryhodné kooperace Ruska a USA v oblasti takzvaného boje proti terorismu s použitím high-tech zbraní. Důvěra za důvěru… Mrtvým postavili památník.

Cynicky vtipné je, že základní výzkum léčebného působení mikrovln na lidskou kůži a vstřebávání léčiv se kdysi prováděl v Praze, mimo jiné i na lékařské fakultě Univerzity Karlovy. Cílem nebyla smrt, ale zlepšení života s popáleninami, lupénkou či rakovinou kůže.

Informace o paprscích bolesti byly původně publikovány v Britských listech jako aktuální komentář k události vycházející z autorových zdrojů o výzkumech, které se prováděly na některých vědeckých pracovištích v Československu. Podrobnosti včetně čísel patentů Zimmermannovy elektroporace najdete v článku Paprsky bolesti už zabíjely – v moskevském divadle na adrese www.blisty.cz/art/12872.html.

lasery pak tvoří utajenou součást ruských kosmických vojsk; ozařování amerických družic patří ke kratochvílím ruských generálů. Podobné programy existují či existovaly i v dalších zemích: v Německu, Francii, Japonsku a Číně.

Plazmová pulsní puška (high-intensity plasma gun device – HIPGD) je prozatím doménou sci-fi, i když její principy vytvořili už na počátku šedesátých let americký fyzik John Mather a nezávisle na něm ruský vědec Filipov. Potřebuje však vysoký energetický příkon, který se nedaří zajistit v bojově použitelném provedení. Maser jako zbraň produkující koherentní elektromagnetické vlny byl popsán Nikolajem Basovem a Alexandrem Prochorovem z Lebeděvova ústavu fyziky už od roku 1952 (zveřejněno 1954). V USA Townes, Gordon a Zeiger postavili první zdroj mikrovlnného záření na Kolumbijské univerzitě v roce 1953. Od té doby probíhá na obou stranách výzkum editorů záření od paprsků gama, rentgenových paprsků, mikrovln a radiových vln, jehož výsledky nejsou zveřejňovány. Nobelovy ceny za fyziku ani patenty vojáky nečekají. V civilních aplikacích se uchytily jako lasery.

Zvuková puška, vyvíjená v Sierra Nevadě, je mikrovlnným generátorem sluchových efektů, který vyvolává závratě, bolesti hlavy a pocit mravenčení.

Křest operačním nasazením prodělaly „neletální" zbraně v Iráku. Active Denial System (ADS), známý jako Silent Guardian či jako paprsky bolesti, prošel rozsáhlým testováním. Prahu bolesti bylo u většiny testovaných dosaženo za tři sekundy, nikdo nevydržel déle než pět sekund. Testem prošlo víc než dvě stě dobrovolníků. Testy na opicích makak rhesus, které tým prováděl v roce 2002, prokázaly možnost poškození oční rohovky.

Mučivá mísa

V současnosti jde o mikrovlnný emitor namontovaný na Humwee či obrněném transportéru, který vyzařuje mikrovlnné pulsy až do vzdálenosti pěti set metrů. Mikrovlny pronikají i tlustým oděvem pod kůži do hloubky jen 0,3 mm a tam vyvolají teplotu mezi padesáti až šedesáti stupni Celsia, což způsobuje nejen bolest, ale i šok z neznáma. Zasažený má pocit, že hoří. Neví proč.

Zacpané uši nepomohou. Foto www.knowyourmoney.co.uk

Horší je ovšem kontakt se vším kovovým, knoflíky, přezkami, propisovacími tužkami či s gelovými kontaktními čočkami. Zde může dojít k trvalému poškození i smrtelnému zranění, o ohrožení lidí se srdečními stimulátory ani nemluvě. Cíle se mohou snažit záření vyhnout, nebudou ale vědět, kam utéct. Mikrovlny jsou neviditelné. Zdroj záření nevypadá jako zbraň, ale jako satelitní anténa. Zničena je také veškerá nestíněná elektronika. Americká námořní pěchota a americká policie ale už objednávají přenosné verze. ADS se osvědčil.

Generál Robert Schweitzer v projevu před Kongresem v roce 1997 přiznal, že světovým lídrem ve výzkumu mikrovln bylo už od osmdesátých let Rusko. Mikrovlnná děla o vysokém výkonu na principu technicky upravených radarů byla použita na sibiřském pobřeží proti japonským lodím už před padesáti lety. Účinky mikrovln na lidský organismus nejsou jen v pověstném „prohřátí tkání", kterým zlehčovala obavy česká armádní propaganda v souvislosti s radarem v Brdech a o něco dříve s radarem u Slavkova. Speciální pracoviště Ústavu leteckého lékařství či Výzkumného ústavu Alexandra Stěpanoviče Popova by mohly přinést svědectví o lékařských výzkumech, které se v Praze prováděly od padesátých let v souvislosti s nasazením prvních radarů do stíhaček a osazení pohraničí vojenskými radarovými stanicemi ruské provenience. Nakonec se radarovou velmocí pracující i pro Rusko stalo Československo. A dodnes nás ve výzkumu nikdo nepřekonal.

Elektrolaser je elektrošoková zbraň – generátor vysokého napětí, využívající jako vodič plazmový kanál vytvořený laserovým paprskem ve vzduchu. V porovnání s těmito zbraněmi vypadá použití taseru, který vystřelí kontakty na tenkých drátcích a dá protivníkovi ochromující elektrický šok, skoro jako dětská hračka.

Přišel na to Tesla

Paprsková částicová zbraň používá ultravysokou energii paprsku atomů nebo elektronů a narušuje atomové i molekulární struktury cíle. U jejího zrodu stály vynálezy energetické zbraně geniálního Srba Nikoly Tesly. Základnímu vývoji se věnuje v USA Los Alamos National Laboratory, Sandia National Laboratory a Lockheed Martin na vojenské základně Kirtland.

Elektromagnetické záření je také vedlejším efektem jaderného výbuchu či speciální bomby, která vyřadí z funkce veškerá elektronická a elektrická zařízení. Přestanou fungovat mobily i jakákoliv jiná elektronická komunikace, vypadnou elektrické sítě. To sice ochromí protivníka, ale také fungování nemocnic i veškeré civilní infrastruktury.

Americká grafitová bomba BLU-114/B, rozptylující výbuchem vodiče, které způsobují zkrat elektrického vedení, je improvizovaným technickým fíglem, který byl nejnověji použit v prosinci 2007 poblíž Bagdádu, aby se omezil rádiový kontakt hlídky Al-Kajdy.

Existují i nesmrtící chemické zbraně na bázi zápachu, vyvolávajícího intenzivní zvracení nebo poruchy chování. Smradlavé hrnce byly ovšem používány už ve starověké Číně. Síran amonný, kyselina isomáselná, methylmerkaptan, butanethiol, kyselina propionová, kadaverin, ethylamin a další, to vše smrdí jako hejno čertů. Jsou ovšem látky, které zase nepřekonatelně voní; účinky pak jsou psychedelické. I drogy mohou být zbraní.

Lidské efekty vědy

O tom, že použitím „neusmrcujících" zbraní je třeba se vážně zabývat, svědčí i to, že německý Fraunhofův ústav chemické technologie pořádá v polovině května v Ettlingenu už pátou vědeckou konferenci, která se bude zabývat nejen humanitními a právními aspekty použití těchto zbraní, ale i jejich technologickým vývojem. Konference se kromě prakticky všech států NATO zúčastní i zástupci Ruska. Česká republika bude zastoupena řešením problémů mikrovlnného generátoru z brněnského Vysokého učení technického. Na organizaci se podílí i Vojenský technický ústav pozemního vojska ve Vyškově. Konference bude zahájena přednáškou o „lidských efektech neusmrcujících zbraní".

Řada nevládních organizací na podobných zbraních nic lidského nevidí. Thomas Gebauer to ve Spiegelu komentoval slovy: „S neletálními zbraněmi chtějí generálové pouze vzbudit dojem, že mohou vést humánní válku." Ale žádná válka není humánní.

ŠTĚPÁN KOTRBA je keramik, fotograf a politický komentátor.

Podrobnosti na stránkách www.blisty.cz

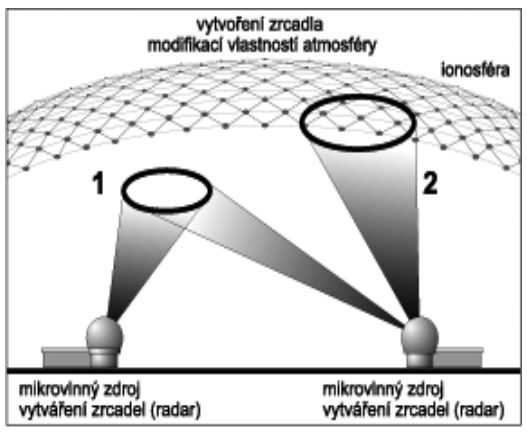

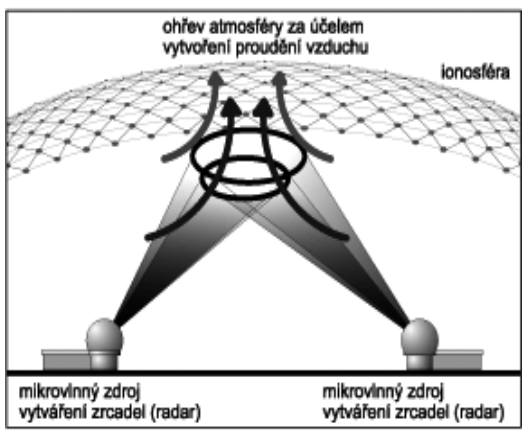

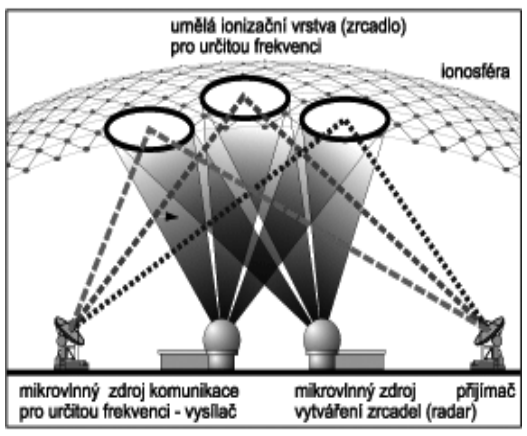

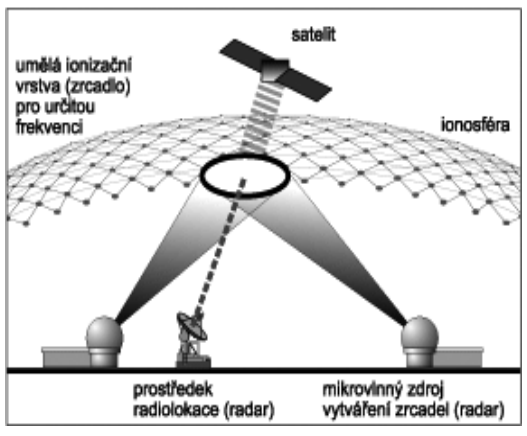

ŠTĚPÁN KOTRBA

Poručíme větru, dešti

Armádní vize o kosmických či energetických zbraních nacházejí za dnešního rozvoje vědy naplnění.

V prognostickém dokumentu americké armády Air Force 2025 Study najdeme také scénář ovlivňování počasí. Ukazuje, že vysoce výkonný radar nemusí být jen prostředkem průzkumu a detekce polohy cíle, ale může plnit i roli svérázné energetické zbraně.

Úprava přirozených povětrnostních podmínek může přispět k úplné nadvládě nad globálními komunikacemi a kontrole vesmírného prostoru, k maskování operací či k vyvolání široké palety přesně ohraničeného nepříznivého vývoje v prostoru boje či v týlu nepřítele. Radikální zvýšení či naopak snížení srážek může vyvolávat záplavy, které devastují ekonomické schopnosti protivníka, či vytvoří nedostatek pitné vody, zhorší výkon infrastruktury a mohou způsobit desertifikaci terénu.

Smiřme se s tím, že minimálně dvě supervelmoci si hrají s ovlivňováním počasí nejen na papíře. V zákulisí armád tak mohou existovat představy, co se stane, když armáda bude vlastnit počasí.

Je to jen na nás

Už v roce 1957 prezidentský poradní výbor výslovně uznal vojenský potenciál modifikace počasí a upozornil, že by se mohla stát důležitější zbraní než atomová bomba. Technologie ovládání srážek byla aplikována na operace během vietnamské války. „Technologie to umožňuje a je to jen na nás", prohlásil americký generál Gordon R. Sullivan. Snad i proto Valná hromada OSN v roce 1977 přijala usnesení o zákazu environmentálních modifikačních technik. Pentagonem sponzorovaný Scénář náhlé změny klimatu a jeho důsledky pro národní bezpečnost Spojených států, který se objevil později na internetu a stal se známým jako Zpráva pro Pentagon, obsahoval děsivý popis možných důsledků náhlých extrémních změn klimatu a možných dopadů na americkou národní bezpečnost. Někteří analytici a komentátoři se domnívají, že cílem zprávy bylo dát varování Bushově administrativě. Někteří analytici se ale ptají: bylo to varování, nebo předpověď?

Škoda způsobená bouřemi je opravdu strašná, například tropická bouře má energii deseti tisíc megatunových vodíkových bomb. K těmto aplikacím je ovšem třeba mít vysoce výkonné zdroje mikrovlnného záření (o síle megawattů).

Existují i systémy, které využívají mikrovlnného záření k elektronické špionáži. Nová technologie, která využívá mikrovlny a vysokofrekvenční signály, umožnila sestrojení přístrojů, jež se dokážou dívat skrze zdi a vidí i do lidských těl podobně jako rentgen. Tato technologie byla vyzkoušena už přinejmenším před deseti lety.

Jak ukazuje série obrázků, radar může provádět i modifikaci elektromagnetických vlastností ionosféry, takže vzduchem pohlcená mikrovlnná energie vytváří jakási zrcadla, odstiňující nebo naopak zesilující odrazivost pro určité kmitočty rádiových vln či soustředěného svazku mikrovln. Radar tak může působit jako generátor maskování, rušička, směrový vysílač, paprskové dělo dezintergrující čidla, elektrické vodiče, méně robustní části konstrukce či palubní elektroniku letadel, raket či družic. Může podporovat jiné radary a zesilovat tak pocit nepostižitelnosti ve scénáři budoucí války. Kdo je ale nepřítelem?

Americký mikrovlnný radar v Brdech má mít špičkový výkon pěti megawattů. Prý. S původními vyzařovacími moduly, starými více než deset let. V případě použití nejnovějších T/R modulů stoupne tento výkon na dvaceti až padesátinásobek. Jinak by nemohl plnit úkoly, pro které má být postaven doprostřed Evropy. Pokud ovšem nejsou ty důvody i všechny vládou poskytnuté údaje falešné. Pokud cílem není rušení ruských raketových testů a strategické komunikace, protidružicové, případně jiné ofenzivní použití radaru jako generátoru vysoce výkonného a úzce směrového paprsku mikrovln. Použití takto výkonného zařízení nevylučuje nic, co je technicky možné. Stěhování stovky tun těžké konstrukce přes půl zeměkoule a její trvalá instalace prakticky vylučuje stejné taktické použití jako u mobilního radaru AN/TPY-2/THAAD o velikosti náklaďáku, které by mohlo oficiálně deklarované použití EBR nahradit.

O extrémně bezoblačném a extrémně teplém počasí nad Prahou v době návštěvy amerického prezidenta Baracka Obamy, které byly jednoznačným vybočením z dlouhodobého standardu, netřeba dlouze spekulovat. I náhoda či postupující globální oteplování se dá akceptovat jako důvod. Ale co když…?

Podrobnosti o umělém ovlivňování počasí i s odkazy na zdroje najdete v Britských listech na adrese www.blisty.cz / art/46370.html

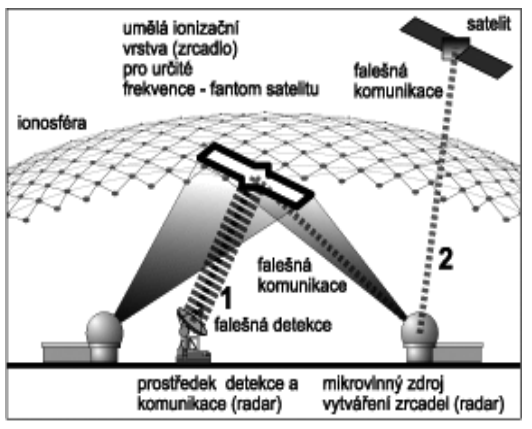

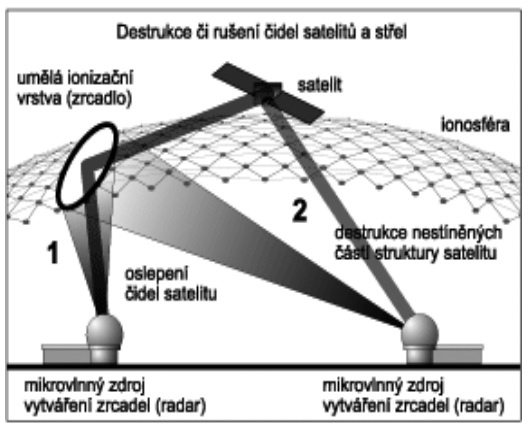

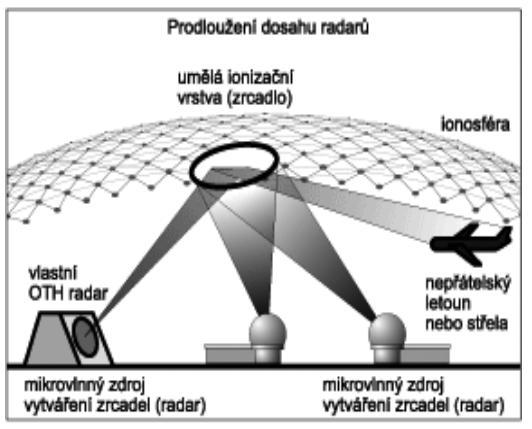

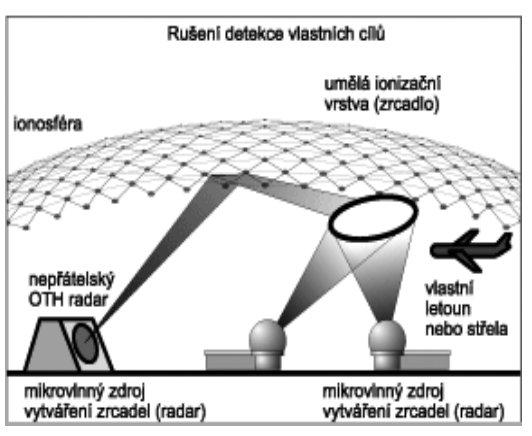

PETR MILÉN

Na cestě odtajňování posvátného

Nový román spisovatele a publicisty Jiřího Pehe zpřítomňuje nejen tragédii a ambivalenci euroatlantické civilizace, ale také přibližuje lidskou existenci jako homo religiosus.

Konec mýtu v Čechách byl počátkem českého románu, konstatuje spisovatel Peter Demetz. Stalo se roku 1855, kdy „Libušino místo zaujala jiná postava, alespoň pro literáty, totiž Babička v románu Boženy Němcové“. Ze všech literárních žánrů je tento typ vyprávění nejdůležitější a nejméně povrchní pramen.

Rekurs k literární formě diskursu zvolil i publicista a politolog Jiří Pehe. Jeho román zachycuje lidskou existenci prostřednictvím osudů tří generací jedné rodiny, jejíž členové v profánním kontextu a „mezních situacích“ oscilují mezi racionalitou a iracionalitou. Román je rovněž hlubokým zamyšlením nad krizí lidské existence ve dvacátém století.

Skrytý smysl skrytých rysů

Moderní filosofové, kteří se pokoušeli definovat lidskou existenci, naráželi na potíže pojmového poznání. Být – totiž ve smyslu existence – není reálným predikátem: existence sama se vymyká pojmu a přesouvá se do objektivně neuchopitelného, do oboru fikcí. Někteří filosofové to pochopili a zvolili spisovatelskou dráhu; literární formou lze totiž fenomén lidské existence plasticky a celistvě zachytit.

Písemné zachycení může odhalit skrytý smysl, teprve po jeho odkrytí pochopíme hloubku lidské existence. Hlavní postavy navštěvují andělé. Tito andělé nejsou šílenci, „jsou pro nás připomínkou, že nad lidským světem existuje další, vyšší… Když lidi propadnou příliš velké pýše nebo začnou být přesvědčeni o neomezených možnostech lidského rozumu, dostanou se do střetu s anděly. Andělé jsou přátelé pokorných.“

V románu jsou jim přiznány zvláštní schopnosti (tváře): zjevování skryté pravdy, odhalování budoucnosti, schopnost vidět to, co moudrost lidí není schopna proniknout. Jejich hlas a slovo se nejeví už jako řeč bláznů, ale jako hlas Boha, jenž „mluvíval mnohokrát a mnoha způsoby“. Román se snaží ukázat, že náboženství je vztahem mezi „já a Ty“, rodícím se ze skutečných tragédií lidského života, nikoli z racionální reflexe, a ještě méně z mámení či nepochopení. Zrod tohoto vztahu autor popisuje nábožensky.

Patří k němu prožitek posvátného, srozumitelný na základě pocitového reflexu ve vědomí. Ten tvoří základní rys románu, který spojuje osudy postav v jeden celek. Zde se skrývají záhady, tajemství a problémy, které se týkající nejen této těžko uchopitelné zkušenosti, ale i smyslu lidské existence.

Otevřená otázka způsobů existence

Romanopisec dosahuje zvláštního dojmu životnosti, když nechává otázku existence andělů otevřenou. Ví, že při vyjevování andělů v uměleckém díle nejde o existenci, jež anděla zasazuje do času; fantazijní anděl není danost ve smyslu anděla získaného z prožitků. To mu ale nebrání v reflexi nad takovým prožitkem. Člověk může bezprostředně vnímat nejen to, co se jeví jako skutečné, byť zvláštní, ale i to, co skutečné je, a z tohoto zjevu vyvodit dalekosáhlé důsledky.

Analýza subjektivního prožitku je jedním z nejsložitějších problémů západní filosofie od časů Anselma. V próze jsou vnímání, vzpomínání, ale i fantazijní představy rovnocenné: ze všech lze abstrahovat tutéž podstatu – a teze existence s nimi spjaté jsou irelevantní. Pehe předkládá fenomenologii poznání v epické formě, která (oproti Husserlově fenomenologii), neřeší „objektivitu“ v lůně transcendentálně-subjektivního života, ani problematiku halucinací nebo vidin nadpřirozených sil. Věřícím připomíná „různorodost náboženské zkušenosti“, nevěřícím rýsuje problematiku svobody a lidské odpovědnosti.

Prozaický útvar zachycující děj v časové následnosti – ať je to vyprávění skutečného příběhu, snu, blouznění či mytické promluvy – je výrazem konkrétní zkušenosti. Může jít o zkušenosti reálného světa, nebo zkušenosti snové, ale i zkušenosti schizofrenické, dokonce i mytické. To vše jsou způsoby existence, ono „bytí ve světě“. Ty jsou pro čtenáře danostmi, protože o nich nečte ve vágních náznacích.

Anděl může člověka vést za ruku – ale také nemusí.
Foto www.kaminky.cz

Romanopisec ale popisuje i náboženskou zkušenost s posvátnem. Dává smysl a je zdrojem pravdy, protože spisovatel popisuje náboženské vědomí jako intencionalitu. V románu je to zkušenost s andělem, z něhož jde „bázeň spojená s podivným, téměř radostným vzrušením. Na kameni jsem uzřel jakousi průsvitnou postavu… Netuším, proč jsem si myslel, že ta postava patří ženě… Neslyšel jsem žádný hlas, a přesto jsem jejím slovům rozuměl.“ Anděl přinesl hrdinovi proroctví: „Nadchází nová éra, jež bude strašnější než vše, co si dokážeš představit.“

Na rozcestí mezi bytím a nebytím

Osudy tří generací jedné rodiny jsou zasazeny do klíčových okamžiků dvacátého století. Lidé byli drceni vlnami násilí, ale prožívali i období šťastnější a svobodnější. Minulé století je typické tím, že pro mnohé lidi nebylo na zemi ani na nebi nic, oč by se mohli opřít.

V protikladu k nemilosrdné desakralizaci, která se Evropou šířila od osvícenství, autor nastupuje cestu odtajňování posvátného, na níž ukazuje, co je pravdy na metafyzickém boji člověka, na zápasu o věčné a nadčasové, proti relativismu hodnot. Postavy odmítají „posvátno utajovat“, hlásí se k němu, přebírají od něho úkoly… neboť jsou bezradní na rozcestí v nejistých a mezních situacích mezi protikladnými póly bytí a nebytí. Život bez takového asistenta se jim zdá jako brána do zoufalství, protože víra v něj jim ulehčuje jejich osud, tlumí hrůzu z dějin, v nichž se myšlenka a činnost odvažují pouze k antropocentrickému stanovisku, k onomu – nic. „…obraz anděla zůstal se mnou celá další léta a pomohl mi přežít“, říká jeden z hrdinů. Setkání a život s andělem není ale jen racionální volbou svobodného rozhodnutí v krizi. Je též dílem určitých sil nebo mocností, „božích pokynů“, v duchu teorií posvátna teologa Rudolfa Otta. Autorovi se navíc podařilo nabídnout prožitek působení dvou protichůdných sil: mysterium tremendum a mysterium fascinans.

Zatímco první „je vnucující pocit něčeho děsivého“, posvátnou bázní, fascinans je momentem, kdy se úděsné mystérium člověku stává až lákavým a oblažujícím. Jakmile ví, že existují mocnosti, síly či tajemství, s nimiž může počítat, lze čelit životu i jeho nepředvídaným událostem a těžkostem s důvěrou. Kromě toho „schopnost citlivějších lidí vidět cosi, co jako nadpřirozené síly vypadá“ otřásá agnosticismem méně citlivých.

Je ale nutno mít na paměti, že citlivějším hrozí nebezpečí pohlcení posvátnem, pád do iracionality. To, čeho se hrdinové bojí, ale co je zároveň přitahuje a podrobuje, může mít destruktivní důsledky. V závěru románu, kde se ukazuje smrtelná tvář anděla, je toto nebezpečí jednoznačné. Aby jejich osudy „nenapsali“ sami andělé smrti, aby na rozcestí zcela nepřevládla iracionální stránka, musejí se hrdinové rozhodnout, kudy se vydají, přičemž „jen jedno rozhodnutí je správné.“ Abdikace na vlastní rozum může vést k pomatení mysli nebo k náboženskému fanatismu, k démoničnosti. A démoničnost znamená možnost hříchu, opak víry.

Zkušenost duchovní svobody

Otázka svobody a problematika lidské odpovědnosti je nastolena ve vší nahotě. S posvátnem vstupuje do života větší stupeň svobody a menší náboj úzkosti. S vyšším stupněm svobody se pojí vyšší stupeň odpovědnosti. Subjektivní zkušenost s posvátnem má ale svá úskalí. Je rozdíl mezi bezprostředním nazíráním posvátna s momentem „bázně a chvění“ a pouhým vyprávěním o jeho nazírání.

Romanopisec tuto zjevnost přenáší do vyprávění s velkou opatrností. Dostal-li první hrdina pokyn od anděla, aby napsal své matce dopis, stál autor před úkolem „objektivizace“ smyslu náboženského zážitku, jehož jasnost a účinnost musí každého přesvědčovat. Srozumitelnost smyslu má v jistém ohledu význam pravdy. Ta v literatuře (i v životě) není jen objektivní myšlenkový útvar (soud), nýbrž určité porozumění, které nás prvotně orientuje.

K nedorozumění by došlo, kdyby sdělení náboženské zkušenosti nebylo srozumitelné a nebylo podpořeno prožitky (válečné vraždění, komunistický teror). Negativní zážitky naznačují, že pasivní (pouze konzumní) zkušenost svobody je nicotná. Autor píše: „Vždyť společnosti, které tu údajnou svobodu mají, se utápějí v bezuzdném konzumu, cokoliv si lze koupit, včetně politického úspěchu. Celý ten systém žije na dluh. Všichni dluží všem, a nejzadluženější jsou vlády. Jednoho dne to všechno praskne jako mýdlová bublina. I demokracie už dávno podlehla moci peněz a zájmových skupin. A tu všemi vzývanou svobodou nakonec průměrný člověk využívá jenom k tomu, aby lépe nakoupil, aby si víc užil. V naprosté většině případů nemá tahle svoboda nic společného s vnitřní duchovní svobodou…“

Zdůrazněním významu duchovní svobody Pehe zpřítomňuje nejen tragédii a ambivalenci euroatlantické civilizace, ale přibližuje i lidskou existenci k tomu, čím byla od nepaměti – homo religiosus. Jestliže přednáboženští lidé pouze pasivně snášeli utrpení, náboženský člověk současnosti může tíži života – díky své bohaté zkušenosti s posvátnem – do určité míry překročit nebo ovládnout. Vůči svému prostředí dosahuje určité duchovní svobody, která v prapůvodním světě nebyla možná.

Je ale otázkou, je-li první setkání s posvátnem možné jinak, než ve formě setkání s tragickým či extrémním. Je-li setkání s posvátnem možné i za neextrémních okolností, a není-li jen aristokratickou výsadou, zdá se nemožným, aby tím nebyl dotčen smysl každodenního boje proti bloudění, iluzím a umíněnosti. Tento zápas, sám o sobě těžký, by se mohl jevit bez zkušenosti s posvátnem jako nesmyslný, marný či nedostatečný. Ti, kteří ho podstupují, bojují ostatně v zoufalé ubohosti své smrtelnosti, vystavené náhodám kosmického a civilizačního kontextu.

Autor je publicista a esejista.

Jiří Pehe: Tři tváře anděla. Prostor, Praha 2009, 324 stran.

IVAN HOFFMAN

Tři tváře anděla

Román Tři tváře anděla, jehož autorem je politický analytik Jiří Pehe, recenze nezbytně nepotřebuje. Zcela mu postačí čtenáři.

Koncem roku 2006 jsem v tomto listu psal o románu Jiřího Pehe Na okraji zmizelého. Podobně jako tehdy se i nyní omezím na poznámky, které nebudou mít ambici nahradit vyčerpávající recenzi, a osobní čtenářskou poznámkou i začnu.

Protože celé dny něco čtu, nemám čas číst. Hromadí se mi doma nepřečtené, pouze prolistované knihy. Na rozdíl od nich jsem ovšem román Jiřího Pehe nedočkavě vyhlížel. Přesněji tedy doručovatelku s balíčkem. Převzal jsem ho se svátečním pocitem, jako když od pošťačky přebírám ve vratech klasickou vinylovou gramodesku, kterým od jisté doby dávám přednost před cédéčky. Je v tom souvislost: to podstatné, čím je utvářen dnešek, se rozhodně neděje teď a tady, v prázdné současnosti. Klíč ke všemu důležitému je v minulosti, kterou Pehe připomíná, křísí, zkoumá, a adekvátním formátem pro toto zkoumání je román. Podobně jako v populární hudbě se to podstatné dělo před vynálezem CD či MP3 – proto renesance adekvátního vinylu!

Jednou větou lze toto ohlédnutí za dvacátým stoletím shrnout tak, že jsme kontinuálně rváni z kořenů. Vše, co pravidelně špatně začíná, se našim úsilím jakž takž zlepší, aby to pak špatně dopadlo. Tři na sebe navazující životní příběhy, na jejichž pozadí sledujeme „velké dějiny“, jsou pokaždé zaznamenány vypravěči těsně před tím, než jejich zdánlivě dosažené poznání vezme za své. Křehcí, zranitelní smolaři, kterým nepomůže, že mají kliku – to jsou Peheho vypravěči, hledající štěstí.

Člověk je vlečen okolnostmi. Může něco zásadního ovlivnit? Rozhoduje se? Má na výběr? Ano i ne. Román Tři tváře anděla můžeme číst jako marný boj jeho vypravěčů s krutou nepřejícnou dobou. Jsou hendikepováni svým dětstvím, původem, vnějšími okolnostmi, kterým se nemohou úspěšně ani vzepřít, ani přizpůsobit. Současně ale čteme o epoše, kdy člověk nerozumně vsadil na lidský rozum, maje za to, že Bůh je mrtev. V tomto smyslu je člověk pánem svého osudu, tragédii a marnost si volí, je vlečen sám sebou. Obecně si objektivně nic lepšího nezaslouží, jednotlivě si ale nezaslouží doplatit na kolektivní selhání a kolektivní vinu.

Chvílemi se domnívám, že autor líčí lidské osudy na pozadí velkých dějin, ale jindy mám pocit, že chce vylíčit velké dějiny na pozadí lidského trápení. Tím ovšem o velkých dějinách nepřímo naznačuje, že nejspíše nebylo o co stát. Prokousat se poctivě středoevropskou historií dvacátého století, nahlédnout ji očima zoufalců zmítaných vnitřními pochybnostmi a běsy je dobrý způsob, jak se vyvarovat levného patosu. Také z toho ale mohou dějiny vyjít jako obyčejná ostuda. Obávám se, že vypravěči těchto příběhů řeší morální a mravní dilemata nikoli v souladu s řádem věcí, ale navzdory době, která je morálky a mravnosti prostá.

Uvědomil jsem si při četbě Tří tváří anděla, že mé vědomosti o andělech byly dosud zcela nedostatečné. Když přemýšlím, proč autor nechal anděla Ariela coby prostředníka věčnosti vstupovat do života smrtelníků, napadá mne několik vysvětlení. Spatřuji v tom vzkaz, že pokud člověk nevykročí k mystériu, je mystériem nedobrovolně uchopen. Anděl může potvrzovat hypotézu, že člověk může být osudem buďto veden, anebo vlečen, nicméně života bez osudu že není. Co když ale jde o to, že agendu světa, který škrtnul Boha, spravují komisní, indiferentní andělé, pouzí úředníci věčnosti? To kdybychom věděli!

Jiří Pehe si zoufá nad stavem společnosti a světa. To není nezvyklé. Vždy si všichni zoufali a zoufat budou. Podstatnější než samotný povzdech je, jak si zoufáme. Autorova lamentace je filosoficky vyargumentovaná, neprůstřelná. V jejím kontextu je bezmoc vypravěčů zlověstně autentická, nemající alternativ. Člověk cítí, že nemá pro postavy dobrá řešení situací, jimž byly v reálném čase a prostoru vystaveny. Lze jim poradit, respektive popřát tak jedině jiný svět. Jiný, než byl a je ten náš. Jenže ten jiný svět bychom měli poradit sami sobě. Anebo alespoň vědět, že bychom si ho měli přát.

Autor je novinář.

MILENA FUCIMANOVÁ

Za kým hledět na bezdězí horu?

Členka poroty ceny Magnesia Litera nás vtahuje do atmosféry hledání a nastiňuje důvody rozhodnutí k udělení ceny v kategorii poezie. Šíře této úvahy pak překračuje mediální redukci trojice nominovaných.

Letošní klání soutěže o výroční knižní ceny Magnesia Litera máme šťastně za sebou. Úlevný pocit se pojí s pocitem uznalým. To není samochvála porotců, ale radostné vědomí, že existují nakladatelé, kteří vydávají české autory bez vyhlídky na zisk, podnikají i s jistým rizikem ekonomickým a s vědomím, že se nedočkají ani valného kritického či čtenářského ohlasu. Například nakladatelství Paseka vydává Josefa Váchala a jeho Šumavu umírající a romantickou, obdobně Akropolis, které spolu s Divadelním ústavem a nakladatelstvím Kvarta už od roku 2000 zpřístupňují Spisy Františka Langera. Zařaďme k nim i nakladatelství Torst – kniha Josefa Koudelky Invaze 68 je dokument mezinárodního významu. V Liteře za naučnou literaturu jsem pro publikaci Vojtěcha Kolmana: Filosofie čísla (nakladatelství Filosofia). Rozumím z ní nanejvýš pojmu reálné číslo. Nevím, co je to Cantorův diagonální argument, Dedenkindův rekursní teorém, Bolzanova věta o mezihodnotě a podobně, ale chci, aby se vědělo, že mezi námi žije vědec, jehož dílo bude jistě v brzké době přeloženo do některého světového jazyka. V kategorii Litera za publicistiku bych si vybrala knihu Františka Štorma Eseje o typografii. Zajímavě se v ní prolíná technika, estetika, historie i humor. Z překladové literatury fandím maďarskému autorovi Sándoru Máraiovi a jeho Deníkům I. a II. v překladu Ester Sládkové a Dany Gálové (Academia). Ale skvělí jsou prý i další: Buriti od Joao Guimaraese Rosy v překladu Vlasty Dufkové (Torst) a Carl-Johan Vallgren, jehož Příběh podivuhodné lásky přeložil Zbyněk Černík (dybbuk). A Litera pro děti? Lákají mne Lichožrouti Pavla Šruta (Paseka), ale i plyšový lvíček Aleny Ježkové z knihy Prahou kráčí lev (Práh). Zajímalo by mne, komu by svůj hlas daly děti, kdybychom je do poroty přizvali. V kategorii prózy mne víc zajímá, kudy se ubírá současný literární hrdina, ať je autorem kdokoli.

Litera za poezii. Pětičlenná porota se domlouvá přes internet. Vzájemně si předává připomínky, postřehy. Titulů je víc než dost. Některé byly poslány do soutěže předčasně – potřebují ještě v ústraní dozrát. Jiné postrádaly osobitost a po prvním přečtení jsou zapomenuty. Jindy zaujme spíše rozpor mezi anotací knihy a jejím obsahem. Ale jsme všichni jenom lidé a vidíme sebe i své dílo v mnohem lepším světle, než je tomu ve skutečnosti. Shrnutí: současná poezie ztrácí mnohomluvnost, verš se zkracuje, mnohdy blíží próze. Na druhé straně se znovu obnovuje sonet a do popředí se dere haiku. Občas je ve verších slyšet holanovština, ale jaksi zdáli. Básníci netouží po hermetické uzavřenosti. Ubývá uslzených osobních lyrických výpovědí. Přibývá vědomí, že se svět netočí jenom kolem mne, ale je hodně toho, co nám všem svírá dech. Nikoho nepřekvapí, že se sbližuje poezie psaná a zpívaná. Mezi přihlášenými autory nechyběl například Jaroslav Hutka, Jan Burian či Jiří Dědeček, poezii mladých ovlivnil i Jaromír Nohavica, jak přiznává Světlana Kočí, jedna z přihlášených autorek: „V knize jsem se podívala jedenáctkrát na Jaromíra Nohavicu, a to pokaždé z jiného úhlu pohledu."

Semifinále

Tolik obecně. Hodně se diskutovalo o těch sbírkách veršů, které si pozornost zasluhují, byť třeba nebudou patřit mezi vyvolené. Například Hana Fousková a její sbírka Psice. Nenápadná autorka, známá jen úzkému okruhu zasvěcenců. Verše mapují svět, který zoufale potřebuje přirozenou rovnováhu. „Země je jablko vonící syrovostí / Tráva je zelená jako touha / Potok vytřepávající vodu ze sebe / je nehybnost sama. / Mlčící bouračka rozsápaná / mluví jak příslib / na rašící kmen přiklopili káď / očekáváním vzhůru / Oheň ustrnul v procesu doutnání / ale něčí široké plece už nesou nové poleno / louky se rozvinují pod síťkovím stromů." Ale poezii nestačí jen empatie. Chce mnohem víc. Ale co je to víc? Znamená to produševnělost? Pryč z povrchu? Verš není smeták ani potápěčský skafandr. Právě ta míra mezi vnějším a vnitřním je určující, ale zároveň unikavá. Ačkoli má poetika svá pravidla, není to exaktní věda. Co přijmu v jedné básni, může mne odpudit v druhé. Objevuji mezi jednotlivými autory a knihami verše, které jsou stejně prosté jako drtivé. Kolegové upozorňují na básnický debut Jakuba Řeháka Světla mezi prkny. Texty připomínají téměř dokumentární záběry města, básník bez upozornění sklouzne do erotiky či hororu. Znovu se vracím spíše k veršům nenápadným. Přirozený rytmus, objevný, ale nepřezdobený jazyk mají svou váhu. Za připomínku stojí dva autoři z nakladatelství Host. Radek Malý: Malá tma. Mladý autor má už svou osobitě vyhraněnou poetiku, hravost a nadlehčenost: „Čas plyne dvěma odlišnými tempy / Prší a Češi opouštějí kempy / Dvojhlavé karty, plastový nábytek / Na pláži leží odžitý zážitek // Smutní jak Srbové uprostřed Evropy / Bez moci, moře a Kosova Bez ropy / Zavála bríza Všecko uletělo / A má-li Balkán duši, má i tělo? // Kotorské kočky hubené a plaché / značkují místa na mapách svým pachem / a kdyby Srbsko stokrát chtělo moře / dostane jenom jizvy Černé Hoře."

Druhý je Stanislav Denk se sbírkou Kámen mlýna. I jeho řeč je střídmá, přesná jako násobilka. „SLOUPY. Hranice. Ulice široká. / Utíká kočka divoká. / Reflektor. Cesta je prašivá. / Na stopu bláta nezbývá. / Zůstaň. Písek je nepohřbený." V básni U kořenů autor rovněž neplýtvá slovy, ale jeho vidění je velice fotogenické: „Malinká proláklina. / V kořenech starého dubu. / A v ní je voda. / Tenká jak proutek / mládí." Naproti tomu Vladimír Šrámek v básnické sbírce Řeč chce syna (Weles) má verše dynamičtější: „země břichem vzhůru / v polích bloudí silueta léta / z rybníků mraky kradou plech / nebe škrtá zápalnou šňůru / nuda se udí v komínech // draci ve větru tlusté tváře / tělo jak luk nad tělem / dívky se zbytky svatozáře / voní popelem" i erotičtější: „co s tvými úly? / vpůli přestat? / když jsem tak dlouho / nejed // tak jako s vírou? / nechat se nehtem jen / svisle přejet?"

A takto se vyznává žena: „Ale jsem rozžhavená / až tečou kameny / a rozpadají se stébla / a víno stále silněji připomíná / tebe / ztraceného rukama i jazykem / v mlčení mého těla // dnes se opět hlásím v předsíni bludiště / vlhko stéká po stěnách / chvěji se jako poslední paprsek / zhasne / a nejsem / a nenahmatáš nic / neochutnáš / mé temně rozperlené lacrimoso." (Lydie Romanská: Svlékání z růže, vydal Montanex).

Ticho, hudba a prostor

Pomalu se přesouváme k autorům, jejichž básnické sbírky mají šanci patřit mezi vyvolené. Viola Fischerová a její Písečné dítě? Jedna z nejvýznamnějších českých básnířek prodlužuje linii Halasových Starých žen. Básnířka lásky, která je už jen ve vzpomínkách. Najednou je tu sbírka o milostném přátelství dvou žen. Sytý, neopakovatelný příběh. Ale ozve se hlas, že paní Fischerová píše další básnickou knihu a ta bude ještě více fascinující. Tak si počkáme.

To už máme na rtech tři jména: Jana Štroblová, Karel Šiktanc a Bohumila Grögerová. To nejtěžší je před námi. Vybrat jedno jediné. Jsou nesrovnatelní, ale styčné body se nabízejí: motiv ticha či hudby a motiv prostoru.

Karel Šiktanc a jeho Vážná známost (nakladatelství Karolinum) je věrný svému stylu. Verše spíše ryje, než píše. Robustní, syrové obrazy. Slova autor někdy vytváří, jindy je nachází mezi nářadím či haraburdím. Je to svět někdy brunátný, jindy ponořený do tichého světla: „Lepí se, drápou na krev / ostružiny… ruce, co mě hladí, / chybí prsty. / U necek s vápnem napřímil se keř / a vrtí bílou hlavou // Po teplém cementu jde list / nahá elektřina bije po fasádách / naprázdno // lampy šrafují dům, / kouř leze obouruč někam do nebe." Jako by Šiktanc dovedl nastínit ticho, pokud před tím vyvolá nepříjemný zvuk: „Tahač s návěsem udělal líný velkolepý kruh / drť skřípla, cukla v prach… / a bylo za vším ticho. // Flák břidle v obilí jak němá pointa / a slyšet svalstvo dřev jak měkce v tkáních / trne, kroutí se a pne."

Jinde: „Chlap utrh dveře. / A bodlem nakopl nejbližší židli… Zvřískla, / letí přes lokál šeptem, / tříští se rozhihňané sklo." Básník je doma v kraji kolem Lidic a v krajině Máchově: „Skleněné předpokoje jezera Pootevřeno / voda v Cípu má stříbrný znak – / jediná vlna při vsi / plave ouško. / Stříká, máš šátek na krku… pruh aster zmít se, / černé paže stromu / zaúpěly jako pod šroubem / Ten, co šel poslední nahoru k Bezdězu, / pohladil v lesích lišku proti srsti."

Ticho v poezii Jany Štroblové Lament (Akropolis) je velice hudební: „Když při velké noční hudbě do tympánů cell / do lesních rohů v mém lese jako při vichřicích / udeřilo dnes ticho / a vesmírný splín zaskučel / ve všech svých nástrojích strunných / dechových i bicích / já věděla: jsem to já / já komu se tak děje / to ve mně hřmot ticha těká / ‚Postůj a hned zas jdi' / větve však zaštěbetaly že kámen beznaděje / ještě snad zaživa mě nezazdí." Básnířka prochází krajinou jako tichá strážkyně, ale bez mesiášského komplexu. Nemusí to být vždy krajina její, ale vždycky je to krajina něčí. Domov někoho. Z veršů Lamenta je slyšet úzkost z bezmoci, stud za lidské mlčení: „Slyšíš je? / básně bystřin / Jen ať táhne k čertu / hluchý dav co mu beztak duši dal // Odmlku odvalí ta voda ze rtů / má spodní proudy dává tušit dál / než na břeh / teče za krk přes záda / všem netečným a zaplaví zem zvěstmi // Bezkonečně / Jak Šeherezáda: / chce-li žít / odmlčet se nesmí."

Konečně Bohumila Grögerová a její Rukopis (Pavel Mervart, Červený Kostelec). Co říci na verše, které vykročily z poezie? Všude pulsující slepota: „za širokými okny mé ložnice v noci bez hlesu / pochodují halapartníci / zbrojnoši podobní rozsochatým stromům / sunou se krok za krokem / zleva doprava / konce jim není / zažene je až svítání." Rukopis je jednolitá výpověď, na první pohled monolog, ale to je jen zdání. Básnířka stále s někým rozmlouvá, mluví k věcem, k lidem přítomným i nepřítomným. Hovoří s mrtvým druhem i s Bohem. Řeč protkaná modlitbou: „Pane / prosím / zastav ten proces / dodej mi síly". Nenajdeme závratnou básnickou představivost. Verše jsou holé až na dřeň. Pryč je hra se slovy. Pryč jakákoli hra, nejde o experiment, ale o nahou pravdu: „kam se poděla má vidění? / z mohutné hlavy / plesnivina / práchnivina / pavučina / mozaika po níž jsem šlapala / unikla vysoko / tam na ni nedosáhnu / ráno co ráno jen otevřu oči / vznáší se zalitá hustou kaší z barevných perliček / rotující žárovky už nevídám / dobaletily."

Hrozí, že výběr ovlivní lidská tragédie. Zúžený prostor, kterého je poezie Šiktance i Štroblové ušetřena. Váháme. Štroblová, nebo Grögerová? Musí to být poezie, kdo určí výsledek, nikoliv lidský osud, třeba přebolestný. Štroblová píše o světě zasaženém bolestí. Grögerová o bolestí zasaženém lidském těle. Štroblová se nevzdává naděje, Grögerová lidské důstojnosti. Obě jsou velice silné. Konečné rozhodnutí: Rukopis. Snad pro to prorocké nahlédnutí, že přichází čas, kdy poezie překročí svůj stín: „corbiēra jsme v knihovně nenašly / pokusím se hledat poezii jinde než v básni / přítelkyně mi čte kapitoly / z kvantového vesmíru t. heye a p. walterse / kdesi jsem četla že věda zbavila svět kouzla / jaký nesmysl!"

Autorka je básnířka a spisovatelka, zakladatelka Divadla hudby a poezie Agadir.

Magnesia Litera za poezii: Bohumila Grögerová. Foto Karel Cudlín

BOHUMILA GRÖGEROVÁ

Mlha se choulí
den za dnem týden za týdnem houstne
deru se deru z mlhy ven
nadarmo
obrůstám mlhou ze všech stran
potřebuji knihu a číst

Papír tužku a psát
kniha v mlze
papír tužka i ruka v mlze
civím
jsem v pasti
kam se zadívám
kaše z šedozelených perliček
svítá – stmívá se – svítá
mlha se choulí
civím
kamením
topím se v kaši z perliček
pak cosi ve mně poručilo
vstaň a choď!
od okna k oknu
na balkon
zpátky do kuchyně
do koupelny
otevři okno
zavři dveře
choď! pohybuj se!

Kdysi jsem tančila po laně
vyrovnávala rovnováhu
výkyvy a přešlapy
hrozil mi pád
dnes hrozí shrnutý koberec práh naleštěná parketa
přesto – neváhej a choď!
choď z místnosti do místnosti a zpět
choď s holí v ruce
pamatuj: pradávní kočovníci si nesměli postavit
stálé obydlí jinak je odsoudili k smrti

Pane prosím
zastav ten proces

BOHUMILA GRÖGEROVÁ (1921) je spisovatelka a překladatelka, autorka rozhlasových her a knížek pro děti. Od roku 1951 pracovala v nakladatelství Naše vojsko. V roce 1952 se seznámila s Josefem Hiršalem (1920–2003), s nímž půlstoletí tvořila překladatelskou a tvůrčí dvojici: jejich společná bibliografie čítá zhruba sto osmdesát položek. Žije v Praze. Letos jí byla udělena cena PEN klubu. Její básnická sbírka Rukopis (Pavel Mervart, Červený Kostelec 2008), z níž pochází i tato ukázka, byla oceněna výroční knižní cenou Magnesia Litera 2009.

VLADIMÍR HENDRICH

Metafora vzdoru vůči společenské mašinerii

Od 23. března po dalších čtrnáct čtvrtků Česká televize uvádí seriálovou epopej Rainera Wernera Fassbindera Berlín, Alexandrovo náměstí. Jeho programovým zařazením po jedenácté hodině večer však ukazuje, nakolik je pro ni prezentace tohoto specifického díla důležitá.

Na jedné straně je na místě pochvala: ČT2 vysílá od čtvrtka 26. března jeden z filmařsky nejvelkolepějších, společensko-politicky nejkritičtějších a filosoficky nejzajímavějších seriálů všech dob – Fassbinderův Berlín, Alexandrovo náměstí. Radost, že Česká televize alespoň sem tam dobře plní své veřejnoprávní poslání, narušuje však pro normálně pracujícího člověka vražedný vysílací čas – každý díl začíná deset či dokonce dvacet minut po třiadvacáté hodině. Programová ředitelka má ovšem pravdu: s kvalitami Pošty pro tebe a stovek dalších kýčařských zvěrstev, kterých Česká televize uvádí stále více a v mnohem lepších vysílacích časech, se Fassbinderovo dílo dozajista měřit nemůže. A tak jen jedno věcné srovnání: Rainer Werner Fassbinder koncem sedmdesátých let spolupodepsal vyhlášení bojkotu německých autorů nakladatelství Springer a tento magnát zbulvarizovaných médií zahájil proti Fassbinderovi polní tažení, v jehož důsledku Berlín, Alexandrovo náměstí neběžel v roce 1980 na prvním programu německé televize v obvyklý čas o čtvrt na devět večer, ale teprve v devět a o půl desáté. Zdá se tedy, že dnešní vedení ČT, v kontrastu s ještě mírným Springerem, toleruje nezkomercializovanou filmovou kulturu raději až v popůlnočním čase (například i poslední snímek Karla Vachka Záviš – kníže pornofolku začínal až kolem půl dvanácté večer). No comment, programová ředitelko České televize.

Na zfilmování známého románu Alfreda Döblina Berlin Alexanderplatz (1929) pomýšlel režisér Rainer Werner Fassbinder již v roce 1977, kdy pobýval delší dobu v Paříži. Původně chtěl Döblinovu knihu adaptovat jako televizní seriál a zároveň jako snímek pro kina. Hlavní úlohu antihrdinského protagonisty Döblinova románu, gaunera s dobrým srdcem Franze Biberkopfa, hodlal Fassbinder v zamýšlené filmové verzi původně obsadit Gérardem Depardieuem: další role měli ztělesnit mimo jiné Isabelle Adjaniová, Jeanne Moreauová či Charles Aznavour. Posléze však Fassbinder využil možnosti vytvořit podle románu čtrnáctidílný televizní seriál, určený pro program Westdeutscher Rundfunk v koprodukci společností Bavaria Film a Radiotelevizione Italiana. Monumentální filmová freska, natáčená na šestnáctimilimetrový formát, vznikala od června 1979 do dubna 1980. Samotné filmování trvalo nicméně pouhých sto padesát čtyři natáčecích dnů. V tomto šibeničním termínu stihl tedy Fassbinder natočit seriál, jehož celková délka přesahuje patnáct a půl hodiny vysílacího času – přibližně se jedná o dobu, po kterou sledujeme deset celovečerních filmů. Navzdory této ohromující rychlosti natáčení zůstává ovšem Berlín, Alexandrovo náměstí jedním z nejúchvatnějších filmových opusů, jaké kdy vznikly. Americký kritik Andrew Sarris například napsal: „I kdyby Fassbinder nikdy nenatočil nic jiného, pořád by plným právem patřil do panteonu."

Provokatér hodnot zpohodlnělého zápecnictví. Foto archiv Out Now

Fassbinder zařadil dokumentární montáž třiceti záběrů, které charakterizují Berlín v letech 1919 až 1930, jen pod úvodní titulky každého dílu. Alexandrovo náměstí je ve Fassbinderově seriálu přítomno nikoli vizuálně, ale akusticky: v kontinuálně kolážovité struktuře filmu slyšíme Lehárovu operetní melodii, citáty z krimipříběhů i dobových reklamních prospektů, statistických údajů, říkanek, dobových šlágrů i zpráv z černé kroniky. Již původní Döblinův román je svou formou velice blízký volně asociující filmové montáži, která je Fassbinderovi ovšem jen prostředkem k vytvoření všeobecnějšího a nadčasově aktuálního podobenství o údělu novodobého člověka. Jeho filmový seriál s úžasnou sugestivností zachycuje, jak hlavní hrdina na sklonku dvacátých let minulého století podléhá tu hnědým, tu rudým formám totalitarismu –neustále ovšem cítíme, že Biberkopfova tragikomická srdečná vůle nějak dobře vyjít s realitou našeho nedobrého, zločineckého světa vůbec není pouze problémem oné zlé doby minulé, ale dost možná ještě daleko více této zlé doby naší. Filmový historik a publicista Boris Jachnin ve své výtečné monografii o Fassbinderovi výstižně píše: „Franz Biberkopf osciluje mezi fašisty a komunisty, mezi láskami a kamarády, mezi ctí a podvodem: a protože je důvěřivý, je zrazen. A protože je nepoddajný, je zničen."

Alexanderplatz v nás

Tlak novodobého konformismu je dnes pod knutou společenské objednávky ještě daleko rafinovanější, než tomu bylo za časů Franze Biberkopfa, který si nechtěl nechat vzít víru, že lidé jsou ve své podstatě dobří, takže se přizpůsoboval jejich zlu. Z tohoto hlediska také chápeme, proč se Fassbinder vyjádřil, že pro něho ani pro Döblina nebyl berlínský Alexanderplatz nějak zásadně podstatný – seriál by se mohl stejně dobře odehrávat na náměstí Pigalle v Paříži anebo na 42. ulici v New Yorku. Alexanderplatz zajímá Fassbindera – a podle jeho názoru také Döblina – především jako místo, kde se setkává prakticky celá sociologická struktura obyvatelstva a v jehož podsvětí se lidé scházejí v ošidné naději, že uniknou svým úzkostem ze života v reálném vnějším světě.

Připomeňme si v této souvislosti výňatek z interview Rainera Wernera Fassbindera s Klausem Ederem: „Tvůj film pojednává o historickém místě, Alexandrově náměstí. Ale tohle náměstí není ve filmu vidět. Všechno se odehrává v interiérech. Proč?" – „Jsou dvě možnosti, jak si poradit s tím, že Alexanderplatz už neexistuje. Rekonstruovat ho, postavit znovu. To by byla každopádně jenom kulisa a to, čím Alexanderplatz skutečně byl, by se v dokumentaristické rovině nedalo oživit. Tak jsem si řekl, že to, čím Alexanderplatz skutečně byl, se dá ukázat stejně dobře jinak: na místech, do kterých se lidé utíkali z Alexanderplatzu anebo z berlínských ulic, kde se schovávali, kde prostě hledali ochranu před příliš rychle rostoucím velkoměstem. Myslím, že náměstí, přestože není vidět, je přítomno."

Protože skutečný Alexanderplatz byl na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let součástí NDR, Fassbinder se rozhodl pro natáčení v ateliérech Bavaria v Mnichově. Základní kulisu berlínské ulice vytvořil již v roce 1972 architekt Rolf Zehetbauer pro slavný muzikál Boba Fosseho Kabaret. V roce 1977 připravil Zehetbauer v mnichovských ateliérech další dekoraci pro Bergmanův film Hadí vejce. Právě v této takzvané Bergmanově ulici natočil Fassbinder již roku 1977 berlínskou scénu svého snímku s titulem Cesta světlem aneb Zoufalství, který byl adaptací předválečného románu Vladimira Nabokova, o dva roky později točil právě zde také části seriálu Berlín, Alexandrovo náměstí.

Döblinův román Berlin Alexanderplatz četl Fassbinder poprvé již ve svých čtrnácti či patnácti letech. Do chvíle, než se při četbě dostal na stránku sto padesátou pátou, kde se antihrdina Franz Biberkopf setká a spřátelí s démonickým antihrdinou jménem Reinhold, Fassbindera Döblinova kniha nudila. Pak ji však začal podle svých vlastních slov doslova „hltat a žrát", chtěl ji do sebe „vcucnout". V březnu 1980 napsal Fassbinder o Döblinově románu esej s názvem Město člověka a jeho duše s podtitulem Několik neuspořádaných myšlenek k románu Alfreda Döblina Berlin Alexanderplatz. Na svůj první zážitek z četby knihy, která mu tenkrát v pubertě nepřipadala jako literatura, leč jako samotný život, vzpomíná Fassbinder ve svém eseji takto:

„Döblinův román je naštěstí příliš dobrý na to, než aby dopustil, že na něj člověk zhyne anebo se v něm ztratí. Znovu a znovu jsem byl donucen uvědomit si sám sebe, svou vlastní skutečnost, analyzovat realitu každého z nás – a věřím, že román Berlin Alexanderplatz donutí k témuž každého čtenáře. Tenhle nárok bych ostatně stanovil pro každé umělecké dílo. Možná mi Berlin Alexanderplatz pomohl tento požadavek na umělecké dílo rozpoznat a formulovat ho, v neposlední řadě i pro mou vlastní tvorbu. Setkal jsem se s uměleckým dílem, které nejenže bylo schopné prokázat pomoc v životě, ale které jako dílo opravdového umění pomáhá rozvíjet teorii, aniž by samo bylo teoretické, které nutí k morálním postojům, aniž by bylo moralistické, a které pomáhá akceptovat obyčejné jako vlastní, jako svaté, aniž by bylo samo obyčejné a svaté už vůbec ne, nebo aniž by si hrálo na zpověď o vlastním nitru a na ty věci kolem něj.

Jde o příběh dvou mužů, jejichž kousek života na téhle zemi zhebne na to, že nemají možnost sebrat odvahu ani jen rozpoznat, natož si přiznat, že se mají zvláštním způsobem rádi, že se tak nějak milují, že je něco tajuplného spojuje víc, než je mezi muži běžné a přípustné."

Fassbinder tvrdí, že silný osobní vztah mezi Franzem a Reinholdem nemá vůbec nic společného s homosexualitou, nýbrž s ničím víc a ničím míň než s čistou láskou, která není ohrožována společenskými normami. Protože jsou ale oba společenskými bytostmi, nejsou pochopitelně schopni tento svůj láskyplný vztah ani pochopit, ani akceptovat, nejsou s to se své lásce jednoduše oddat a naopak ji musí postupně ničit. Fassbinder to ve svém eseji glosuje slovy:

„Skutečně, samo sebou, jaký význam může mít asi tak láska pro takovou bytost vychovanou jako my nebo podobně, když ona láska nevede k žádným viditelným výsledkům, k ničemu prokazatelnému, k žádnému užitku, k ničemu, z čeho se dá kořistit? Protože s láskou je to opravdu tak smutné a tak hrozné, pak taková opravdová láska zákonitě musí nahánět strach, jednoduše nahánět strach těm, kdo se naučili, že láska je použitelná anebo přinejmenším užitečná. V pozitivním i v negativním smyslu, protože jsme se naučili užívat si také utrpení. Taková láska musí nahánět strach. Každému z nás."

Hrdinství póvlu

Když bylo Fassbinderovi asi tak dvacet let, přečetl si román Berlin Alexanderplatz znovu. Tentokrát mu podle jeho vlastních slov četba opětovně pomohla, aby vědomě nedělal to, co neváhá na plnou hubu nazvat „životem ze sekáče". Döblinův román mu pomohl pracovat na něčem, co, jak doufal, se nazývá identitou – přestože se hned cítil povinen s ostýchavou opatrností dodat, že identita může být věcí velice relativní a je otázkou, „jestli tady v těch sračkách je něco takového vůbec možné". Každopádně Döblinův román spolurozhodl o tom, jak se bude dál odvíjet Fassbinderův tvůrčí život. Po delší době zjistil, že do celé řady svých filmů vsunul citáty z Döblina, aniž si toho byl vůbec vědom. On sám vidí vliv této knihy na svůj život i tvorbu takto: „Tazateli po ději románu Berlin Alexanderplatz je třeba poctivě odpovědět, že o děj ani tolik nejde. Spíš naopak. Příběh bývalého přepravního dělníka Franze Biberkopfa, jak se vrací z vězení a skládá přísahu, že odteď už povede řádný život, a jak se mu nepodaří dostát tomuto předsevzetí, je z větší části neuvěřitelně brutálně seřazený sled zhýralých historek, z nichž každá sama o sobě by mohla být tím nejobscénnějším otvírákem titulní strany toho nejobscénnějšího bulváru. To podstatné na Berlin Alexanderplatz není jeho příběh. V tom se podobá několika dalším velkým románům světové literatury a jeho výstavba je patrně ještě chatrnější, než je tomu u Goethova Výběrového příbuzenstva. Podstatné je úplně jednoduše to, jaké neskutečné banality a nevěrohodné děje se tu vyprávějí. A s jakým postojem vůči postavám autor před čtenářem tristně obnažuje hrdiny, přičemž čtenáře na druhé straně učí tyto krajně obnažené postavy nazírat s maximální něhou a nakonec je i milovat.

V centru pozornosti románu jsou ty objektivně nejmenší a jednoduše a prostě prostřední emoce, pocity, okamžiky štěstí, touhy, bolesti, strach, nedostatek sebevědomí, zkrátka to všechno, co prožívají právě ona zdánlivě nepatrná, nedůležitá a bezvýznamná individua. Oněm takzvaným malým je tu dopřána stejná velikost, na jakou v umění doposud měli nárok jenom takzvaní velcí."

Fassbindera nadchlo, že lidem, o nichž se v románu Berlin Alexanderplatz vypráví, především pak jeho protagonistovi Franzovi, přiznává Döblin zrovna tak diferencované podvědomí, jakým se vyznačuje většina postav světové literatury – ať už se jedná o vzdělance či bystré intelektuály anebo veliké milovníky. Fassbindera zaujal právě tento Döblinův cit pro domnělý lidský „póvl". Sám Fassbinder inklinoval po celý svůj tvůrčí život k postavám nehrdinských outsiderů – některé z nich si ve svých filmech koneckonců sám zahrál. Cítíme, že podobnou sympatii má i pro gaunera s dobrým srdcem Franze Biberkopfa. To, co odlišuje Fassbinderův seriál Berlín, Alexandrovo náměstí od většiny jeho další filmové produkce, je však míra sebekritické reflexe, s níž se tento Fassbinderův protagonista opožděně a klopotně, vlastně až na onom světě, avšak nesmírně jasnozřivě dobírá pochopení svých základních omylů a chyb, kvůli nimž dopustil, aby ho společnost vždy znovu a znovu semlela. Výsledek této Fassbinderovy analýzy má nakonec stejně osvobozující efekt jako jemný, přesný i ostrý chirurgický skalpel.

Autor je filmový publicista.

Berlín, Alexandrovo náměstí. Režie Rainer Werner Fassbinder. Hrají: Gunter Lamprecht, Barbara Valentinová, Barbara Sukowa, Gottfried John, Hanna Schygullaová. Německo 1980

LIBOR VODIČKA

Pod křídlem minulosti

Inscenace hry Lenky Lagronové Křídlo ve Slováckém divadle v Uherském Hradišti pojednává o lidské samotě a o neviditelných sítích, v nichž jsme všichni lapeni. I přes značnou skepsi hra dává naději, že člověk není úplně ztracen. A také, že nové české drama má stále své místo na činoherním jevišti.

Zařadit na repertoár divadla současnou dramatickou novinku vyžaduje velké vnitřní přesvědčení a notnou dávku odvahy, neboť původní nekomerční hra je něco jako rovnice o více neznámých, kdy předem se ví pouze jedno: do hlediště zasedne vstřícné a inteligentní publikum, které bude ochotno nechat se nejspíš vykolejit ze stereotypů a rozhodit ze svých dosavadních jistot a domnělých pravd. Diváci, kteří se chtějí jenom bavit a touží zapomenout na své starosti (tedy na sebe sama), ti vůbec nepřijdou. Chudoba cti netratí, ale sázejte na to v dnešních časech vlády hokynářů.

Tvůrci ve Slováckém divadle kráčejí cestou hledání i zpochybňování stereotypů již po několik sezón a řadou inscenací ukázali, že umění má lidskou duši probouzet, nikoli uspávat a utěšovat, má působit na její citlivost a vnímavost, ostřit kritéria a pomáhat v poznání. Dramaturgie a umělecké vedení divadla na tomto procesu pracují systematicky, vždyť tato sezóna přináší u nich již druhou světovou premiéru. Uvedení hry Lenky Lagronové Křídlo je dosavadním vrcholem tohoto směřování a důkazem, že každé hledání je dříve či později završeno nálezem, který je přínosný pro všechny, pro tvůrce i diváky, jimž – každému jinak – nové texty přinášejí nové možnosti dosavadního bytí, nahlédnutí za hranice vlastní zkušenosti.

Životy skryté ve sklepě

Dramata Lenky Lagronové bývají vsazena do privátního světa nejtěsnějších mezilidských vztahů, nejčastěji tematizují soužití dospívajících dětí s jejich rodiči, zejména s dominantní matkou. Postavy tápou v chaosu vlastní emotivity, prodírají se vzpomínkami, jsou drásány úzkostí z poznaného. Dialogy mezi nimi jsou nahuštěny skrytými hrozbami a temnými vášněmi, latentními nevyřčenými obviněními i nevybitou zlostí. V komorních psychologických dramatech Lenky Lagronové, textech výrazně lyrizovaných a symbolistních, je ovšem také vždy přítomné vědomí smyslu života a vyšší moci nad ním.

Také děj její nejnovější hry je typicky vyhrocen v jediné situaci. Do rozpadajícího se mlýna v jakémsi vzdáleném Nouzově, zděděného po rodičích, se po letech vrací pětačtyřicetiletá spisovatelka Kája, která živoří – částečně dobrovolně, dílem z nezbytí – na okraji lidské společnosti, bez prostředků a bez perspektivy. Vyhořelá, unavená, duše bolavá. Při stěhování jí pomáhá František; těžko říci, co mezi nimi je, či spíše bylo. A zatímco on bloumá po mlýně a tu a tam se vrací se svými objevy, jí se vybavují dávno odehraná dějství z jejího života, prodírá se vlastní osobností, poodhaluje traumata, touhy i rány, marně křísí pohaslé naděje. To se stupňuje v okamžiku, kdy do mlýna přichází Vlčice, její dávná kamarádka z dětství, tolik podobná své přítelkyni a přece jiná. Dialogy odhalují minulost, v té však obě ztraceně tápou. Teprve když František ve snaze svou energií aktivně zabydlet svět posune koncertní křídlo, které příliš zaplňuje prostor k obývání, odhalí v jediném okamžiku minulost domu: podlaha se otevře a všichni tři spadnou do podzemí, v němž matka hlavní hrdinky prožila svůj druhý, přede všemi skrytý život, vymalovala na stěny autobiografické výjevy a otiskla se tak do celého prostoru. Trojice protagonistů ji následuje a svou náhle zesílenou potřebou cítit vzájemnou blízkost, otisknout mimo sebe své já, nalézají vzájemnost.

Na scéně (David Bazika) vidíme podkrovní interiér. Šikmá střecha vykrajuje zadní horizont jeviště, pozornost poutá koncertní klavír a dřevěný stůl s lavicí. Z půdy, kterou tušíme v provazišti nad hlavami herců, slyšíme tu a tam Františka, hledajícího, co by se mohlo hodit pro život. V okamžiku, kdy se hrdinové propadnou do sklepa, změní se zadní prospekt a vyjede plátno s naivními kresbami – vše se děje náznakově, nikoli popisně. Radovan Lipus, již podruhé ve Slováckém divadle hostující, režijně slouží textu s citem a porozuměním. Nečaruje, jak je dnes běžné, nenechal se pomýlit lákavou možností opulentního asociování na úkor smyslu hry. Vše naopak postavil na herectví a významu textu. Kája Ireny Vackové, energické plnoštíhlé brunety, je postavou, která v sobě dusí mnoho rozporů, vášní a zhrzených tužeb. Vyhoření je znát už z jejího pohledu a povadlých rysů obličeje. I v jejím držení je cítit tíha. Ovšem Irena Vacková je divadelní heroina, je skvělá v okamžicích emočního vypětí, když zlomeným zdrsnělým hlasem hovoří ke svému alter egu, vyjevuje svou minulost anebo se obrací k mrtvým. Její postava v té chvíli zaplní celé jeviště. Živý, civilní, „autentický" dialog jí zatím trochu vázl v dikci, hlasové intonaci i v nepřesně vyslovovaných interpunkcích a tedy významech vět. Svým hereckým projevem přesněji a proto přirozeněji, v souladu s postavou, působí František Zdeňka Trčálka a Vlčice Alžběty Kynclové. Nemají tolik prostoru, přesto jsou jejich postavy plné, plastické a živoucí. A je také patrné, že herecký potenciál Alžběty Kynclové, která se častěji pohybuje spíš v komické poloze, unese i psychologicky plnokrevný charakter.

Postavy dramat Lenky Lagronové tápou v chaosu vlastní emotivity, prodírají se vzpomínkami, jsou drásané představami, úzkostmi z poznaného. Irena Vacková a Alžběta Kynclová v inscenaci Křídlo ve Slováckém divadle. Foto Jan Karásek

Až na zhruba desetiminutovou prostřední část inscenace, kdy pozornost poněkud opadá pod tíhou pouhého proudu slov bez čitelného jednání, Lipusova inscenace kvapí vpřed v živém rytmu a závěrečná sklepní scéna je emocionálně i filosoficky silnou dramatickou pointou, která málokoho nechá chladným.

Autor je teatrolog.

Lenka Lagronová: Křídlo. Režie Radovan Lipus, scéna David Bazika, kostýmy Marie Jirásková, hudba Pavel Helebrand, dramaturgie Hana Hložková. Hrají Irena Vacková, Alžběta Kynclová, Zdeněk Trčálek. Premiéra 21. března 2009 ve Slováckém divadle Uherské Hradiště.

ALEŠ BLUMA

Chudák opereta !

Nová premiéra Státní opery potěšila profesionálními výkony, ale režijní koncepce zůstává záhadou.

Dramaturgie Státní opery Praha se rozhodla osvěžit repertoár operetou. Nápad to nebyl špatný, je na co navazovat. Předchůdce Státní opery, Německá opera, hrála operety pravidelně a s úspěchem. Co se ovšem podařilo současné dramaturgii, to nechává v údivu stát nejen odborníky, ale každičkého diváka. Na scénu totiž přišel experiment. Nehraje se opereta jedna, ale hned tři. Jako první dějství se hraje první dějství Kálmánovy Hraběnky Marici, druhým dějstvím je druhé a třetí dějství Lehárovy Země úsměvů a třetí dějství obstaralo druhé dějství Netopýra od Johanna Strausse mladšího. Pokud v tom nevidíte žádnou spojitost, nejste sami. Volným pojítkem má být vztah muže a ženy, ale tak by se dalo spojit snad všechno.

Opera si pozvala k režii Petra Kracíka, činoherního režiséra z pražské Palmovky, který se nechal slyšet, že ukáže, jak se má nově inscenovat opereta. Kdo by špendlíčkem kopal, prstíčkem hrabal, nových inscenačních postupů by se nedobral. Naopak klišé bylo někdy až moc. Navíc si Kracík, zvyklý režírovat maximálně dvacítku činoherců, absolutně nevěděl rady s mohutným sborem, který svou statičností připomínal nejlepší časy ochotnického divadla. Nejhůře to odnesla Hraběnka Marica, kde se skoro celé jednání čardášovalo, sbor ovšem jen podupával na místě a jemně se vlnil. V Zemi úsměvů na scénu sbor připochodoval jako Čínská lidová osvobozenecká armáda. Co ovšem dělala zrovna na mandarínském dvoře, zůstává záhadou. Petr Kracík označuje svůj režijní přístup jako operetní klipy. Teoreticky je klip stručné umělecké dílo se zhuštěným dějem a výraznou pointou. Jestli tomu odpovídá tříhodinové představení, o tom se dá s úspěchem pochybovat. Jediné, co odpovídalo, je skutečnost, že to byly tři různorodé celky, které mohou existovat samy o sobě a jedinou spojnicí vlastně byli pouze představitelé hlavních rolí, kteří ve všech „klipech" hráli.

Hudba to přežila

Opereta ve své vrcholné podobě je pěvecky vysoce náročná a není divu, že je často inscenována operními domy, poněvadž běžné operetní soubory prostě na to nemají pěvce. Problém je ovšem s mluvenými pasážemi. Je to marné, z operní divy činoherního herce neuděláš. Ač režii měl činoherní režisér, ani na scéně Státní opery tomu nebylo jinak. Hlavní hvězdě premiérového večera Jitce Svobodové , jež hrála Maricu, Lízu a Rosalindu, občas nebylo rozumět a občas nebyla slyšet. Diváci si mohli přečíst texty na displeji, ovšem za předpokladu, že uměli německy nebo anglicky. Pěvecké výkony naopak nebyly špatné. Nejvíce zazářila Jana Sibera, která roli Mi a Adély zvládla nejen pěvecky, ale i herecky. V Netopýrovi by nikdo nevěřil, že není angažována jako operetní subreta. Navíc zpívala intonačně čistě, což se nedá říci o Janě Levicové, která jako Manja a Princ Orlofski měla občas problémy. Hlavní mužská hvězda představení Miloš Horák byl v rolích Župana, Čanga a Franka pěvecky velmi dobrý, herecky už to bylo slabší. Právě na jeho postavě se ukázalo, že všechny řeči Petra Kracíka o odbourání klišé byly jenom – klišé. Všichni ostatní sólisté, sbor i orchestr pod vedením Františka Drse předvedli velmi slušný výkon.

Jana Sibera v Zemi úsměvů zachraňuje dramaturgickou bezradnost. Foto © Státní opera Praha, Vasil Stanko

Zcela mimořádná byla choreografie a výkon baletu. Choreograf Pavel Ďumbala hýřil nápady a všechna, skutečně všechna taneční čísla nesla pečeť mimořádnosti. Valčík mohl jít rovnou na předtančení na ples Vídeňské opery a za kankán by se nemuseli stydět ani v Moulin Rouge. Sólisté Rebecca Kingová a Viktor Kocian tančili až snově. Pochválit je třeba i kostýmy Josefa Jelínka, které hýřily barevností v Hraběnce Marice, pompézností v Zemi úsměvů a šarmem a elegancí v Netopýrovi. Scéna Petera Čaneckého oscilovala mezi popisností a lehkou abstrakcí a vlastně přesně ukázala nesourodost tří uváděných děl.

Pěvecká čísla byla uváděna v německém originále, mluvené slovo bylo samozřejmě v češtině a nad oponou běžely německé a anglické titulky. Vypadá to, že by Státní opera chtěla z tohoto představení udělat svůj vývozní artikl. To je ovšem na pováženou. Už s ním jede na Smetanovu Litomyšl. Proč zrovna s ním, když na repertoáru má celou řadu skvělých operních představení, které by ji mohly reprezentovat podstatně lépe, zůstává otázkou. Je i otázkou, proč si dramaturgie, chtěla-li inscenovat operetu, nevybrala některou z onoho nepřeberného množství klasických operet a neinscenovala ji nověji. To, co se jí povedlo představit pod názvem Vivat opereta, operetě moc neposloužilo. I když všichni asi souhlasíme, že opereta by měla žít. Při cestě domů se maně přistihnete, jak si broukáte některou z melodií. Za to však nemůže uvedená inscenace, ale pánové Kálmán, Lehár a mladší Strauss, poněvadž jejich melodie jsou skutečně nesmrtelné.

Vivat opereta! Námět, úprava a režie Petr Kracík, dirigent František Drs. Státní opera Praha, premiéra 2. dubna 2009.

www.magnesia-litera.cz
2009
Magnesia Litera
NOMINACE
Slavnostní vyhlášení vítězů - neděle 19. dubna ve 20 hodin na ČT2
Litera za nakladatelský čin
Josef Koudelka: Invaze 68 (Torst)
Spisy Františka Langera (Akropolis/Divadelní ústav/Kvarta)
Josef Váchal: Sumava umírající a romantická (Paseka)
Litera za překladovou knihu
Sándor Márai: Deníky I. a II. (přeložily Ester Sládková a Dana Gálová / Academia)
Joao Guimaraes Rosa: Buriti (přeložila Vlasta Dufková / Torst)
Carl-Johan Vallgren: Příběh podivuhodné lásky (přeložil Zbyněk Černík / dybbuk)
Litera pro objev roku
Pavel Göbl: Tichý společník (Dauphin)
Jakub Řehák: Světla mezi prkny (fra)
Lenka Uhlířová: Velká cesta Malého pána (Meander)
Litera za knihu pro děti a mládež
Alena Ježková: Prahou kráčí lev (Práh)
Oldřich Růžička: Tajemství slavkovského pokladu (B4U Publishing)
Pavel Šrut: Lichožrouti (Paseka)
Litera za naučnou literaturu
Miloš Anděra: Národní parky Evropy (Slovart)
Vojtěch Kolman: Filosofie čísla (Filosofia)
Josef Vojvodík: Povrch, skrytost, ambivalence. Manýrismus, baroko a (česká) avantgarda (Argo)
Litera za prózu
Michal Ajvaz: Cesta na jih (Druhé město)
Martin Ryšavý: Cesty na Sibiř (Revolver revue)
Tomáš Zmeškal: Milostný dopis klínovým písmem (Torst)
Litera za poezii
Bohumila Grögerová: Rukopis (Pavel Mervart)
Karel Šiktanc: Vážná známost (Karolinum)
Jana Štroblová: Lament (Akropolis)
Litera za publicistiku
Radka Denemarková: Smrt, nebudeš se báti aneb Příběh Petra Lébla (Host)
František Štorm: Eseje o typografii (Revolver revue)
Erik Tabery: Hledá se prezident (Respekt)
Kanzelsberger Cena čtenářů
Litera za přínos české literatuře
Magnesia Litera - Kniha roku 2009
MAGNESIA
kanzelsberger
TÝDEN
LIDOVÉ NOVINY
Městská knihovna v Praze
AMI COMMUNICATIONS
LITERÁRNÍ NOVINY
HOST
A2
BIBLIO
ČESKÁ TELEVIZE

COOKING HISTORY
JAK SE VAŘÍ DĚJINY
★ 6 VÁLEK ★
★ 10 RECEPTŮ ★
★ 60 361 024 MRTVÝCH ★
DOKUMENTÁRNÍ FILM O VOJENSKÝCH KUCHAŘÍCH
V KINECH OD 23. DUBNA
www.jaksevaridejiny.cz
SCÉNÁŘ A REŽIE PETER KEREKES KAMERA MARTIN KOLLÁR STŘIH MAREK ŠULÍK HUDBA MAREK PIAČEK
ZVUK DAN NĚMEC, ŠTĚPÁN MAMULA PRODUCENTI MISCHIEF FILMS, PETER KEREKES, NEGATIV
mischief
ORF
MEDIA
VISTARIA
A2
MESSENGER

Charlotte Brontëová
Jana Eyrová
27. dubna a 13. května 2009 v Divadle ABC
m d p.abc
rokokom d p.
MĚSTSKÁ DIVADLA PRAŽSKÁ
vaše kulturní metropole
www.mestskadivadlaprazska.cz

květen2009
www.listovani.cz
LiStOVáNí.cz
cyklus scénických čtení
24. 5. Brno, HaDivadlo, Alfa pasáž, Poštovská 8d
18:00 - O princi Čekankovi (Patrik Ouředník)
19:30 - Roger Krowiak (kolektivní román)
25. 5. Praha, Malá scéna divadla Minor, Vodičkova 6, Praha 1
18:00 - O princi Čekankovi (Patrik Ouředník)
19:30 - Roger Krowiak (kolekivní román)
naši partneři:
MINISTERSTVO KULTURY
magistrát města ČB
magistrát města Prahy

PONEC
SCÉNA PRO SOUČASNÝ TANEC A POHYBOVÉ DIVADLO
KVĚTEN / 2009
Po 4. 5. 15.00–18.00
Veřejná prezentace výsledků workshopu „Světlo – scéna" + diskuze s V. Longuemarem
VSTUP VOLNÝ
Více informací na www.svetelnydesign.cz
St 6. 5. 20.00
DOT 504 / T. Steyaert (BEL): Hidden Landscape
Surrealistická pohádka, ve které pět postav promítá své tajné touhy, sexuální fantazie a strachy do fiktivní mysli jedné osoby. Příběh vypráví o dualismu, o našich skrytých tvářích, které ukazujeme v různých situacích.
8. 5. + 23. 5. 20.00
DOT 504 / J. Fruček (SK), L. Kapetanea (GRE): 100 Wounded Tears
Příběh o 7 postavách, vytahujících z našich útrob ďábla za ocas a předvádějící jej v jeho plné rafinovanosti. Zbabělost chudáka, ponížení královny, ublížení kočičce. Drsné představení, drsnější i v tom, že se nejedná o fikci, ale zobrazuje skutečný svět za rohem, kam nemáme odvahu se podívat.
11. 5. + 13. 5. 20.00
Večer HAMU: K. Malá, V. Badinka, S. Puchowská, S. Kupcová, J. Veselá, J. Ondruš
So 16. 5. 20.00
VerTeDance / T. Ondrová: Jaja a Papus
Taneční příběh o stárnutí dvou lidí, kteří spolu prožili spoustu krásných chvil. Kromě bohatých vzpomínek jim zůstala ještě poslední energie pro uskutečnění dosud nesplněného snu – zatančit si spolu...
A. Polívková: Pan Padlý
Zábavná pantomima herečky Anny Polívkové o touze pana Padlého dostat se zpátky nahoru, do nebe.
17. 5. + 18. 5. + 19. 5. 20.00
Posedlost
Tatiana Vilhelmová a Petr Čadek v příběhu plném lásky k tanci, milostných vášní, ale také lži a zklamání. Jedna láska, která změní životy všem.
DIVADLO PONEC, Husitská 24A, Praha 3
www.divadloponec.cz
PO – PÁ 09.00–17.00 na tel.: 224 817 886
PO – PÁ 17.00–20.00 na tel.: 222 721 531
REZERVACE

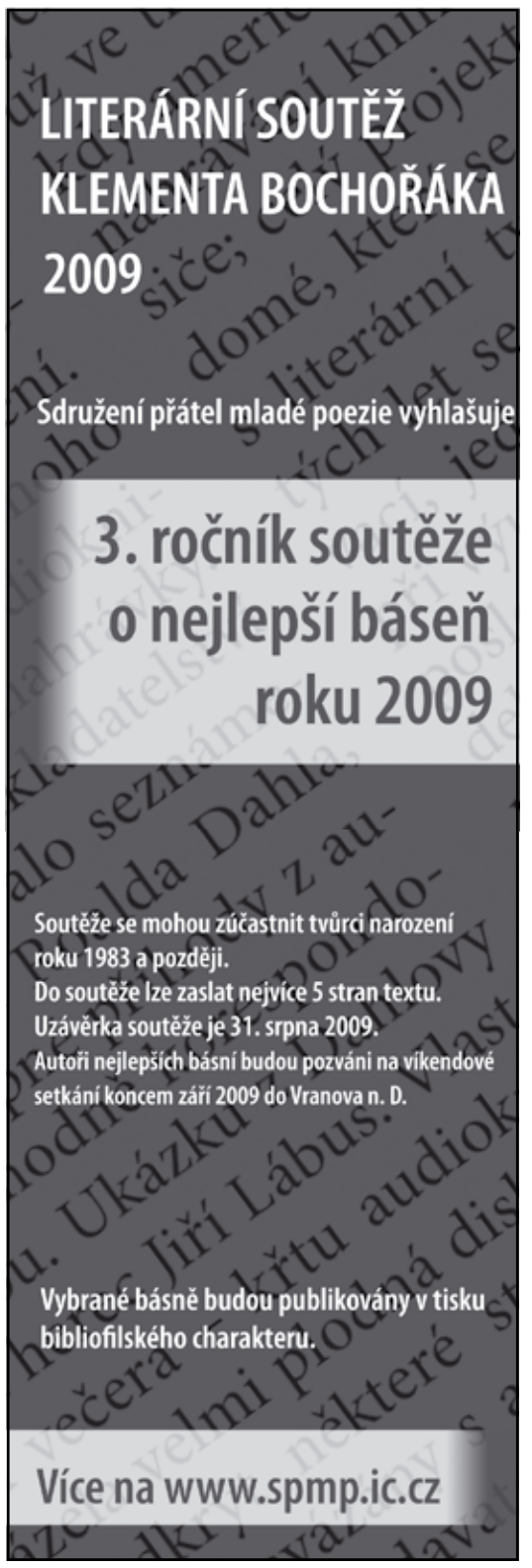
LITERÁRNÍ SOUTĚŽ KLEMENTA BOCHOŘÁKA 2009
Sdružení přátel mladé poezie vyhlašuje
3. ročník soutěže o nejlepší báseň roku 2009
Soutěže se mohou zúčastnit tvůrci narození roku 1983 a později.
Do soutěže lze zaslat nejvíce 5 stran textu.
Uzávěrka soutěže je 31. srpna 2009.
Autoři nejlepších básní budou pozváni na víkendové setkání koncem září 2009 do Vranova n. D.
Vybrané básně budou publikovány v tisku bibliofilského charakteru.
Více na www.spmp.ic.cz

Potřebujeme nový model revoluční transformace

S profesorem Kalifornské univerzity v Santa Barbaře Williamem Robinsonem o tom, proč už dnešní svět nemůžeme popisovat optikou imperialismu, o globálním kapitálu a způsobech, kterými se proti němu brání občanská společnost i o roli společenských věd v čase krize.

Jste znám jako kritik teorií imperialismu. Můžete představit hlavní důvody této kritiky a říci, jak souvisí s vaší kritikou globálního kapitalismu?
Teorie imperialismu jsou založeny na neporozumění tomu typu kapitalismu, který se začal projevovat v devadesátých letech a který se projevuje i dnes. V historii kapitalismu představuje globalizace novou etapu. Teoretici imperialismu jako Rudolf Hilferding analyzovali systém, ve kterém byl kapitál organizován národně. V době, ve které pracovali – tedy od devadesátých let devatenáctého století až do poloviny stolení dvacátého – bylo možné identifikovat britský, francouzský nebo japonský kapitál. Národní kapitalistické třídy byly ukotveny v jednotlivých zemích a konkurovaly si mezi sebou. Při svém zápolení přitom respektovaly národní státy. Britský kapitalista se obracel na britský stát, aby od něj získával výhody oproti svým konkurentům, francouzský na francouzský. Tak vznikaly konflikty, jako první světová válka.

Přesto se však zdá, že teorie imperialismu představuje problém.
Problém je, že sociální prostředí, která Hilferding analyzoval před sto lety, dnes už neexistují, anebo se proměnila. Dnešní kapitalismus je kapitalismem nadnárodním. Když vezmete to, co by mohlo být americkým nebo francouzským kapitálem, a obejdete svět kolem dokola, zjistíte, že se to propojilo s kapitálem z ostatních částí světa. Na počátku jednadvacátého století tu máme něco, co lze nazvat jako světový kapitál.
Když Spojené státy obsadily Irák, všichni tento útok interpretovali v intencích klasické teorie imperialismu. Tvrdím, že se invaze do Iráku odehrála v úplně jiných pojmech, než které nám nabízí klasická teorie imperialismu.

Zastavme se ještě u vaší teorie globálního kapitalismu. Jde o téma, kterému se věnujete profesně, je i tématem stejnojmenné knihy, jejíž český překlad by měl vyjít během léta. Můžete popsat hlavní složky systému globálního kapitalismu – vytváření nových tříd a spojení mezi nimi?
Globalizace coby nová etapa ve vývoji kapitalismu je charakteristická několika novými složkami. První z nich je existence nadnárodního kapitálu a vznik globálně integrovaného systému výroby a financí. Druhou charakteristikou je rozvoj nadnárodní kapitalistické třídy a s tím související vznik nových center akumulace kapitálu. Také postupně vznikají nadnárodně orientované elity zahrnující národní úředníky i politickou reprezentaci, jejichž části, všeobecně řečeno, nadřazují novou třídu nad národ.
Čtvrtý rozměr věci představuje vznik nadnárodního státního aparátu. Moji kritici se ptají, jak mohu argumentovat nadnárodním státním aparátem, když stále existují národní státy. Když přijíždím do České republiky, musím ukázat pas. Až budu odjíždět, budu ho znovu muset ukázat. Jenže to, že vzniká nadnárodní státní aparát, neznamená, že národní stát mizí. Znamená to, že se stává irelevantním.

Mají tyto tendence nějaké institucionální zakotvení?
Globální elity, investoři či agentury operují globálně orientovanými sítěmi a institucemi. Tyto vedoucí supranacionální a nadnárodní instituce vytvářejí rámce, ve kterých nadnárodní kapitál může jak koordinovat svou činnost, tak se i pohybovat napříč celým světem. Příkladem mohou být Mezinárodní měnový fond, Světová banka nebo Světová obchodní organizace.
Ve chvíli, kdy Mexiko jako stát začne koordinovat své aktivity s Mezinárodním měnovým fondem a Světovou obchodní organizací, dochází k ovládání Mexika nadnárodním kapitálem a k jeho zapojování do nadnárodní ekonomiky. K tomu vzniká i příslušný – nadnárodně orientovaný – aparát.

Uměl byste popsat místo Evropské unie v systému globálního kapitalismu a rozdíl v tomto postavení například mezi devadesátými lety minulého století a dneškem?
Regionální unie typu EU jsou cestou vedoucí k cíli větší globální integrace. Díky tomu můžeme lépe porozumět tomu, že vstupní podmínky integrace Evropské unie umožňovaly vstoupit na západoevropský trh a do jeho nadstátních struktur také investorům ze Spojených států amerických nebo Brazílie.
Už od osmdesátých let ale bylo možné pozorovat, a pokračuje to i dnes, rozvoj nadnárodních vazeb v Evropské unii. Příkladem může být jedna společná Evropská centrální banka, ale našli bychom i další.

Na začátku našeho rozhovoru jste řekl, že se „invaze do Iráku odehrála v úplně jiných pojmech, než které nám nabízí klasická teorie imperialismu“. Máme to chápat tak, že válka v Iráku pomohla více nadnárodnímu kapitálu než imperiálním ambicím amerických republikánů?
Válka v Iráku nemusela nadnárodnímu kapitálu pomoci nutně. Argumentem není ani to, že k ní došlo ve snaze podpořit americký kapitál. Ani to, že šlo o zpackaný pokus, jak bránit principy a zájmy globálního kapitalismu. Skrze rámce a pojmy starých imperiálních teorií se o Iráku nemůžeme dozvědět nic.
Spojené státy přišly do Iráku, ustavily v něm koloniální vládu a v prvních měsících své vlády vydaly stovku dekretů. Jeden z prvních přitom zněl: získali jsme kontrolu nad Irákem, Irák je otevřen jakémukoli investorovi z jakékoli části světa. Jenže klasické koloniální schéma zní: určitá moc kolonizuje zemi, přivede do ní kapitál z mateřské země a zatarasí cestu kapitálu odjinud. Přesně to se dělo při kolonizaci východní Afriky. Britové přišli do Keni a řekli: obchodníci, osadníci, investoři, bankéři z Velké Británie, můžete přijít do východní Afriky, a Francouzi nebo Němci ať nechodí.
Ony takzvané Bremerovy dekrety naopak otevřely Irák nadnárodnímu kapitálu a globálnímu kapitalismu. Máte lepší příklad než ropnou společnost Total? Total je považován za francouzskou společnost, je identifikován s francouzským státem. Francouzská vláda pokládala z pohledu stability světového kapitalismu invazi do Iráku za špatný krok. Dalo se tedy předpokládat, že Total jako francouzská firma se bude orientovat podle francouzské vlády, Exxon a další americké firmy zohlední politiku Spojených států. Jenže poté, co se situace v Iráku stabilizovala, je nejvýznamnějším klientem kanceláře americké administrativy, která asistuje globálním investorům do irácké ropy, společnost Total.

Je možné nějak vyvolat nové rozdělení moci, takové, aby státy měly více moci než firmy? Kdy Elysejský palác bude silnější než firma Total?
První věc, kterou pozorujeme pod pojmem globalizace, je fenomén skryté strukturální moci nadnárodního kapitálu nad přímou mocí států. Můžeme si vzít za příklad jednotlivou zemi z poloviny minulého století. Když kapitál přišel na hranice té země, musel projít například devizovou kontrolou. Stát teritoriálně kontroloval území, kde kapitál operoval. Dnes se kapitál pohybuje globálně a nemusí se obávat, že by byl státem nějak omezován. Musíme si připomenout, že se státy v posledních třiceti letech staly státy neoliberálními, že samy prosazovaly kapitalistickou globalizaci, a to nikoli pouze kvůli síle nadnárodní moci nad národními státy. Dělo se to i proto, že v každé zemi najdete nadnárodně orientované elity a také nový typ nadnárodně orientované spotřeby. Když si přidáte vnější tlak na zavádění nadnárodního kapitálu, stát se vzdává.

Můžete v téhle souvislosti říci více o „novém kruhu odporu“, například o pokrokových tendencích, které vidíme v Latinské Americe?
Na prvním místě od sedmdesátých let stojí globalizovaný kapitál. Pracující tehdy získávali více moci na úrovni národních států. Velmi zesílila jejich schopnost odporu, což dokazují série revolucí a národních hnutí v Prvním světě v šedesátých a sedmdesátých letech. V roce 1968 byly napříč světem diskvalifikovány kapitalistické elity. O tři roky později přišla hluboká strukturní krize, během které elity objevily výhody vyvázání se z národních rámců. Globalizace je odpovědí kapitálu na sebeorganizaci lidových vrstev napříč světem.
Pád sovětského bloku byl velmi dobrou věcí, pokud ho vnímáme jako pád totálně byrokratizovaného a neúspěšného systému, který od počátku, snad s výjimkou prvních několika let, nebyl socialismem. Nicméně pád sovětského bloku se protnul s nově nalezenou mocí globálního kapitálu a neoliberalismu.
Bodem obratu pak byla pozdní devadesátá léta, kdy se napříč světem stala odpovědí lidových vrstev na tlak kapitálu sociální a lidová hnutí. Symbolem tohoto obratu jsou protesty proti zasedání Světové obchodní organizace v Seattlu v roce 1999. Tehdy spolupracovaly odbory a sociální hnutí z celého světa, znovuobnovily opozici a daly jí nový impuls.

Myslíte, že by na těchto základech mohl vyrůst nový, nekapitalistický systém globálního vládnutí? A je pro vás taková představa něčím lákavá? Má zde své místo například Světové sociální fórum?
Kritický intelektuál se potřebuje podílet na hnutích usilujících o společenskou změnu. O to se v rámci Světového sociálního fóra a dalších hnutí na levici pokouším i já. Setkání Světového sociálního fóra se konalo počátkem letošního roku v brazilském Belému. Světové ekonomické fórum se jako každoročně konalo v lednu ve švýcarském Davosu. Globální elity byly dezorientované, nevěděly, jak na krizi reagovat.
Belémské fórum bylo oproti tomu bojovnější pod vlivem skutečnosti, že iniciativa přešla na stranu lidových vrstev, progresivních a radikálních sil.
V závěrečné deklaraci fóra se objevila i otázka nových forem organizace vlastnictví. Všechny takto vzniklé návrhy, jak organizovat svět, však nejsou pořádně zpracovány. A tady je problém. Můžete utnout stávající sociální pořádek, ale pokud nemáte obsáhlý plán pro ten typ sociálního pořádku, o který usilujete, máte slabší pozici.
Druhý problém se týká Světového sociálního fóra, ale platí obecně o sociálních hnutích v celém světě. Sociální hnutí a lidové vrstvy potřebují v určité chvíli převzít státní moc. I když budete mít alternativu, staré elity stále mají moc. Ta kontroluje zákonné prostředky, bude na vás tlačit a tak podobně. Problém je, že řada součástí Světového sociálního fóra si nechce zajistit stát, operuje pouze na rovině občanské společnosti.

Jedním z největších omylů dvacátého století je ztotožňování občanské společnosti pouze s pracujícími a s lidovými vrstvami. Foto Patrik Eichler

Ptáte se, co můžeme dělat se státem, pokud jeho struktury drží staré elity. Ve chvíli, kdy jsme to my, kdo má iniciativu, nestačí deset nebo dvacet let počkat, až stát dostaneme?
Problém je, že těch deset nebo dvacet let nemáme. V sázce je přežití lidstva. Máme tu velmi vážnou krizi hospodářskou i ekologickou.
Druhý problém je, že ve světě stále přežívá model revoluční změny zažitý z minulého století. A ten je zcela mylný. Ten model předpokládá, že předvoj, reprezentanti lidí, převezmou stát pro lidi, a spojí se do státostrany. A státostrana se přerodí do diktatury jedné strany po sovětském vzoru… Nemáme autonomní organizace vycházející zezdola, jako odbory, organizace občanské společnosti, organizace žen… Potřebujeme nový model revoluční transformace.

Uměl byste definovat typ hospodářské krize, kterou dnes zažíváme, a popsat její příčiny?
Jde o klasickou krizi z nadvýroby. Avšak jsou tu pravidelné krize z nadvýroby, které jsou s kapitalismem spojeny organicky, například ta z roku 2001, a méně časté strukturní krize. Jediným východiskem je přestrukturování systému kapitalismu. Poslední strukturní krizi jsme pozorovali v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století a odpovědí na ni byla monopolizace kapitálu.
Z krize strukturní pak, nikoli ovšem nezbytně, může vyrůst krize systémová. Systémová krize vzniká při výrazném zhoršení situace za přispění celé řady sociálních sil ve chvíli, kdy tyto síly krizi strukturní dotlačí do podoby krize systémové.
Pokud jde o příčiny současné krize, ta vznikla, když došlo ke globalizaci kapitálu a otevření možností pro celosvětovou akumulaci kapitálu. Příliš mnoho akumulace vede k nadbytečné akumulaci a recesi, jak to sledujeme v tomto případě. Tato tendence byla jasná od pozdních osmdesátých let. Kolem roku 2000 se objevily dva nové mechanismy, které možnost další akumulace kapitálu tváří v tvář zpomalení ekonomiky podpořily. Prvním z nich byla finanční spekulace, druhým militarizace globální ekonomiky.

Jak byste popsal intelektuální cestu, která vás přivedla k formulování závěrů, o kterých dnes hovoříme?
Ta cesta začala, když jsem po střední škole odjel do Afriky jako hostující student univerzit v keňském Nairobi a v nigerijské Abuji. Tam jsem se seznamoval s politickou ekonomií, historií a sociální a politickou teorií, také jsem studoval světovou literaturu. Je jiná věc číst tyto věci v New Yorku a jiná číst je v zemi, kde stále cítíte přítomnost kolonialismu.
Potom jsem odjel do Střední Ameriky, abych si zlepšil svou španělštinu. Byl jsem nejprve osm měsíců v Kostarice, poté jsem odjel do Nikaraguy a podílel se zde na revoluci jako novinář, výzkumník a poradce sandinistické vlády. Když v roce 1990 sandinisté přišli o moc, byl jsem novou vládou přinucen k odchodu, takže jsem odešel do Nového Mexika, kde jsem během několika let získal jednak titul M.A. z latinskoamerických studií, jednak PhD. ze sociologie. Poté jsem také začal publikovat knihy nahlížející svět už v nových schématech – mou zatím poslední knihou je Latinská Amerika a globální kapitalismus, v níž se věnuji současnému dění v této oblasti.

Řekl jste mnoho zajímavého jako vědec. Co byste nám ale v čase hospodářské krize doporučil coby aktivista?
Čas krize je vždy časem velkého nebezpečí a zároveň příležitostí, protože lidé jsou otevřenější novým myšlenkám. My, společenští vědci a intelektuálové, máme v době krize, jako je tato, příležitost pomáhat těm, kdo přicházejí s novým řádem, s rozvíjením jejich myšlenek a poukazováním na limity možného. Nemyslím si, že by bylo špatně, kdyby se intelektuálové účastnili jako organizátoři sociálních hnutí, a sám to částečně dělám. Nechceme se ale zároveň věnovat analýze každodenních dílčích změn, ke kterým dochází na různých úrovních sociálních hnutí, protože bychom zapomínali na důležitost naší pro společenskou změnu nezbytné intelektuální a teoretické práce.

PATRIK EICHLER, MAREK HRUBEC

KNIHOVNIČKA
hraniční

Následující trojici knih spojuje zejména skutečnost, že nezůstávají uvnitř bezpečné ohrady žánrů a témat, ale vydávají se na nejisté území, kde si s nimi nikdo neví moc rady. Koneckonců i osud solitéra může mít svoje půvaby.

Japonská spisovatelka Nacuko Higučiová (1872–1896), známá pod pseudonymem HIGUČI IČIJÓ, tvořila v době, kdy se Japonsko zbavovalo feudálních pořádků a snažilo se napodobovat západní standardy. Také její povídky neopěvují subtilní krásu přírody, ale přinášejí nepřikrášlený pohled do prostředí lumpenproletariátu. Výbor nazvaný **Zápolení** (Dharmagaia, Praha 2008, 208 stran, 178 Kč) ukazuje, že autorka v mnohém předběhla svoji dobu. Zejména titulní próza, popisující citovou výchovu mládeže v proslulé vykřičené čtvrti Jošiwara, dokáže podat sociálně kritické sdělení skrze nenápadné detaily. Za pozornost stojí práce s japonskou literární tradicí, kdy se motivy ze starých legend zařazují v ústech dětí ulice do nečekaných kontextů. Úvahy o zlu prostituce by mohly klidně pocházet od Zoly či Tolstého, autorka však přidává značný díl lyrického pohledu a ženské empatie. Pozoruhodné ovšem je, že dokázala svůj svébytný styl vytvořit intuitivně, aniž by byla ovlivněna soudobými výboji světové literatury. Otevřenost, se kterou Higučiová zobrazovala odvrácenou stranu modernizace, jí vynesla obdiv generačních druhů, ale také život v chudobě, který vedl až k její předčasné smrti. Knihu ilustrují fotografie starého Tokia ze sbírek prvního českého japanisty Josefa (Joe) Hlouchy. Podoba publikace je také na hraně mezi beletrií a odbornou literaturou – čtveřice křehkých povídek sténá pod tíhou předmluvy, dvou doslovů a vyčerpávajícího poznámkového aparátu k soudobým japonským reáliím, nechybí ani důkladná studie o osobnosti sběratele Joe Hlouchy. Překladatelka a editorka Miriam Jelínková připravila knihu s obdivuhodnou pečlivostí, nabízí se však otázka, zda by méně nebylo více: kouzlo Higučiové spočívá také v tom, že nechává dostatek prostoru pro čtenářovu fantazii.

Na pomezí poezie a prózy či vážnosti a sarkasmu se nachází knížka KARLA ADAMUSE **Po dně** s podtitulem Příběhy cest, škol, směrů, žáků a mistrů (dybbuk, Praha 2008, 272 stran, 396 Kč). Třinecký autor byl doposud známý pouze v kruzích vyznavačů vizuální poezie, a fajnšmekrům, byť poněkud jiného ražení, je určen i tento titul. Kniha je výběrem z vlastním nákladem vydané sbírky Po dně a podněžníci, navazující na předchozí knihu Měkké dno. Dno je místo, kde věci fungují úplně jinak než u nás, ale přesto mohou být povědomé. Zatímco my vyvozujeme ze zábavných historek poučení, zdejší mudrci se snaží z poučení vytvořit humorné příběhy. Jejich paradoxy jsou inspirovány taoismem i chasidismem, všechna ta hravost není samoúčelná, jsou za ní mnohá sdělení o vědě, umění, mezilidské komunikaci a hlavně každodenních sebeklamech, v nichž si tolik libujeme: „Tak velký umělec, a žije v tak malém městě," řekl mistr Otázka o mistru Tříbilovi. „Kdyby jen tušil, že je umělec, jistě by se hned přestěhoval," řekl na to mistr Slza." V pozadí jsou i překlady Ivana Wernische, parodující snadnost efektních bonmotů, stejně jako salingerovské spojení zenového pohledu na svět s kritikou konzumní civilizace. Krátké texty se dají číst jako básně v próze i jako poetické anekdoty, jako káravě vztyčený prst nad naší dobou zmatených hodnot i jako opulentní hody patafyzicky laděné fantazie. Co je ovšem těžké, je přečíst oněch více než dvě stě textů na jeden zátah. Je potřeba pozvolna vychutnávat, zamýšlet se a vracet. A zkrátka nepřijde ani ten, kdo chce mít z každé přečtené knihy praktický výstup: protože mistři ze Dna často používají metaforu uzlování k vyslovení příliš subtilních myšlenek, může se naučit vázat celou řadu uzlů.

Na hranici tentokrát geografické, v zapadlé vesnici na břehu Labe, se odehrává kniha **Anděl odešel** (Weles, Brno 2008, 96 stran, 99 Kč). MARTIN FIBIGER, povoláním vysokoškolský pedagog z Ústí nad Labem, zde potvrzuje svůj příklon od jazykového experimentu typického pro povídkovou sbírku Kern (Votobia 2003) k přehlednějšímu realistickému vyprávění. V nevelké próze se prolíná místní dialekt se vznosně archaizovanou češtinou a ta zase přechází do němčiny starých nápisů, jež už nikdo nebude číst. Není tu most, už ani přívoz tu nemá pro koho jezdit a druhdy vyhlášená hospoda se stává rejdištěm přízraků. Rodáci se tak musejí vydávat do světa, kde se věci dějí a nejsou jen stěží srozumitelnou ozvěnou; odsuzují se tím ale k osudu Ahasverů jako hlavní hrdina, navrátilec z Ameriky. Jen málokterá česká próza poslední doby má tak silnou atmosféru: vybledlé pohlednice, pábitelské historky, ruiny starých domů, sychravý prosinec a lidé zvyklí, že jsou na všechno sami. Fibiger ovšem není jadrný písmák svého kraje, intelektuální přístup je patrný zejména z minuciózní práce s klíčovým motivem křídel. V závěru knihy jako by už autor ztrácel dech a uchyloval se ke kázání banalit, jako v monologu Ehrenfrieda Bynowského o svém ztroskotaném manželství či v úvaze o rozdílech mezi středoevropskou a severoamerickou mentalitou. Vše končí do ztracena, jak tomu v Bohem zapomenutém kraji ani nemůže jinak být. Závěrem nám ovšem autor nabízí klíč i trochu naděje citátem z Gabriela Garcíi Márqueze: „Život není to, co člověk prožil, ale co si z něj pamatuje a jak si to pamatuje."

JAKUB GROMBÍŘ

PŘED 50 LETY • PŘED 50 LETY • PŘED 50 LETY

Jak je ti, Rakousko? Ouzko, odpovídá sloupek v Literárkách č. 17/1959. Miloš Noll k tomu přidal kresbu vyhlídkového kola v Prátru.

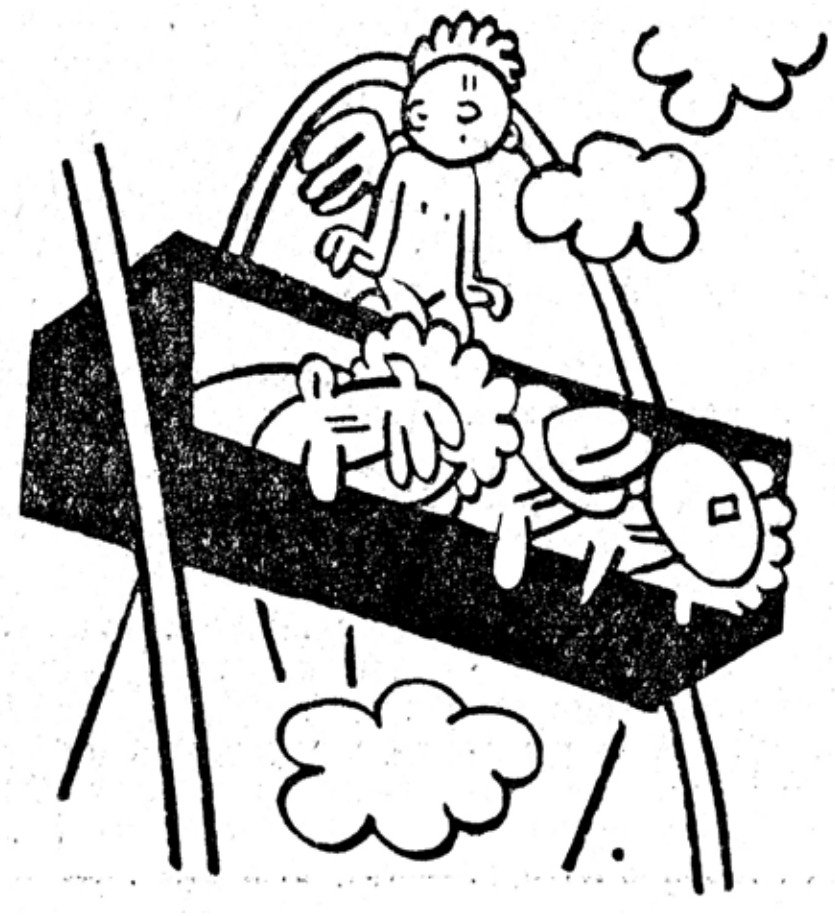

„Poznámky k rakouské kulturní mizérii" nadepisuje svůj článek spisovatel Ernst Fischer, poslanec za KS Rakouska (Tagebuch č. 4/59). Autor dokládá na několika příkladech charakteristický rys politického a kulturního života v dnešním Rakousku – provincialismus. Cizinci, kteří znali Vídeň před rokem 1934 a její tvůrčí velikány, například Karla Krause, Roberta Musila, architekta Adolfa Loose, režiséra Maxe Reinhardta atd., se zaraženě ptají: Proč je Vídeň jediné velkoměsto, které nehraje Brechta? Proč jsou lidé bojující za koexistenci a proti atomové smrti hned podezřelí? Proč vzbuzuje každý originální talent hned nedůvěru? Proč se nečinně přihlíží k emigraci elity nadaných mladých lidí? Proč se zanedbává školství a věda?

Autor článku na tyto otázky odpovídá. Mizérii ve školství dokládá i tímto výmluvným příkladem: naléhavě potřebnou subvenci ve výši 100 miliónů šilinků nedostaly školy, ale katolická církev, která je navíc odškodňována za některá opatření z dob Josefa II. a Františka I.

Mezi intelektuály – pokračuje Ernst Fischer – se projevuje znepokojení nad sílícím provincialismem, ale toto znepokojení je tlumeno tradiční nedůvěrou ke všemu novému, dobrodušným oportunismem, korupcí a praktícismem v politickém životě.

dopisy@litararky.cz

Knížka k nepřehlédnutí

Dovoluji si podat zprávu o jednom literárním počinu, přestože si sám žádný nárok na takové označení neklade. Je a asi již zůstane jediným rozsáhlejším písemným projevem vesnického hospodáře a samorostlého muzikanta Františka Nečase: místy kronika rodu, místy žertovné příhody z mládí i zralých let pro poučení nebo zábavu rozvětvené rodiny a sousedů z rodného Svojanova, kam většinou z Brna dnes již jen dojíždějí chalupařit. Útlá knížka nazvaná Tradice (nákladem autorovým vytiskl v Brně Tribun EU, www.knihovnicka.cz) podává svědectví o barvitém životě vesničky na severozápadním okraji Vysočiny vymezeném třemi tradicemi: zemědělskou, hudební a náboženskou. Už jen z národopisného hlediska jde o zajímavou výpověď o vesničce s dominantou gotického kostelíka, jehož je autor dlouholetým varhaníkem, stejně jako byl jeho děd. Na pozadí anekdotických, ústně vybrušovaných příběhů vyvstává před čtenářem proměna života na vsi počínaje přelomem devatenáctého a dvacátého století přes dvě světové války a družstevní kolektivizaci až k autorovu dnešnímu stáří prozářenému milovanou hudbou.

Přesvědčení o tom, že vlastní provozování hudby přináší jedinečný prožitek nesrovnatelný s pasivní konzumací, vede autora k zamyšlení, proč dnes již neplatí „co Čech, to muzikant"? Dřívější pospolitý život na vsi (a možná i ve městě) dával mnoho příležitostí k provozování hudby. Každá rodinná oslava či pohřeb, každá zábava či zbožné shromáždění se neobešly bez muzicírování domácí provenience, které bylo spontánní a s posluchači sdílené. Násilná kolektivizace a následná mechanizace zemědělství, kdy se půda a zvířata staly výrobními prostředky, způsobila proměnu zemědělce v dělníka zbaveného sounáležitosti s krajinou bez odpovědnosti za smysl celku a bez nutnosti nést rizika svébytné existence. I přes zpětné tendence počátkem devadesátých let zůstává, ba narůstá celková byrokratizace a technizace naší společnosti, v níž ovšem prakticky každý má možnost poslechnout si hudbu renomovaných skladatelů v podání předních interpretů. To nahrává naší pohodlnosti, ale bere odvahu k vlastním pokusům živě se hudbou vyjadřovat.

Knížka však nevyznívá pesimisticky, neboť ona sama připomíná pramínek čisté harmonie, který se prodírá vzhůru neokázale a s vědomím rizika – zvolna a pod taktovkou moudrého kapelníka jako příslovečná kapka prohlubuje kámen i betonová svodidla. Její literární hodnota spočívá v naivismu. Podobně jako neškolené obrazy celníka Rousseaua a jiných insitních umělců si nachází cestu k našemu srdci a probouzí v nás dřímající touhu mít vlastní pohár života po okraj naplněný.

BLAŽENA ŠVANDOVÁ, Brno

MARTINA SCHNEIDEROVÁ

Zahrada

Sedím s dědou na zahradě, díváme se mezi stromy, které začínají kvést a bzučet. Vždycky mě zaráželo, jak jsou ty stromy nízké, i jako dítě jsem mezi nimi kličkovala s ohnutým hřbetem, často sedřeným. Ovocné stromy u cest jsou mnohem vyšší, osamělejší, a také větvoví je křehčí, nesnese mnoho plodů. Zde na zahradě je jejich prostor stísněnější, jeden strom se proplétá s druhým, jejich větve však mají tloušťku škrtících hadů, to aby udržely ve svých čelistech těžká jablka, kterými rok co rok nakonec bohatě poplivou zem. Těžká jablka a ještě těžší stín, nejtěžší ze všeho však je ta černá hlína, která se i v době sucha opíjela do němoty proudy tajných podzemních vod.

Děda ukazuje vyřezávanou valaškou, kterou si upravil jako opěrnou hůl, do stínu – tam mezi kmeny ontarií jsou tři hroby. „Už tři psy jsem, Martinko, pochoval." Hroby jsou těsně vedle sebe, rostou na nich žlutofialové macešky. První dva jsou už staré, srovnané s okolním terénem i s dědovým srdcem, třetí hrob však vypadá čerstvě. A přitom děda třináctiletou fenečku pochoval už před dvěma lety. „Ne a ne klesnout," dodá děda a dál už to nerozvádí. Mohla bych se zeptat, jak je to možné, a děda by mohl hovořit třeba o podloží. Ale já se neptám, aby děda nemusel odpovídat, protože oba tušíme, že půdou to není. Něco se děje s tělem zvířete. Ne, lze to říct i jinak, a tehdy zamrazí: neděje se s ním vůbec nic.

Pes umíral dlouho. Ne dny, ne týdny, ale měsíce. Měsíce v černotách garáže, v další místnosti hučel kotel, kde podle mě vrtali v hromadě uhlí čerti, protože se náhle samovolně sesula. Pes spal na pelechu ze starých vatových kabátů a dětských dek. Klouby vypověděly službu, zvíře se nemohlo postavit na nohy. Chuť do života však ještě zůstávala a fenka měla hlad. Drtila zbytky života mezi zuby. Bez pohybu však tloustla a ke konci i oslepla, toho si však stěží všimla. Ven už nechtěla. Bála se, byly tam zvuky a nevěděla, odkud přicházejí. Nechtělo se jí do nejistoty, třebaže je tam vzduch průzračnější. Děda denně čistil pelech. Pro starého člověka, jehož klouby oznamují každé hnutí prudkou bolestí, to byl náročný čas. Přesto měla fenečka čisto a především cítila svého pána po boku, což byl pro ni nejhojivější balzám. Děda jí vyprávěl pohádky, tak jako to dělával nám, když jsme byli malí, hladil ji po hřbetě, tak jako nás po zádíčkách, když jsme usínali. Je to tak stejné. Je tma, ticho a vyprávějí se pohádky. Člověk slepne, propadá se do snu. Měsíce a měsíce. Pak přejde rok a dva a hrob neklesá. Přibíhá k nám pes, čtvrtý v pořadí, silná mladá fenka rotvajlera, povahou však ještě hravé kotě. Nemá ani dva roky, přesto už stihla být přivázána kdesi v lese, měla tam čekat na smrt. Nepřišla, přišli lidé. Odvázali ji a krmili rohlíkem, aby ušetřili. Tak to ještě nebyl ten pravý domov, ten má až u nás. Bála se mužů. Krčila se a couvala, neútočila. Prchala, to slavné bojové plemeno římských císařů. Když uviděla dědovu valašku, jeho berlu, vyděsila se natolik, že jsme ji nemohli dlouho najít. Byla stočená za homolí hrobu. Ve stínu černý pes na černé hlíně, v očích děs a lidi jsou někdy… To byla pro dědu bolestná rána, ještě nikdy se ho pes nebál, vždycky ho zvířata milovala, jako by byl ztělesněním svatého Františka. A ona se teď krčila před dědovou berličkou, která chce ulevit, ne bít. Kam až sahá paměť zvířete? A proč na štěně vzali hůl? A proč vzali lano a vybrali strom? Hrob ještě stále strmí, ale mladý psík si pomalu zvyká na svého nového pána. A až se pod tíhou jablek podlomí kolena hlíně, až se hrob protáhne na svém loži od hlavy k patě, tehdy nový pes před berličkou necouvne, tehdy budeme vědět, že stará fenka už odplouvá podzemními proudy někam hluboko do nitra země, aby se tam pohodlně stočila do klubíčka a čekala, až přijde ráno pán a pojedou nakoupit něco k snídani.

Příběh se šťastným koncem? Kdo by mohl myslet na konec v čase vzkříšení, kdy tento text píšu? Ale jazyk zlý a fantazie zvrácená pracují dál. Znuděné drbny šíří po městečku zvěst, že starý Schneider se zbláznil, nemocného psa uvázal v lese a pořídil si velkou černou potvoru. Ďábla samého.

LITERÁRNÍ NOVINY
Vydává: Právo, solidarita a infomace, o. s.
Adresa redakce Brno: Poštovská 8C, 602 00 Brno
Adresa redakce Praha: Senovážné nám. 23, 110 00 Praha 1
tel.: 731 507 201, fax: 542 210 489
www.literarky.cz, redakce@literarky.cz

Šéfredaktor: Zbyněk Fiala / **Redakce**: Petr Jedlička (zástupce šéfredaktora), Jakub Grombíř (editor), Aleš Bluma, Lucie Česálková, Veronika Dopitová, Patrik Eichler, Petr Kovář, Jiří Plocek, Roman Sikora, Tereza Spencerová, Matěj Stropnický, Jan Šícha, Tereza Šimůnková, Tomáš Tožička / Michal Boubelík, Andrej Slivka (Nové knihy) / **Jazyková korektura**: Tereza Šindelářová, Martina Vohralíková / **Sazba**: Miroslav Švejda / **Vedoucí sekretariátu**: Marta Čapková. **Číslo účtu Právo, solidarita a informace**: 226882739/0300 (ČSOB). Nevyžádané příspěvky se nevracejí. Cena ročního předplatného: 1590 Kč / **Předplatné pro ČR**: ČESKÁ POŠTA – Postservis, předplatné. **Bezplatná linka**: 800 300 302, www.periodik.cz, **e-mail**: postabo.prstc@cpost.cz, Poděbradská 39, 190 00 Praha 9. **Předplatné pro SR**: Mediaprint-Kapa Pressegrosso, a. s., oddelenie inej formy predaja, P. O. Box 183, Vajnorská 137, 830 00 Bratislava 3, e-mail: predplatne@abompkapa.sk, tel.: 244 458 821, 244 458 816, fax: 244 458 819. **CTP a tisk**: VLP, a. s., Přátelství 986, 104 00 Praha 10. **Rozšiřuje**: PNS, a. s., Mediaprint-Kapa, soukromé distribuční firmy a knihkupectví / Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č. j. nov. 5005/1994 ze dne 1. 11. 1994. Podávanie novinových zásilok povolené RPP Ba – Pošta 12 dňa 24. 2. 1994, č. j. 272/94 / Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR – Metodické centrum informatiky, Krakovská 21, 110 00 Praha 1, tel.: 221 462 186, 777 722 776, fax: 221 462 145, www.braillnet.cz / Registrace: MK ČR E 5 981, MIČ 46 849, ISSN 1210-0021.

NOVÉ KNIHY

EVA KLÍČOVÁ

Ze schémat učebnic zpět ke knihám

Dvaadvacátý svazek edice Teoretická knihovna nakladatelství Host přináší další z možných úhlů pohledů na literární dějiny. Tentokrát jde o antologii textů, jejichž společným metodologickým jmenovatelem je komparatistika.

Dalibor Tureček, editor antologie, shromáždil několik různorodých textů přispívajících k rozšíření povědomí o badatelských možnostech komparace v literatuře. Samotný výběr autorů jednotlivých statí vlastně do jisté míry také podléhá komparativnímu přístupu – zahrnuje tedy nejen české literární historiky (Vladimíra Svatoně, Miroslava Petříčka, Zdeňka Hrbatu a Aleše Hamana), ale také slovenského slovakistu a bohemistu Petera Zajace a ze „západoevropského" prostředí kulturologa a germanistu Jürgena Fohrmanna a původem sice českého, ovšem v Rakousku působícího sémiotika a estetika Petra Václava Zimu.

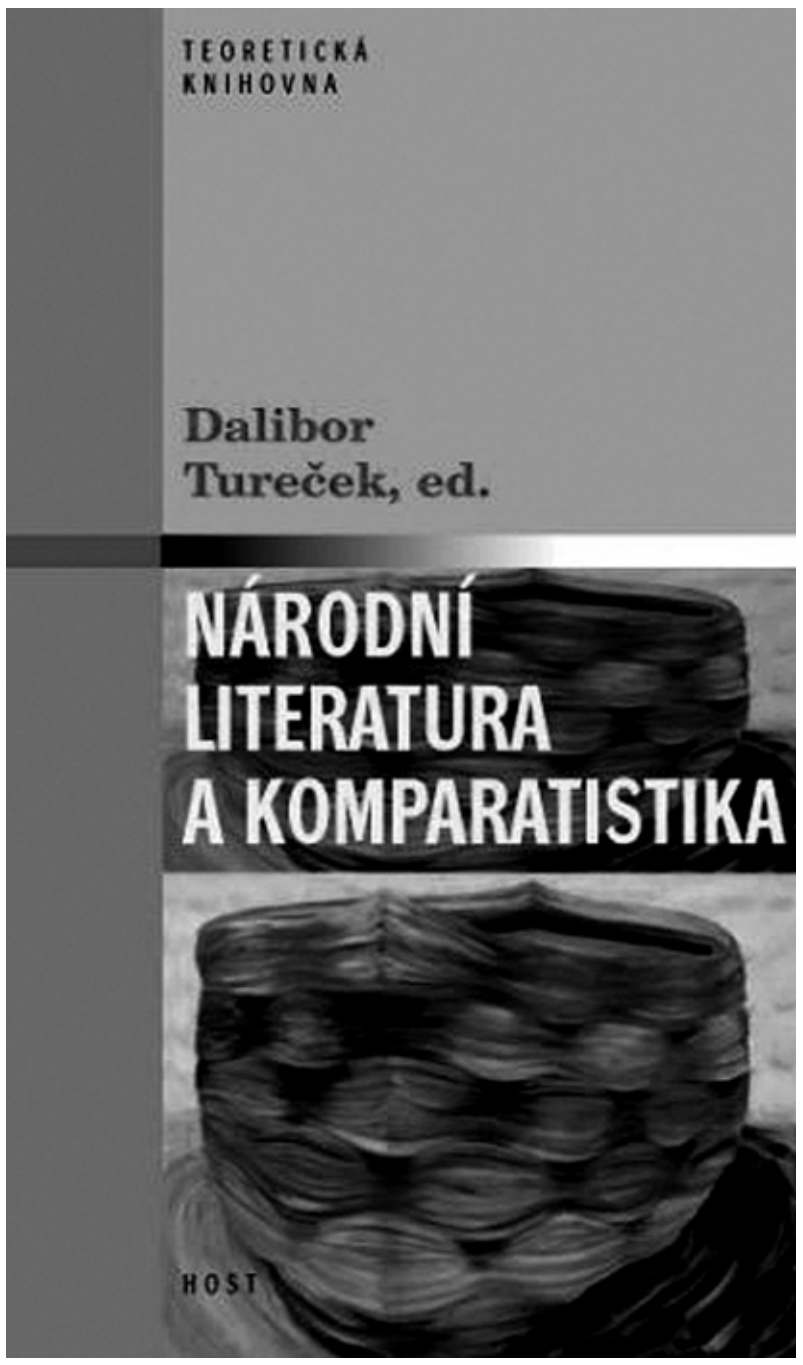

V první stati Vladimíra Svatoně se setkáváme s problematikou samotných klasifikačních kategorií literárních dějin. Autor z několika úhlů popisuje paradoxy v interpretacích literárních děl, navíc právě těch děl, jež mají národní a často i generační přesah. Například Friedrich Schiller pro ruskou kritiku počátku devatenáctého století představoval romantického básníka, zatímco pro germanisty byl příkladným výmarským klasicistou. Dále autor přehodnocuje vlastní pojmovou bázi literatury, v níž pojmy typu klasicismus, romantismus a podobně jednou popisují pouze stylovou tendenci školy, autora či období, podruhé označují v historicky vývojovém smyslu celou epochu. Zajímavá je obdobná disproporce nepatřičného srovnávání literárních proudů nazývaných surrealismus či poetismus s pojmy založenými na zcela jiném kritériu, jako je například označení katolická moderna. Kromě vlastního pojmového označení si autor příspěvku všímá i dobového hodnocení dané tendence, kdy rozhoduje nacionální ideologizace – například romantismus ruský versus francouzský… Vladimír Svatoň tedy usvědčuje literárněvědné pojmy z historicko-ideologické podmíněnosti. Podnětným východiskem tohoto uvažování se pak stává apel k větší pozornosti k přítomnosti geopolitického nebo historického perspektivismu než k hranicím národních států, biografiím a šablonám literárních dějin.

Miroslav Petříček svým filosofickým pojetím komparace jako způsobu myšlení překračuje pole samotné literatury přes intertextualitu směrem k obecné formulaci posunu humanitního myšlení a k interdisciplinarit. Komparatistika je mu oborem, který „problémy nejen řeší, nýbrž také (…) objevuje", což je jinými slovy například výše nastíněná problematika klasifikování literatury, která nakonec jako by mimochodem vyplňovala abstraktní schéma historického vývoje.

Naopak materiálově nejblíže bohemistice je Aleš Haman, který zkoumá proměny funkčních modelů v české literatuře devatenáctého století. Kromě opětovného důrazu na problémy literárněvědných pojmů a dobových hodnocení přináší postřehy, které opět korigují náš pohled na dobu obrozující naší národní literaturu – ať již selektivním přijímáním zahraničních podnětů (opět ta nacionální ideologizace), konstatováním omezeného literárního rozhledu či jeho silné závislosti na německojazyčném prostředí. Ta byla v podstatě nevyhnutelná, neboť nejenom tendence identifikující se s hodnotami německého písemnictví vytvářely národní literaturu, ale paradoxně i ty vymezující se vůči německému písemnictví negativně.

Druhou polovinu antologie zabírají dvě kapitoly z knihy Petra Václava Zimy, jehož komparace pojímají nejenom vlastní literární materiál, ale i odlišné recepce filosofických podnětů v různých kulturních okruzích. Recepce se zde stává vždy projevem nějaké formy ideologizace. Touto perspektivou jsou nahlíženy různé reflexe dobového mondénního dialogu buržoazních a aristokratických kruhů v dílech Oscara Wildea a Huga von Hofmannstahla, rozdílná pojetí ambivalence a popisu byrokratického systému u Franze Kafky a Jaroslava Haška, beletristické aluze Nietzscheho díla, což jsou již úvahy, ve kterých komparatistika navazuje na recepci.

I pouhým nástinem obsahů z několika náhodně vybraných studií je jasné, že se před čtenáři otevírají nové okruhy otázek. V našem prostředí o to kontroverznějších, že česká literatura byla násilně na půl století vytržena ze svých přirozených kulturních vazeb. Lze jen smutně konstatovat paradoxní výsledek této skutečnosti, vzpomeneme-li na rusofilská očekávání mnoha vlastenců minulých dvou století a jejich ideologizaci literárního života, o níž již byla řeč…

DALIBOR TUREČEK (ed.): Národní literatura a komparatistika, 1. vydání, Host, Brno 2009, 280 s.

POD ŠÁLEK

Proust na výletě

Začátkem dubna s námi naše kola vyrazila na první výlety za přírodou a památkami. Udržují si nás ve stavu pohotovosti přes celou zimu, proto jezdíme navlečeni v cyklistických oblečcích s certifikáty jako wind-block, water-proof, vše samozřejmě z membránového materiálu. První jarní dny bereme jako svátek, celí nadšení, kolo i já, vyrážíme za dobrodružstvím jen tak nalehko s čerstvou hlavou a veselou myslí.
Moje kolo se jmenuje Proust, kolo přítelkyně Marcel. Není nad jednoduchost, když při nastupování do vlaku si podáváme Prousta zepředu, dáváme pozor na jeho šlapky a posouváme mu rohy, aby nikoho nezranil. Myslím, že Američané této personifikaci říkají touch of humanity, a že tento touch of humanity funguje, dokazuje i náš starý renault, kterému jinak než Pepsin neřekneme. Protože nám Pepsina před týden při blokovém čištění odtáhli na vrakoviště, přezdívku, kterou dal on nám, ani snad nechci vědět. Minulý rok měla obě kola možnost kochat se normandskými přímořskými letovisky Cabourgem, Deauvillem či Honfleurem, kde se odehrávala velká část z Proustova románu, a byla z toho úplně nadšená. Při prvních teplých dnech jsme letos vyrazili tradičně do benediktinského opatství v Rajhradě u Brna. Je tam nově instalovaná výstava o vzpomínkách Bohumila Hrabala na rodné Brno a Židenice. Bohužel provoz v klášteře ještě neměl letní harmonogram a zavíralo se o hodinu dřív. Příštím cyklovýletem jsme co nejdřív vyrazili do Dolních Kounic na návštěvu ruin kláštera Rosa coeli, ke kterému mám osobní vztah, připomíná mi ruiny tajuplného bretaňského kláštera Chapelle de Languidou v kraji Finisterre, kam mě můj Proust už několikrát vzal s sebou. Celí nadšení jsme přijeli ke klášteru, ale ouha, zavírali o dvě hodiny dřív. Řekli jsme si s Proustem, že do třetice to musí vyjít, a o Velikonocích vyrazili přes nádherně zelené Žďárské vrchy na hrady Rychmburk a Košumberk, oba jako vystřižené z pohádky. Ale jak nepohádkově dopadl náš třetí pokus! Jeden hrad slouží jako domov důchodců, druhý zavíral… Správně – o hodinu dříve. Nicméně já to letos s návštěvou památek nevzdávám, vzpomněl jsem si na pohádku o Jiříkovi, kde až po třech pokusech získal, co hledal. Ovšem pro jistotu mě bere Proust příští týden na dobrodružnou cestu do Izraele a Palestiny, a to by v tom byl čert, aby ve Svaté zemi zavírali o hodinu dřív!

JIŘÍ NESIBA

V KNIHKUPECTVÍ

Literární čajovna

V Brně na Kounicově ulici nepřehlédnete vchod do pozoruhodného pavlačového domu, nad kterým je v mozaice vyvedený nápis Skleněná louka. Jde o multifunkční kulturní prostor v několika patrech, která žijí svým vlastním životem a zároveň jako jeden organismus.

Najdete tady tu pravou podzemní hospodu, zajímavý bar, čajovnu a úplně nahoře Místogalerii.

My jsme se vypravili právě do Literární čajovny spojené s knihkupectvím. Většinou tu zastihnete majitelku Alenu Kleinovou, která vám ráda připraví lahodný čaj. Nabídka je bohatá. „Momentálně máme největší výběr čerstvých darjeelingů v Brně, čerstvé čínské zelené čaje špičkové kvality z prvních sběrů. Některé čaje jsou dovezeny pouze pro naši čajovnu, například vítězná Gyokura z druhé nejprestižnější japonské čajové soutěže v Šizuoce," prozrazuje Alena Kleinová a hned dodává, že se nechce vychloubat.

V čajovně vládne přátelská, klidná atmosféra, člověk tu získá pocit, že není kam spěchat. Někdy se prý stane, že lidé ve dveřích na okamžik zaváhají, jestli nevstoupili k někomu do bytu.

Prohlížím si vystavené knihy, které jsou jak k zapůjčení při pití čaje, tak ke koupi. A s potěšením sahám po některých známých titulech, výběr je tu dobrý. Výhodou takových míst je i to, že občas objevíte knihu, kterou jste už považovali za nesehnatelnou.

U dobrého čaje oolong Žluté jaro mi pak majitelka vypráví historii svého působení v Literární čajovně. Překvapí mě, když prozradí, že původní profesí je farmaceutická laborantka a ze zájmu o čajovnictví si sem jen na dva roky „odskočila". Dva roky se protáhly a po devíti letech se stala majitelkou podniku. Tou už je čtvrtým rokem. A za celou tu dobu si knihkupectví s čajovnou získalo svou stálou klientelu. Lidé si sem prý zvykli chodit pravidelně vypít dobrý čaj, posedět, lákadlem je i doprovodný program. Kromě pravidelných čtení pro zrakově postižené a řízených degustacích se tu střídají výstavy fotografií, obrazů či malovaného hedvábí, tuto sobotu proběhl čajový obřad mistra Chow Yu z tchajpejské čajovny Chýše pod vistáriemi, která se stala důležitým místem pro demokratické a opoziční hnutí na Tchaj-wanu, kulturním centrem a místem setkání nezávislé inteligence. Čajového mistra doprovodila Olga Lomová, která přednáší čínskou literaturu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

V brněnské čajovně můžete strávit poklidný čas a listovat nabízenými novinkami z beletrie, naučné literatury, duchovní i esoterickou literaturou, je tu také venkovní posezení na krásné pavlači. Prostor slouží pro setkání literátů či milovníků čaje, pořádání koncertů a autorských čtení. Otevřeno tu mají do desáté hodiny večerní. Navíc se nabízejí další možnosti v celém domě Skleněná louka, nazvaném podle básně Antonína Konečného, básníka brněnské bohémy. Stojí za to na Skleněnou louku zavítat.

VERONIKA DOPITOVÁ

KRÁSNÁ

Balabán, Milan

Domov a bezdomoví i jiné zprávy

Pulchra, 1. vyd., 189 Kč

Kniha profesora teologie a předního českého hebraisty Milana Balabána sestává ze tří samostatných esejů. Úvodní nese stejný název jako celý titul. Východiskem autorových úvah o tom, co znamená být doma a kde se plouhá v bezdomoví, jsou zvěstné texty z hebrejské Bible, nazývané konvenčně Starý zákon. Toto východisko je pak obsahově dosyceno některými místy novozákonními, neboť i pro toto poselství je objevování nového domova charakteristické. Předmětem úvah v druhém eseji Sestoupení do zahrady lásky je nejerotičtější biblická kniha Píseň písní (Šír ha-šírím ašer lišlómó). Je to řada milostných písní o Milém a Milé, případně o jejich přátelských družinách. Ve třetí úvaze Poezie jako cvrlikání pravdy autor upozorňuje, že při odhalování kořenů moderních literatur v Evropě i Americe je nutné alespoň předběžně pozitivně akceptovat některé literatury starověké, například babylonskou, izraelsko-židovskou (na niž navazuje literatura křesťanská) a antickou (tedy řeckou a římskou). Své tvrzení pak dokládá na nejrůznějších příkladech, kdy je moderní literatura přímo vědomě i podvědomě inspirována starými texty.

ISBN 978-80-904015-5-6

Beran, Jiří

V prstech nekonečno

Dauphin, 1. vyd., 158 Kč

Básnická sbírka Jiřího Berana. Jiří Beran (narozen 1955 v Praze) nejkrásnější část dětství prožil v Lešanech a Chlumu u Třeboně; jeho maminka byla sestra básníka Františka Hrubína. Básně, s jejichž psaním začal až v dospělosti, byly publikovány v různých periodikách. V roce 2003 vydalo nakladatelství M.A.P.A. – edice Martina a Pavly Stöhrových jeho sbírku Snad tu s námi je. Jiří Beran žije v Praze, je ženatý, má čtyři děti a pracuje v oboru polygrafie.

ISBN 978-80-7272-159-7

Bureš, Michal

Flinta lovec, nimrod a střelec

Občanské sdružení InŽivot,
1. vyd., 189 Kč

Flinta je vášnivý lovec, milovník lesa a střelec vskutku neomylný. I když… Přestože se v této knize střílí ostošest jako na Konopišti, blahé paměti, zvěř odbíhá nezraněna. Kromě staré Bely ovšem. Ale popořadě. Nejdřív musíme zjistit, co Flinta rád dělá, jí a pije a poznat jeho přítele nejvěrnějšího, psa Pesa. Pak už se s nimi vrhneme přímo do lesní akce. Bohužel, té spíše nepovedené. A tak Flinta raději sní o psí výstavě, australské buši i anglické štvanici, stejně však skončí v docela českém lese. Po návratu z loveckých výprav do krajin teplých (Keňa) i mrazivých (Kanada) už čeká famózního střelce ta úplně poslední leč. Leč jeho nešťastný konec je posléze značně zpochybněn. Výrazně rytmické verše, z nichž některé svou naivitou upomenou na tvorbu starých veršotepců, přinášejí mnohem více zábavy než poučení.

ISBN 978-80-904297-0-3

Ciocan, Iulian

Než zemřel Brežněv

Překlad Jiří Našinec
Dybbuk, 1. vyd., 149 Kč

Beletristický debut Iuliana Ciocana, spisovatele patřícího k moldavské prozaické „nové vlně“, je hořkým vyprávěním o jeho rodné zemi za sovětské éry počátku osmdesátých let. Za komunistické propagandy a cenzury je lidský život jedním dlouhým zápasem o přežití, kdy většina obyvatel čeká na zázrak. Na pozadí blížících se dějinných změn autor citlivě vnímá větší i menší tragédie druhých, smysl pro absurditu a groteskno, prozrazující poučenost Bulgakovem a Charmsem, se u něho snoubí se soucitem k uraženým a poníženým. V krátkém, ale hutném textu se jako nitě prolínají příběhy několika postav, většinou těch neprivilegovaných, žijících v příliš těsných bytech, přičemž každá povídka tvoří překrývající se kus skládačky. I sám sebe autor zvěčnil coby křehkého, naivního pionýra Iuliana, který je podobně jako Voltairův Candide upřímně přesvědčen o tom, že žije v nejlepším z možných světů, a nikdy nezapochybuje o vykupitelné úloze Sovětského svazu v dějinách, dokud do jeho života nevstoupí nový rozhlasový přijímač…

ISBN 978-80-86862-84-2

Frýdlová, Pavla

Ženy odjinud

Deset životních příběhů českých cizinek

Nakladatelství Lidové noviny,
1. vyd., 229 Kč

Stejně jako v předchozích třech publikacích Pavly Frýdlové – Ženská vydrží víc než člověk, Ženám patří půlka nebe, Ženy mezi dvěma světy – i v knize Ženy odjinud vypráví svůj osobní životní příběh deset žen. Tentokrát to jsou české cizinky, respektive ženy, které z nejrůznějších důvodů odešly ze své původní vlasti, aby u nás našly nový domov nebo se tu dlouhodobě usadily. Pocházejí z různých koutů světa, buď přijely do Čech (nebo ještě do Československa) studovat a už zde zůstaly, nebo se rozhodly žít v zemi svého partnera, některé k nám přišly po roce 1989 trochu ze zvědavosti a určitě ze sympatií, zejména k české kultuře, jiné si zvolily Českou republiku jako útočiště na svém útěku před válkou či politickým pronásledováním.

ISBN 978-80-7106-641-5

Funk, Karel

Meditace do svatyně,

do křesla a do deště aneb vesele i vážně o zdraví duše

Malvern, 1. vyd., 250 Kč

I když je autor znám svými takzvaně duchovními texty, nedočtete se tu, jak říká, žádnou novou nauku ani rozpoutání třeskutého duchovna snadno a rychle. Sám se označuje jen za „průtokový ohřívač“ myšlenek. Hlavně je to však kniha zcela osobní, ač obsahuje i obecné hodnoty. Je vážnou i humornou výpovědí o hledání obyčejného člověka, který touží po přesahu. Zároveň je tato výpověď o osobní cestě kombinována, pro radost a zasmání, s řadou trapasů, které se přihodily autorovi i řadě známých osobností (J. Zákopčaník, Š. Rak, Z. Hajný, V. Švejcar, V. Brodský, M. Foučková, V. Jasný, L. Stehlík, Z. Neubauer, J. Kačer, V. Havel, D. Fischerová aj.)

ISBN 978-80-86702-51-3

Halík, Tomáš

Co je bez chvění, není pevné

Nakladatelství Lidové noviny,
2. vyd., 275 Kč

Zkušenosti z cest po všech šesti kontinentech Země i z hledání vlastního místa v náboženském a občansko-politickém životě jsou autorovi východiskem pro čtrnáct úvah o stěžejních duchovních a civilizačních problémech naší doby. Na cestě labyrintem dnešního světa, labyrintem vlastního osudu i labyrintem soudobého filozofického a náboženského myšlení autor rozvíjí trvalý dialog víry a pochybnosti jako dvou sester, které se vzájemně potřebují a doplňují.

ISBN 978-80-7106-628-6

Hanelová, Nela

Chagallovo štěstí

Větrné mlýny, 1. vyd., 99 Kč

Útlá básnická prvotina Nely Hanelové zahrnuje úsporné a na první pohled subtilní a něžné verše, které se čtenáři před očima mění v melancholické a existenciálně úderné komentáře plynoucího času. Autorka (narozena 1980) pochází z Třebíče. Vystudovala bohemistiku, historii a polonistiku v Brně. Studovala a žila také v Greifswaldu a Krakově. Nyní studuje judaistiku v Olomouci, pracuje jako lektorka Židovského muzea v Praze, lektorka hebrejštiny na Židovské obci Brno, korektorka Společnosti pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání, měsíčníku Plav a Ligy lidských práv. Žije v Brně. Je závislá na kávě a na poezii.

ISBN 978-80-86907-53-6

Higginsová, Fiona E.

Černá kniha tajemství

Argo, 1. vyd., 258 Kč

Napínavá kniha odehrávající se v historických kulisách se žánrově nachází na pomezí klasického dobrodružného příběhu, hororu a pochmurné fantasy. Hlavní hrdina, chlapec Ladivoj Flígr, po letech strádání uteče od svých rodičů zlodějů, kteří z něj vychovávali kapsáře a podvodníka, a dostane se do zapadlé vesnice. Ujme se ho zastavárník Joe Zabiddou a Ladivoj se stane jeho pomocníkem. Jenže Joe nevykupuje běžné zboží, nýbrž tajemství, ta nejtemnější, nejstrašlivější lidská tajemství, a zapisuje je do prastaré Černé knihy. Všechny zápisy jsou samy o sobě krátké napínavé, skoro detektivní příběhy. V mnohých figuruje zlodušský boháč a pán celé vesnice Jeremiáš Krocht. Ale i zastavárník cosi skrývá, a také Ladivoj má svá vlastní temná tajemství.

ISBN 978-80-257-0119-5

Janssonová, Tove

Muminek

Argo, 1. vyd., 358 Kč

První svazek chystané pentalogie obsahuje čtyři delší příběhy: Muminek a loupežníci, Muminek a rodinný život, Muminek na Riviéře a Muminkův pustý ostrov. Vítejte v čarovném, imaginárním světě mumíního údolí, kde se každý rychle zamiluje do jeho líbezných snílků, popudlivých intrikánů a tvořivých neumětelů hledajících lásku, slávu a bohatství. Ať už jde o muminkovu nechtěnou roli moderního umělce nebo o snahu fatální ženy Slečny Ferky nasoukat se do miniaturních bikin či Čenichovo vtíravé a zištné nabízení elixíru života, všechny tyto kouzelně meandrující příběhy Tove Janssonové určitě potěší její oddané čtenáře i ty, kdo se s jejím dílem dosud nesetkali. Půvab těchto kreslených stripů tkví i v tom, že ač vybavené postavičkami pro malé čtenáře, byly určeny pro dospělé.

ISBN 978-80-257-0115-7

Jelineková, Elfriede

Sportštyk, Totenauberg, Sbohem

Brkola, 1. vyd., 400 Kč

Trojice divadelních her rakouské buřičky, jazykové experimentátorky a nositelky Nobelovy ceny za literaturu Elfriede Jelinekové vychází poprvé v českém překladu v nakladatelství Brkola. Hra Sportštyk je napsána ve stylu řecké tragédie a používá sport jako důmyslnou metaforu pro různé formy společenského útlaku a manipulace. Ve hře Totenauberg Jelineková pomyslně „rekonstruuje“ setkání filozofa Martina Heideggera s jeho bývalou milenkou, politoložkou Hannah Arendtovou, a kriticky ověřuje jejich názory v konfrontaci s prostředím alspké horské turistiky. Trilogie Sbohem je aktuální reakcí na politickou kariéru pravicového populisty Jörga Haidera.

ISBN neuvedeno

Kolektiv autorů

Tos přehnal, miláčku

Listen, 1. vyd., 199 Kč

Tématem povídek jsou milostné vztahy poznamenané nevěrou, malými i velkými konflikty, nesouladem, drobnými zlozvyky i rozčilujícími stereotypy a někdy jen pouhým mlčením. Co s tím? Říci si – dost, takhle žít nechci, rozejdeme se? Nebo se s problémy smířit a zůstat spolu, i když už to není a nejspíš ani nebude takové jako dřív? Má smysl pokračovat? Nebo udělat definitivní tečku a poohlédnout se po jiném partnerovi? Zatímco někteří autoři čtivých povídek zvolili spíše vážný tón, jiní přidali ironii, humor a nadsázku. Tak jako v životě – slzy i smích.

ISBN 978-80-86526-38-6

Kratochvil, Jiří

Hry a sny

Větrné mlýny, 1. vyd., 199 Kč

Jiří Kratochvil (narozen 1940) patří k nejvýznamnějším romanopiscům v současné české literatuře. Proslulé jsou například jeho prózy Medvědí román, Siamský příběh, Noční tango, Avion nebo Nesmrtelný příběh. Krom toho je Kratochvil vynikající esejista, ale pozornost si zaslouží i jako autor dramatických textů. Přítomný soubor Jiřího Kratochvila představuje v této méně známé roli. Svazek zahrnuje divadelní hry Herci a Černá skříňka, pětici her psaných pro rozhlas (Babička slaví devětadevadesáté narozeniny, Učitelé jazyků, Znáte to, Nahoru a dolů a Slepecké cvičení) a mikrohry Budoucnost je ve vejcích, Telecí porážka, Dálnice aneb Pánská jízda, Čekárna aneb Dámská jízda, Ruská ruleta. Kniha vychází jako 48. svazek prestižní edice Dramatické texty.

ISBN 978-80-86907-63-5

Kukaň, Jiří

Přechody ztracených řek

Dauphin, 1. vyd., 238 Kč

Nová generační práce básníka Jiřího Kukaně a Miroslava Huptycha vychází v edici „Huptichiana“. Autorská kniha je vyzdobena padesáti originálními kolážemi. Jiří Kukaň se vydal do života 3. dubna 1951 v Praze, kde žil do roku 1997. Odstěhoval se bez udání adresy do míst, kde se otáčejí mouchy a kde se vzduch zastavil před rosným bodem výdechu. Vydal knihy Ráno jako nikdy (1985) a Na druhé straně jablka (1989), Divoký jezdec na černém sarančeti (Družstevní práce, 2007), Až budu dospělý (bibliofilský tisk, 2009). Je projektantem, hudebníkem, domácím fotografem a sběračem trusu na poušti.

ISBN 978-80-7272-185-6

McBain, Ed

Zmizelé dívky

BB art, 1. vyd., 199 Kč

Detektiv Philips Colby, detektiv z třiadvacátého okrsku, se vypraví se svou snoubenkou Ann Graftonovou na letní dovolenou do městečka Sullivan Corners. Dovolená se však pro Phila mění v černou můru poté, co se první noc ubytují v oddělených jednolůžkových pokojích v jednom zapadlém motelu a detektiv najde u sebe v posteli rudovlasou prostitutku. Krátce nato zjistí, že jeho snoubenka Ann beze stopy zmizela. Phil se horečně vrhá do pátrání po ztracené přítelkyni. Na každém kroku však naráží na neochotu a mlčení všech, kdo by mu mohli poskytnout jakékoliv informace o nezvané prostitutce a také o krvavé skvrně na podlaze vedlejšího pokoje.

ISBN 978-80-7381-523-3

PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Bobák, Jindřich František

Zajíček Strakaté Ouško

Amenius, 1. vyd., 239 Kč

Zajíček Strakaté Ouško je milá dobrodružná pohádka pro děti každého věku. Líčí osudy malého zajíčka, který přišel na svět jiný, než jsou ostatní – jedno ouško měl strakaté a velmi se pro ten nedostatek trápil. Jenže postupem času, jak vyrůstal v dospělého zajíce, se ukázalo, že mnohem důležitější než vzhled je ušlechtilost srdce, v němž nechybí pokora a láska, a osobní statečnost, s jakou dokážeme překonávat překážky a pomáhat těm, kdo se ocitli v nesnázích.

ISBN 978-80-903900-4-1

Cardini, Franco

Dějiny křesťanství pro mládež

Karmelitánské nakladatelství,
1. vyd., 299 Kč

Komplexní, jedinečná, přehledná publikace je pohledem na středozemní, evropskou a světovou civilizaci, tedy na ta místa, kam církev během staletí přinesla Kristovo učení. Nabízí tak průřez dějinami křesťanství od jeho počátků až po současnost. Vybrané kapitoly z těchto dějin přinášejí nejen základní informace, ale rovněž hlubší vhled do problematiky dané historické etapy. Každá z kapitol obsahuje část souhrnnou, tematické texty, chronologické přehledy, mapky, obrázky a fotografie. Kniha obsahuje 68 historických map, 210 barevných ilustrací, přehledné informativní texty a chronologické přehledy

ISBN 978-80-7195-141-4

Cassidy, Cathy

Srdce ze zmrzliny

BB art, 1. vyd., 199 Kč

Jude má fakt šílenou rodinu, prostě ujetou, úplně bizarní… Její máma věčně vyrábí problémy a táta si zas myslí, že je Elvis! Jude přitom chce mít jen obyčejný život, žádné dramatické zápletky ani nic podobného – to ale není jen tak, zvlášť když člověk uvázne v bludném kruhu porušených slibů. Jude má pocit, že jí v životě nic nevychází, ale pak jí jednoho dne dojde, že ten kluk od nich ze školy, ten s těmi příšernými slámově žlutými vlasy, podezřele připomíná prince na bílém koni, jen s tím rozdílem, že jezdí na inlajnech. Totiž někdy, když je život nakyslý až trpký, to může zachránit jen něco sladkého…

ISBN 978-80-7381-503-5

Kainar, Josef

Říkadla

Knižní klub, 1. vyd., 129 Kč

Drobná knížka říkadel Josefa Kainara vyšla poprvé v roce 1948 s téměř secesními obrázky Zdenka Seydla. Autoři se u druhého vydání rozhodli obměnit říkadla a výtvarník v roce 1961 knížku nově ilustroval. Čas neubral na svěžesti veršů básníka a obrázky jsou i na dnešní dobu moderní a nevšední. Titul je určen malým dětem, aby se říkadla předčítáním naučily nazpaměť, ale jak už to u dobrých knížek bývá, potěší jistě i čtenáře mnohem pokročilejší.

ISBN 978-80-242-2267-7

Peroutková, Ivana

Denisa mezi skleněnými střepy

Artur, 1. vyd., 198 Kč

Čtrnáctiletá Denisa prožívá první lásku s Patrikem, kamarádem z dětství, a protože se nemá komu svěřit, se svými pocity a sny se obrací k vám. Příjemné čtení plné zajímavých postřehů dospívající dívky.

ISBN 978-8087128-19-0

NAUČNÁ

Glombíček, Petr
Hill, James

George Berkeley
Průvodce jeho filosofií

Filosofia, 1. vyd., 239 Kč

Předložený soubor esejů – první kniha v češtině věnovaná irskému filozofovi – má za cíl představit čtenáři rozsah Berkeleyho filozofického díla. Najdeme zde články, jež se zabývají kritikou aristotelského pojetí vnímání, jeho interpretací jazyka fyziky, teorií jazykového významu, jeho koncepcí „common sense“, jeho představou já jakožto aktivní síly, ale také jeho teorií poslušnosti v politické oblasti nebo pozdní filozofií spisu Seiris, který se pod vlivem novoplatonismu a hermetického korpusu vyvazuje z mezí idealismu raného období.
ISBN 978-80-7007-277-6

Chocholová, Svatava
Pánková, Markéta
Steiner, Martin

Jan Amos Komenský
Odkaz kultuře vzdělávání

Academia, 1. vyd., 555 Kč

Publikace obsahuje příspěvky z mezinárodní vědecké konference konané na podzim roku 2007 v Praze, uspořádané u příležitosti výročí vydání spisu Opera didactica magna a zaměřené na vztah Komenského díla ke vzdělávání, a to v širokém historickém záběru – od doby, v níž Komenský žil, do současnosti. Kniha je rozdělena do několika oddílů, autoři (téměř z poloviny zahraniční) jsou představiteli různých oborů – filozofie, dějin filozofie, komeniologie a pedagogiky.
ISBN 978-80-200-1700-0

Kraus, Vilém

Vinitorium historicum

Radix, 1. vyd., 349 Kč

Víno, jeden z nejstarších kulturních vynálezů lidstva, se stalo i u nás předmětem mnoha diskusí. Potěšující je to, že „vzdělanost“ v tomto oboru se rychle a významně zvyšuje. A ještě více potěšující je, že ruku v ruce s tím roste i kvalita vín produkovaných moravskými a českými vinaři. Jsou však situace, kdy je třeba nahlédnout věci z perspektivy, jež přesahuje naši zkušenost, utřídit poznatky způsobem, který se od nás neočekává, vyvodit pro budoucnost závěry z minulosti, abychom mohli překročit stín, který nám neumožňuje vidět za horizont, zúročit zkušenost, která je víceméně individuální, ale má v sobě zároveň zakódováno poznání mnoha generací, které se snažily, s respektem k předchůdcům, posunout obor tak daleko, jak jen bylo možné. Vyselektovat to, co je podstatné, identifikovat slepé uličky vývoje, nalézt příčiny úspěchu i důvody neúspěchu, vyžaduje nepřeberné znalosti, mimořádnou trpělivost, potřebný odstup a zejména kritické myšlení. A to i o tom, co je staletími prověřeno. Věříme, že i tato kniha potvrdí, že u kolébky prof. ing. Viléma Krause stály před 85 lety laskavé sudičky, které mu daly do vínku vše potřebné k tomu, aby se mohl tak významně zapsat do historie našeho vinohradnictví a vinařství.
ISBN 978-80-86031-87-3

UMĚNÍ

Benešová, Marie

Břetislav Pojar

Animation people, 1. vyd., 149 Kč

Monografie jednoho z našich největších režisérů animovaného filmu podle rukopisu publicistky Marie Benešové. Vtipně a čtenářsky příjemně popsaný pohled na dílo a profesní život režiséra, výtvarníka a animátora Břetislava Pojara. Od úplných začátků přes spolupráci s Jiřím Trnkou až po současnost. Vše bohatě ilustrované a dokumentované jak dobovými fotografiemi, tak záběry z filmů. V závěru je umístěna přehledná kompletní filmografie. Určeno všem zájemcům o film, milovníkům umění a studentům.
ISBN 978-80-254-1189-6

Kopáč, Radim

Michal Singer: Muž s ohnivou koulí

Vltavín, 1. vyd., 490 Kč

Obsáhlá monografie výtvarníka Michala Singera (1959) je retrospektivním průřezem autorovou výtvarnou i slovesnou tvorbou. Autor koncepce knihy Radim Kopáč pak s Michalem Singerem vede zajímavý rozhovor poodhalující taje jeho uměleckého vyjádření. Singerovy obrazy nenechají nikoho lhostejným. Jsou odlišné, dobře rozpoznatelné, výrazné, žhavé a naléhavé. Vycházejí vždy z konkrétního osobního zážitku a původní inspiraci se snaží zachytit v nespoutaném malířském projevu.
ISBN 978-80-87303-01-6,
ISBN 978-80-86587-32-5

Kruis, Karel

Fotografie z let 1882–1917

Libri, 1. vyd., 350 Kč

Publikace sleduje životní dráhu výrazného českého chemika a fotografa (1851–1917), který se vypracoval z tiskařského učně na vysokoškolského profesora kvasné chemie a fotografie. K. Kruis se jako fotoamatér věnoval nejrůznějším žánrům fotografie (od makrosnímků přes portréty vesničanů po fota známých osobností, mj. A. Jiráska a F. Ženíška). Byl to skromný člověk a ke svým snímkům přistupoval velice kriticky; vystavoval a publikoval zcela ojediněle a jeho práci znali jen nejbližší přátelé. Kruisův odkaz může být přesto zařazen mezi výrazné klenoty dějin české fotografie. Kniha přináší 170 reprodukcí jeho prací.
ISBN 978-80-7277-430-2

Librová, Eva

Architekt F. A. Libra
Hrst vzpomínek na otce

Mladá fronta, 1. vyd., 279 Kč

Pohled do soukromí jednoho z nevýznamnějších architektů první republiky. Vzpomínky Evy Librové architekta vykreslují jako všestrannou osobnost se širokým spektrem zájmů a bohatými společenskými kontakty, díky čemuž jsou také cennou výpovědí o životě za první republiky.
ISBN 978-80-204-1866-1

Malina, Jaroslav
Zvěřina, Jaroslav

Erotikon sochaře Zdeňka Macháčka

CERM, 1. vyd., 220 Kč

Lidská sexualita, erotika a láska prolínají celým sochařským dílem Zdeňka Macháčka. Jeho příklon ke zmíněnému tématu se ještě prohloubil, když byl v roce 1996 vyzván k výtvarné účasti na projektu třísvazkové knihy a výstavy „Kruh prstenu: Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy“. Macháčkovo dílo pro tento projekt je mimořádné – nejenže pro něj vytvořil několik desítek plastik, ale napsal k některým z nich neobyčejně vtipné a jazykově vybroušené komentáře. Výběr těchto plastik a komentářů je obsahem této knížky.
ISBN 978-80-7204-592-1

ZAUJALO NÁS

Stanislav Rubáš

Já píši vám. Evžen Oněgin v českých překladech

Host, 2009, 1. vyd., 199 Kč

Kniha poprvé konfrontuje všechny české překlady Puškinova veršovaného románu s jejich ruskou předlohou. Její autor Stanislav Rubáš (narozen 1974) je ředitelem Ústavu translatologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy; v knize Devatero klíčů od jednoho srdce se zabýval českými překlady Shakespearových Sonetů. Rubášova studie postupuje systematicky od prvních pokusů o převod Puškinova díla ve třicátých letech devatenáctého století z pera Jana Evangelisty Purkyně až po nejnovější překlad Milana Dvořáka z roku 1999. Po kontextových kapitolách, v nichž autor letmo zmiňuje také torzovité pokusy o přetlumočení románu do češtiny, následují výklady o jeho vzniku a kompozici i o pravidlech oněginské strofy.
Brilantní interpretaci románu i východisko pro analýzu jeho kompletních českých překladů přináší kapitola nazvaná Román jako rozhovor. Autor v ní odhaluje kořeny Puškinova textu, jež jsou podle něj pevně srostlé s ruským prostředím, zdejší kulturou, zákonitostmi ruské řeči a konečně i s básníkovým životem: „Do mnohých částí románu prorůstá autorův život, znějí ozvukem jeho dopisů, deníkových záznamů, výpisků z četby. Z řádek životní prózy se stávají verše, literatura.“
Analytické kapitoly se podrobně věnují komparaci pěti kompletních překladů, jejichž autory jsou Václav Čeněk Bendl, Václav Alois Jung, Josef Hora, Olga Mašková a Milan Dvořák. Autor studie sleduje nejen věrnost překladu a jeho srozumitelnost, ale hodnotí také vliv překladatelské poetiky na čtenářské vnímání Oněginova příběhu: v tomto smyslu otevřeně popisuje klady i zápory jednotlivých převodů. Kupříkladu u Jungovy pečlivě pilované verze trefně odhaluje její akademičnost a civilní Dvořákův překlad objektivně usvědčuje z přehlížení jemných významů.
Knížka Stanislava Rubáše není jen precizní lekcí z translatologie. Jde o poutavě napsaný text, který vypráví překladatelské osudy Puškinova veršovaného románu takřka jako napínavý detektivní příběh.

DAVID KROČA

Peter Demetz

Dějiště: Čechy

Překlad Vratislav Slezák
Paseka, 1. vydání, 190 Kč

Peter Demetz, emeritní profesor německé a srovnávací literatury na Yaleově univerzitě, se narodil v pražské česko-německé rodině a do Čech se pravidelně vrací také prostřednictvím svých knih. Za jedno z hlavních témat jeho prací lze považovat ne vždy bezproblémové střetávání několika národnostních, náboženských a kulturních živlů (vztah k německé jazykové oblasti a k židovství je důležitý), z něhož se rodila a s nímž mnohdy i zanikala atmosféra doby. Dějiny v jeho pojetí nejsou něčím pevně daným a zákonitým, ale spíše tím, co je otevřeno interpretaci, abychom jim vtiskli nějaký smysl. O tom svědčí i jeho poslední u nás vydaná esejistická kniha s názvem Dějiště: Čechy.
V tomto souboru deseti esejů autor přináší potřebné podněty k promýšlení otázek spjatých s národní identitou. Otázka, kým a jak je vytvářen (český) národ, je klíčová. České dějiny jsou zde představeny ve své ne zcela samozřejmé, ale přitom nebývale potřebné podobě. Ať již jde o časté české tázání se po „funkci a úloze národa“, nebo o připomenutí odkazu Bernarda Bolzana coby oponenta jungmannovského pojetí jazyka a národa, nebo o neuralgický bod naší historie – Benešovy dekrety. Soubor doplňují kupříkladu práce vzpomínkové (v jedné z nich se Demetz vrací do roku 1943, kdy pracoval v jednom pražském knihkupectví) nebo literárněvědné (například esej o Ortenově vztahu k Rilkově poezii).
Za jednoznačné pozitivum autorova přístupu lze považovat snahu o dialogičnost: své úvahy Demetz mnohdy otevírá tak, že se snaží konfrontovat rozdílné názorové pozice, všímá si, z jakého kontextu vyrůstají a co z nich (tu méně, tu více implicitně) vyplývá ve vztahu k současnosti.

RADOVAN PLÁŠEK

Edgar Allan Poe

Edgar
Devět povídek E. A. Poea

Překlad Ladislav Lamanai Sedlák, ilustrace Ludmila Svozilová
Dryada, 1. vydání, 799 Kč

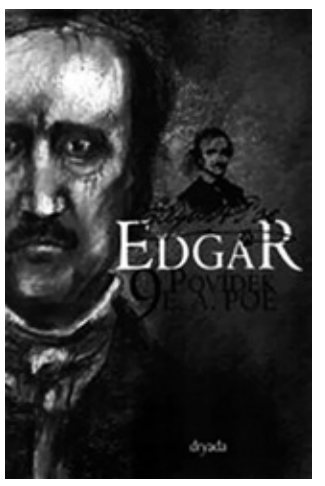

Nakladatelství Dryada přináší výběr devíti nejznámějších povídek Edgara Allana Poea (1809–1849) ve zbrusu novém překladu a velkorysém výtvarném zpracování. Kniha je vydávána společně s audioverzí obsahující originální hudbu; pro roli vypravěče byl zvolen Jiří Korn. Nalezneme zde dnes již klasické hororové povídky, jako jsou Jáma a kyvadlo, Černý kocour nebo Zánik domu Usherů, působivě mrazivé příběhy s logickým vysvětlením jako Skokan či Sud vína amontilladského, ale i známé Vraždy v Márniční ulici, jež jsou pro deduktivní a přísně logický postup hlavního hrdiny považovány za předchůdce detektivního žánru.
Mistr krátké prózy, tajemných příběhů a hlubin lidské psychiky stále uchvacuje jazykovou i myšlenkovou virtuozitou a schopností rozvíjet originální témata. Jeho povídky jsou často založeny na postupné kumulaci hrůzy. Na malé ploše jsou okamžiky děsu předváděny v obrazech sugestivně zachycujících stav vypravěčovy mysli. Atmosféra je výjimečným způsobem dotvářena výpravnými ilustracemi a zdařilou typografickou úpravou.
Poea často vnímáme pouze jako schopného vypravěče strašidelných historek, ale jeho přínos světové literatuře byl nesrovnatelně větší. Citelně předstihl dobu, ve které žil, a není divu, že nebyl svými současníky doceněn. Kniha vychází k jeho dvousetletému výročí narození a také jako připomínka sto šedesáti let uplynuvších od jeho náhlé a nevyjasněné smrti po šíleném deliriu.

BARBORA SMRČKOVÁ

Hans Dieter Zimmermann

Jak porozumět Kafkovi

Nakladatelství Franze Kafky, 1. vyd., 270 Kč

Společnost Franze Kafky ve svém nakladatelství vydala knihu německého badatele Hanse Dietera Zimmermanna Jak porozumět Kafkovi. Z německého originálu (vyšel v Mnichově v roce 2004) ji přeložil český literární vědec Josef Čermák. Publikace, která obohacuje dosud nevelký soubor sekundární literatury o Kafkovi v českém jazyce, shrnuje dosavadní znalosti o Kafkově životě a dobových reáliích a vede čtenáře k hlubšímu pochopení jeho díla.
Nakladatelství Franze Kafky zvolilo tentokrát z rozsáhlé zahraniční literatury o Kafkově životě a díle k překladu titul, který je určen Kafkovým čtenářům, nikoli badatelům. Zasvěcený autor se vyhýbá rozebírání různých interpretací Kafkova díla, vysvětluje bez suchopárnosti a čtivě Kafkův „svět“, dobové reálie včetně tehdejšího literárního provozu, aby vedl čtenáře k pochopení, v čem tkví Kafkova výjimečnost a genialita z hlediska literárního umění. Knížka je příkladem takového psaní o literatuře, jaké právě v české současné kultuře tolik chybí. Je určeno sice vzdělanému čtenáři, ale nikoli pouze odborníkovi, a pomůže orientovat se ve složitých cestách moderní literatury, jejímž je právě Kafka představitelem.

DANIELA UHERKOVÁ

FILM

HEREČKY

Ač protkán humorem, je snímek Herečky útrpným zážitkem. Dílo, které si přímo říká o nálepku „Pozor, autoterapie!“, zahlcuje diváka velkými slovy a osudovými problémy, jejichž zasazení do divadelního prostředí však umenšuje jakoukoliv případnou odezvu a aktivně zabraňuje nalezení sebemenšího pochopení pro činy nevyrovnané protagonistky. Ač se zde po francouzsku hodně líbá, emoce působí pokřiveně a trápení malicherně. Pokud mají Herečky znázorňovat zákruty údajně neproniknutelné ženské duše, pak se divím, že do ní vůbec někdo touží pronikat. Odkazy na klasická umělecká díla, jimiž film nešetří, snad měly snímek učinit umělečtějším. Jak ale věděl už německý režisér Walter Ruttmann, pouhá záštita věhlasných jmen filmové umění nedělá. Rozmluvy s duchy zemřelých příbuzných či hrdinčina abnormální gesta tak snímek posouvají na roveň předvádivých moudře se tvářících exhibic, jako byly třeba španělské Záminky, soutěžící před rokem v Karlových Varech. Podobné pocity bezmoci nad stále pohlednou, ale hloupě se chovající čtyřicátnicí, která ráda rozmlouvá s přitažlivým, existenciální moudra pronášejícím mladíkem, jsme dříve prožili třeba při sledování Krabic, které režírovala herečka a zpěvačka Jane Birkinová. Sousloví „sebestředná herečka natáčející ve Francii film s biografickými prvky“ se tak zase jednou ukazuje jako hrozba.

VIKTOR PALÁK

DIVADLO

ČESKÁ TANEČNÍ PLATFORMA

Pod heslem Tanec vás neotráví – Check the Czech dance! bude letos probíhat patnáctý ročník přehlídky současného tance Česká taneční platforma. Mezi 24. a 29. dubnem mohou diváci zhlédnout deset představení na různých místech Prahy (Divadlo Ponec, Divadlo Archa, Duncan Centre nebo víceúčelové kulturní centrum La Fabrika). Přehlídku zahájí Pocta Černá&Vaněk Dance: Orphans – představení choreografické dvojice Karla Vaňka a Evy Černé, jehož premiéra musela být z důvodu úmrtí Evy Černé zrušena. Vaněk však původní dílo přepracoval a věnoval ho své taneční a životní partnerce. 26. dubna začne přehlídka devíti letošních soutěžních choreografií. Nebude mezi nimi chybět představení souboru Nanohach Miluj mě, které vzniklo ve spolupráci s jedním ze zakladatelů legendární britské skupiny DV8 Physical Theatre Nigelem Charnockem, ani nové představení skupiny DOT 504 100 Wounded Tears. Za české tvůrce vystoupí Kateřina Stupecká (Da Capo), Lenka Bartůňková s Dorou Hoštovou (Do světa dvě), Tereza Ondrová (Jaja a papus) a Adéla Laštovková-Stodolová (Malá smrt). Z Berlína přijede se svým dílem When my mind is rocking, I know it’s 7 Jiří Bartovanec. Stejně jako loni nechybí jméno Václava Kuneše, který se tentokrát přihlásil s představením Golden Crock.

KATEŘINA VESELOVSKÁ

LITERÁRNÍ DĚNÍ

PŘEDNÁŠKA O FRANZI KAFKOVI

Letos v červnu už to bude už pětaosmdesát let, co zemřel jeden z nejoceňovanějších spisovatelů dvacátého století, Franz Kafka. K tomuto výročí uspořádala Společnost Franze Kafky řadu přednášek spojených s dílem i životem spisovatele. V úterý seznámí posluchače s novými poznatky o autorově biografii Josef Čermák.

Úterý 21. dubna, 17.00, sál Společnosti Franze Kafky, Široká 14, Praha 1. Vstupné dobrovolné.

MOJI BEZDOMOVCI

Vlasta Dufková není jen překladatelkou z francouzštiny a portugalštiny a specialistkou na brazilskou a portugalskou literaturu, působící na Univerzitě Karlově. Vydala také soubor básní a próz. Z těchto děl bude předčítat v úterý večer.

Úterý 21. dubna, 19.30, Café Fra, Šafaříkova 15, Praha 2.

VÍME SVÝ

Věra Nosková prošla řadou zaměstnání, než přišla na to, že nejvíc ji bude bavit psaní. Po roce 1989 se šestnáct let věnovala novinařině, ale začala psát i beletrii a stala se uznávanou českou spisovatelkou. Ukázky ze svého posledního románu Víme svý přednese autorka ve středu odpoledne.

Středa 22. dubna, 17.05, České centrum Mezinárodního PEN klubu, Klementinum 190, Praha 1.

DĚJINY – SPOLEČNÉ LITERÁRNÍ TÉMA?

Jaká část tvorby Radky Denemarkové a Marcela Beyera, zabývající se traumaty spojenými s druhou světovou válkou, opravdu odpovídá realitě? Diskusi na toto téma s oběma autory moderuje překladatel Radovan Charvát.

Čtvrtek 23. dubna, 18.00, Goethe-Institut, Masarykovo nábřeží 32, Praha 1.

TIPY TÝDNE

TELEVIZE

BOWLING FOR COLUMBINE

Oscarový dokument Bowling For Columbine natočil provokativní režisér Michael Moore po masakru v Kolumbijské střední škole. V pondělí to bude přesně deset let, kdy dva mladíci, Eric Harris a Dylan Klebold, zabili ve své škole dvanáct spolužáků a jednoho učitele. Nakonec si sami vzali život. Od té doby se střelba na středních školách stává fenoménem. Kdo za to může? Výchova, společnost, počítačové hry a kruté filmy? Nebo snad zpěvák Marilyn Manson? Moore se na tuto otázku chystá odpovědět způsobem, který zvedne nejednoho Američana ze židle.

Pondělí 20. dubna, ČT 2, 0.40. Režie Michael Moore, účinkují Michael Moore, Charlton Heston, Matt Stone, Marilyn Manson, Denise Ames. Kanada/USA/Německo 2002.

POSLEDNÍ DNY SOPHIE SCHOLLOVÉ

Málokdo zaregistroval, že protinacistický odboj fungoval i v samotném hitlerovském Německu. Jedním z příkladů byla skupina Bílá růže, tvořená studenty mnichovské univerzity, kterou vedli Hans a Sophie Schollovi. Za tvorbu a šíření protinacistických letáků byli nakonec v únoru 1943 postaveni před soud. Se svými názory byli zvnitřněni natolik, že pro ně byli schopni i zemřít. Sophie Schollová je proto dnes považována za národní hrdinku. Ve filmu ji skvěle ztvárnila mladá herečka Julia Jentschová.

Úterý 21. dubna, ČT 2, 20.30. Režie Marc Rothemund, hrají Julia Jentschová, André Hennicke, Florian Stetter, Gerald Alexander Held, Johanna Gastdorfová. Německo 2005.

ROZHLAS

PAVOUK NA ZDI

Andrew McLay už bude navždy připoután k invalidnímu vozíku. Pro bývalého tanečníka byl nečekaný úraz trpkou ranou osudu. McLay se však nevzdal a se svou situací se vyrovnal opravdu zvláštně – herectvím. Divadelnické prostředí jej ovlivnilo natolik, že se po několika letech rozhodl napsat hru Pavouk na zdi. Pojednává o stavech vozíčkářovy mysli těsně po úraze, je plná sebeironie, černého humoru i kruté pravdy.

Úterý 21. dubna, ČRo3 – Vltava, 22.00. Režie Vlado Rusko, hrají Ivan Řezáč, Nela Boudová, Hana Doulová-Krobotová, Michal Pavlata.

NEDIVADLO IVANA VYSKOČILA

Mezi nejdůležitější postavy českého divadla druhé poloviny dvacátého století patří Ivan Vyskočil, který koncem dubna oslaví osmdesát let. K jeho jubileu je připraven rozhlasový dokument Nedivadlo Ivana Vyskočila, který obsáhne tento fenomén, vyznačující se zvláštní formou svých představení. Ta se vždy odvíjejí od reakcí publika. Vyskočil svůj improvizační talent zúročil i jako pedagog: na DAMU dnes vyučuje autorské herectví.

Středa 22. dubna, ČRo3 – Vltava, 21.45. Připravil Michal Lázňovský.

MÉDEA

Bájná postava Médey z řeckých mýtů je spjata hlavně s výpravou Argonautů za zlatým rounem. Příběh bezbřehé lásky jedné z nejmocnějších kouzelnic antického světa k mořeplavci Iásónovi inspiroval mnohé umělce, například dramatika Euripida či malíře Anselma Feuerbacha. Hudebně námět zpracoval italský a francouzský hudební skladatel Luigi Cherubini. A právě jeho operu, inscenovanou loni v říjnu v Turíně, vysílá v záznamu Český rozhlas.

Sobota 25. dubna, ČRo3 – Vltava, 20.00. Připravil a uvádí Ivan Ruml, hrají Giuseppe Filianoti, Anna Caterina Antonacciová, Sara Mingardová, Giovanni Battista Parodi.

VÝSTAVA

TERRA NOSTRA

Jihlavská výtvarnice Denisa Krausová (narozena 1981) se letos představila na výstavě Normální malba v Praze, na výstavě Fairytale v Londýně a v současné chvíli je soubor jejích velkoformátových maleb k vidění také na výstavě Terra Nostra v Galerii ad astra v Kuřimi. Krausová studovala na Fakultě výtvarných umění v Brně, odkud si odnesla především silný vztah k malbě, podložený citlivým grafickým vnímáním. Prozrazuje to na ni řada obrazů z posledních let, kde se v obsahovém rámci krajinných, přírodních či surrealistických námětů kloubí formální příklon ke grafickému, plošnému pojetí. Potvrzují to vystavené práce z let 2004 až 2009, které se zaobírají především zkoumáním krajiny, přičemž zužitkovala i dojmy nabyté během řady zahraničních cest. Vlastní prožitou realitu často posunuje do nadreálné, snové roviny. V jejích obrazech tak lze nalézt nové významy a nové souvislosti seřazené v kolážovité mnohovrstevné deníky, do nichž autorka sama v různých rolích často vstupuje. Autobiografické hrátky jsou pro ni důležitým ventilem a zároveň atraktivním diváckým momentem – ač to není běžné, dá se konstatovat, že malby Krausové jsou zábavná díla s vysokým uměleckým potenciálem. Výstava potrvá do 26. dubna 2009.

KATEŘINA TUČKOVÁ

HUDBA

JULIETTE

Neprávem opomíjená opera Bohuslava Martinů Juliette vzbudila pozornost už při pražské premiéře v březnu 1938. Obsahově i formálně jedinečné dílo je častěji uváděno v autorské koncertní úpravě Tři fragmenty z Juliette; tak jej české publikum mělo příležitost vyslechnout například loni v prosinci v pražském Rudolfinu. Výbornou příležitost k srovnání s rozhlasovým uvedením opery (z Londýna ji 27. března vysílal Symfonický orchestr BBC s Magdalenou Koženou v titulní roli) nabídl tentýž den premiérově operní soubor Národního divadla v Brně v režii Jiřího Nekvasila pod taktovkou Tomáše Hanuse (v reprízách též Jakuba Kleckera), se slovenskou sopranistkou Marií Haanovou v roli Juliette. Komplikovanou, téměř existenciální vizi vycházející ze surrealistického dramatu Georgese Neveuxe Julie aneb Snář na brněnském jevišti umocňuje scénografie Daniela Dvořáka, jíž příznačně dominuje les makovic, zřetelně symbolizující tíživé snění. To prožívá knihkupec Michel (na jevišti srozumitelný a přesvědčivý Peter Berger) při svém imaginárním návratu do města, v němž před lety uslyšel okouzlující dívčí hlas. Filozofický rozměr opery, která v surreálném zobrazení i zhudebnění zachycuje odvěkou touhu člověka proniknout k naplnění tužeb, se v brněnské inscenaci rozhodně neztratil.

HELENA BRETFELDOVÁ

CO PRÁVĚ PŘEKLÁDÁM

Právě dokončuji překlad polské autorky Zofie Mitosekové nazvaný Teorie literatury: historický přehled. Z názvu knihy, která vyjde v nakladatelství Host, je dobře vidět, čím jsem se po dva roky zabývala: literární teorií od jejích počátků zaznamenaných u Platóna a Aristotela přes klasicismus, Kantovo a Hegelovo myšlení, pozitivismus až k 20. století, tak bohatému na různé literárněvědné koncepce a směry – k psychoanalýze, strukturalismu, sémiotice, dekonstrukci a dalším. Tato Teorie literatury v Polsku úspěšně funguje také jako vysokoškolská učebnice a myslím, že její předností je právě to, co bylo pro překladatele nejtěžší: snaha o teoretický i historický přehled myšlení o literatuře. A v těch dvou slovech, teoretický a historický, se také skrýval klíčový problém, jak se vyrovnat s originálem, jak překládat text, který v hlavních kapitolách z dějin literární vědy obsahoval tolik termínů a estetických koncepcí. Šíře a velikost tématu byly ohromující.

Přede mnou stál sice poměrně obtížný úkol, ale zároveň to byla i výzva, jak se s ním vypořádat. Bylo jasné, že překlad odborného textu musí být přesný a dobře srozumitelný. Nešlo tu však jen o samotné překládání odborných termínů či žánrů, sledujících literaturu od Homérova eposu k modernímu románu, od antické tragédie k absurdnímu dramatu, od klasické poezie k volnému verši. Mnohem důležitější bylo to, že každá doba vytvořila vlastní pohled na svět i literaturu, svou vlastní zkušenost, že je nově metodicky vyjadřovala, a o to také autorce šlo především.

Moje překladatelské těžkosti začaly hned na začátku: v antice napsali, že literatura napodobuje skutečnost, ale v novějších českých překladech Aristotelovy Poetiky nestálo, že ji napodobuje, ale že ji zobrazuje. Přemýšlela jsem, které z těch dvou sloves mám vybrat, které je dnes a pro daný text funkční. A tady mi svitlo: vždyť se bude proměňovat všechno, nejen termíny, ale i celý slovník každé doby – mimo jiné i sloveso, v němž byl skryt přístup člověka ke skutečnosti okolo nás.

A tak se můj překlad, přestože byl náročný a přestože bylo zapotřebí vyhledávat a ověřovat mnoho citátů a dat, stal malým dobrodružstvím, jak postupně co nejlépe vystihnout proměňující se umělecký a teoretický odkaz. Pokud jde o vztah člověka ke světu, ukázalo se, že byl opravdu bohatý: literatura skutečnost zobrazovala, pociťovala, popisovala, vyjadřovala, vciťovala se do ní, skrývala ji v nevědomí, odrážela, modelovala, zachycovala, odhalovala její smysl nebo se naopak tento smysl rozplýval, aniž by se dal jednoznačně stanovit. Specifičnost literatury byla spojována s napodobením, fikcí, obrazností nebo uspořádáním; mimoliterární realitu zastupovala příroda, svět idejí, umělcova psychika nebo takové kategorie, které působily jako prostředník se světem, to znamená světový názor, psychologie, ideologie. A přitom šlo stále o to samé: o literaturu.

A tak se mi při práci na překladu ukázalo, že základní otázkou této knihy nebyla čistě teoretická otázka, co je literatura, ale jiná, historická: Co znamenala literatura dříve a co znamená dnes?

MARIE HAVRÁNKOVÁ (1949) vystudovala češtinu a polštinu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Nejdříve pracovala krátce jako redaktorka v nakladatelství Československý spisovatel, pak až do současnosti v Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky, kde působí jako redaktorka časopisu Česká literatura. Vedle uměleckých a odborných překladů z polštiny vydává jako editorka díla české literatury a soubory korespondence z oblasti moderní lingvistiky.

Kulturní servis připravil ANDREJ SLIVKA.